

Musikkekteparet
Olaus Andreas Grøndahl og
Agathe Backer Grøndahl

En fellesbiografi

Nina Steihaug

Masteroppgave
Institutt for arkeologi, historie, kultur- og
religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

15.05.2014

Musikkekteparet
Olaus Andreas Grøndahl (1847–1923)
og
Agathe Backer Grøndahl (1847–1907)

En fellesbiografi

© Forfatter

År 2014

Tittel: Musikketeppet Olaus Andreas Grøndahl og Agathe Backer Grøndahl. En fellesbiografi

Forfatter: Nina Steihaug

<https://bora.uib.no/>

Sammendrag/Summary

The title of the thesis is: A Marriage of Musicians. Agathe Backer Grøndahl and Olaus Andreas Grøndahl. A Collective Biography. The theme is the marriage of Agathe Backer Grøndahl (1847–1907) and Olaus Andreas Grøndahl (1847–1923) (also known as O. A. Grøndahl and Olam Grøndahl) of Kristiania¹ in Norway. The couple were married in 1875 and both were prominent musicians during the second half of the 19th century. Agathe was a famous pianist with an international career, a prolific composer of piano and songs and a piano teacher for a new generation of Norwegian professional pianists. Olam started his musical career as a singer, a tenor soloist, and composer, but later acted as a choir master and conductor of several male and mixed choirs and served as a music teacher at numerous schools. He also participated in the development of the music teaching in Norway, acting for the Government, at the time of the formation of the new national state. The couple lived in Kristiania, had three children and led a comparatively quiet home life, but travelled extensively at times, mostly on separate musical tours.

The problem addressed is how a married woman by the end of the 19th century could be a professional musician, a public figure and earn her own money for the support of the family, take her space in the public sphere as an extremely popular concert pianist and at the same time being a conventional upper society housewife. For a woman to be a professional musician was at the time contrary to the ideologies that stated that married women should stay within the private sphere of the family home, and that employment outside the home for family support was the sole responsibility of the husband. There are four parts that may explain how this was possible: the woman herself, her spouse, their families and the musical society. A possible answer might be that the couple both had a large talent and an early musical calling. They were funded by their families to go abroad to get the best education that was available. When they returned to Kristiania, they were encouraged by the families and the public to fulfil their calling and pursue their musical careers. Both partners were supposed to and expected to realise their musical potential, as well as to be a conventional married couple. When they married at the age of 26 this common musical calling was the basis for their marriage

The introductory chapter introduces the resource material that has been available, describes the theory and the method to be used in order to examine the life and work of the Grøndahl couple, with a special focus on gender theory of the period and the development of the music society in Kristiania. The major part of the thesis is a collective biography, both of their individual careers and their joint married life, from their births to their deaths, their careers, their life and family. Of special

---

¹ Oslo, the capital of Norway, was called Kristiania between 1624 and 1924.

interest is the new resource material that for the first time has been made available for research. This material consists of large number of letters and these have been examined and given valuable information of the private life of the couple in their later years.

Forord

Det var da jeg leste Ingrid Hartmann Söderbergs bok *Vidunder till qvinnor. Sju systrar som pionjärer i yrkesliv och offentlighet 1860–1935*² at jeg først fattet interesse for at kvinner kunne velge yrke i stedet for å gifte seg. I avhandlingen beskriver Söderberg hvordan en svensk storbonde og riksdagsmanns syv døtre i Häckenäs i Sør-Sverige på slutten av 1800-tallet valgte yrkeskarrierer og forble ugifte. For kvinnene ville det å gifte seg innebære at ektemannen var familiens juridiske overhode, og hustruen ville være hierarkisk underlagt ham. De syv søstrene valgte en annen livsvei, med den begrunnelse at ekteskapet ville medføre *umyndighet* og *underdanighet* i forhold til ektemannen. Som gift kvinne ville hun være økonomisk umyndig, og hennes penger og eiendom ville forvaltes av ektemannen. Søstrene ønsket ikke å bli underlagt noen mann og dermed umyndiggjort og benyttet mulighetene til yrkesadgang som åpnet seg på slutten av 1800-tallet. De hadde liberale og fremtidsrettede foreldre som ikke motsatte seg døtrenes livsvalg. Penger derimot var det lite av i familien, og faren hadde ingen mulighet til å forsørge de syv ugifte søstrene. Søstrenes valg sto i kontrast til brødrenes, som alle giftet seg, og valgte begge deler, både ekteskap og yrke, mens søstrene tilsynelatende ikke hadde en slik valgmulighet.

Min oppgaves tema er ekteskapet mellom Agathe Backer Grøndahl og Olaus Andreas Grøndahl. De var gift fra 1875 til 1907, da Agathe døde. Olam, som han ble kalt, levde videre som enkemann til 1923 og giftet seg aldri igjen. Agathe Backer Grøndahl valgte helt ulikt søstrene fra Häckenäs i Gøtaland. Hun valgte musikk som yrke, samtidig som hun giftet seg og fikk barn. Ektemannen Olaus Grøndahl var også yrkesmusiker, sanginstruktør og en berømt kordirigent. At begge var yrkesaktive, var høyst uvanlig, og oppgavens utfordring er å finne ut hva som gjorde det mulig for Olaus og Agathe å leve i et tilnærmet likestilt ekteskap på slutten av 1800-tallet.

Takk

Jeg vil takke min veileder professor Inger Elisabeth Haavet for inspirasjon, mange utfordrende diskusjoner og gode råd. Likeledes mine medstudenter på masterseminaret Individ, kultur og samfunn i Europa etter 1800 ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR). Gjennom prosessen har deler av oppgaven blitt presentert og diskutert på seminaret, og jeg har fått innspill til nye tanker og nye måter å se problemstillingen på. Jeg vil også takke for all hjelp og veiledning jeg har fått i Bergen på Universitetsbiblioteket, på Spesialavdelingen, og Bergen Offentlige Bibliotek. I Oslo har jeg fått god hjelp på Nasjonalbiblioteket, Statsarkivet, Riksarkivet og Oslo Byarkiv. Takk til mine "finlesere", Beate Winther og Sissel Steihaug. Anders Steihaug har

---

² Söderberg 2003

hjulpet med fotografering. En spesiell takk til Trond Steihaug, som har vært en lyttende, interessert og spørrende følgesvenn gjennom hele prosessen.

Til slutt en takk til Ida Marie Louise Schjelderup og Nils Backer-Grøndahl, som har gitt meg fullmakt til å gjennomgå det nye brevmaterialet, og Helen Backer-Grøndahl Hanoa, som har hjulpet med å legge til rette for arbeidet.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	V
Forord.....	VII
Kapittel 1 Innledning.....	1
Forskningslitteratur.....	1
Kilder	2
Metode og teori.....	5
Familie og ekteskap	7
Samfunn.....	17
Musikk.....	18
Musikk i Norge på midten av 1800-tallet.....	22
Kapittel 2 Biografi.....	29
Del 1 1847–1875 Talent og kall.....	29
Del 2 1875–1893 Unge, lovende og vakre	47
Del 3 1893–1923 Arbeid, sykdom, barn og familie.....	77
Kapittel 3 Avslutning.....	108
Kilder og litteratur.....	112
Vedlegg 1: Tidslinje.....	118
Vedlegg 2: Forutsetninger for beregning av inntekt.....	122

Bilder

Bilde 1. Søstrene Backer rundt 1855.....	30
Bilde 2. Agathe konfirmant 1861.....	32
Bilde 3. Familien Grøndahl ca 1855.....	34
Bilde 4. Olaus Andreas Grøndahl student ca 1867.....	36
Bilde 5. Backersøstrene i Bergen 1873.....	44
Bilde 6. Forretningsbygningen Toldbodgaden 27.....	50
Bilde 7. Familien Grøndahl rundt 1880.....	51
Bilde 8. Utdrag fra årbok for Gjertsens skole.....	56
Bilde 9. Agathe portrett Birmingham i 1889.....	63
Bilde 10. Agathes portrett i promoteringsbrosjyren 1887.....	67
Bilde 11. Familien Backer Grøndahl på Ormøya 1899	85
Bilde 12. Fridtjof Backer Grøndahl og Peter Vogt Fischer 1905....	97
Bilde 13 Kirkeboken Agathes død 1907.....	99
Bilde 14. Kirkeboken Olams død 1923.....	104
Bilde 15. Gravstøtte Vår frelsers Gravlund.....	110

Figurer

Figur 1. Olams skoler.....	55
Figur 2. Olams kor.....	56
Figur 3. Agathes konserter 1867–1903	64
Figur 4. Agathes komposisjoner 1867–1907.....	69
Figur 5. Geografisk fordeling av Agathes konsertsteder.....	73
Figur 6. Agathe og Olams inntekt fordelt på inntektstype.....	75

Kapittel 1 Innledning

Tema for oppgaven er ekteskapet mellom Agathe Backer (1847–1907) og Olaus Andreas Grøndahl³ (1847–1923) og deres felles liv i musikkens tjeneste. Paret forlovet seg i 1870 og giftet seg i 1875. Begge ble profesjonelle musikere. Olam ble sanger, komponist, kordirigent og sanginstruktør i skolene. Agathe ble pianist, komponist og klaverpedagog. I ekteskapet synes det som om det var rom for to yrkeskarrierer og et familieliv med barn. Dette er oppgavens hovedtema, hvordan ekteparet Grøndahl kunne bryte de samfunnsmessige normene og leve i et tilnærmet likestilt ekteskap, samtidig som de ble bejublet i samtiden. Oppgavens røde tråd vil være spunnet av elementer som talent, kall, musikk, arbeid og familie.

I innledningskapittelet vil jeg først dekke forskningslitteratur, kilder og metode. Deretter vil det bli formulert en hovedproblemstilling med underproblemer som jeg ønsker å gi svar på i oppgaven. For å gi en ramme for hele oppgaven vil jeg til slutt i dette kapittelet også skrive om kjønnsideologi og musikklivet i Kristiania på midten av 1800-tallet.

Forskningslitteratur

Innen forskningslitteraturen er det tre bøker som gir en grunnleggende biografisk kunnskap om ekteparet Grøndahl. Den første er musikkviteren O. M. Sandviks *Agathe og O. A. Grøndahl 1847–1947. Et minneskrift* fra 1948, for å minnes ekteparet på hundreåret for deres felles fødselsår. Femti år senere utga musikkjournalisten Cecilie Dahm *Agathe Backer Grøndahl. Komponisten og pianisten* i 1998. Den tredje boken er musikkviteren Camilla Hambros avhandling *Det ulmer under overflaten. Agathe Backer Grøndahl (1847–1907)* fra 2008. Den første boken omtaler begge ektefellene, mens de to siste i helhet er viet Agathe. Cecilie Dahm baserer boken i stor grad på tilgjengelig brevmateriale, og fremstillingen er derved preget av "hull" der hvor det ikke finnes brev, som for eksempel i midten av Agathes liv. Camilla Hambros avhandling gir en god oversikt over Agathes profesjonelle musikkliv, samt diskuterer samfunnets mottagelse av hennes musikkproduksjon, komposisjoner og virksomhet som konsertpianist. Avhandlingen inkluderer en oversikt over alle Agathes konserter og avisomtaler av disse. All referanse til Agathes konsertvirksomhet og mottagelse av vil i oppgaven være basert på Hambros oversikt.⁴ Cecilie Dahm gir en detaljert oversikt

---

³ Senere kalt Olam - hans kallenavn. I litteraturen brukes ofte initialene O. A. Grøndahl. Ekteparet vil bli omtalt som Agathe og Olam i oppgaven.

⁴ Hambro 2008, Oversikt over alle Agathe Backer Grøndahls offentlige konserter med kritikker. Lenke: <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter>

over alle Agathes komposisjoner.⁵ Både Sandvik og Dahm bygger opp om "idoliseringen" av Agathe. Sandvik gir Olam en sidestilt rolle. Verken Sandvik, Dahm eller Hambro vier selve ekteskapet noen oppmerksomhet, det er de profesjonelle rollene og aktivitetene som blir beskrevet.

Det finnes beskjedent med forskningslitteratur om Olam, med unntak av O. M Sandviks bok fra 1947. Denne boken er i stor grad bygget opp rundt avisomtaler. I tillegg er det en kort biografi i biografisk leksikon fra begynnelsen av 1920-tallet. Agathe og Olam som ektepar er ikke behandlet i forskningslitteraturen.

For å komme samtidens musikkliv nærmere inn på livet, har jeg hatt glede av to avhandlinger skrevet av musikkvitere. Den første er Anne Jorunn Lysdahls *Sangen har lysning. Studentersang i Norge på 1800-tallet* fra 1995, historien om Den norske Studentersangforening, som ble etablert i 1845. Kari Michelsens *Musikkhandel i Norge – fra begynnelsen til 1909* utgitt i 2010 gir et omfattende datagrunnlag for den kommersielle musikkvirksomheten i Norge. De to siste avhandlingene gir mye faktainformasjon, men lite analyse. Av litteratur om samtidig musikk-, kunstner- og kvinneliv har jeg lest flere biografier, spesielt om Nina Grieg, Harriet Backer, Hulda Garborg, Eva Nansen, Fredrikke Qvam og Erika Nissen Lie.

Fra forskningslitteraturen om kjønnsideologi vil jeg fremheve Elisabeth Haavets artikkel fra 2001: "Hustruen – fra profesjonell partner til trøstende engel?" og sosialantropolog Jorun Solheims *Kjønn og modernitet* fra 2007. Om manns- og farsrollene har Claes Ekenstam (red.) *Män Norden, Manlighet og modernitet 1840–1940* (2006) og litteraturviteren Jørgen Lorentzens: *Fra farskapets historie i Norge 1850–2012* (2012) gitt oppdatert kunnskap og analyser.

Kilder

For å skrive en biografi om ektefellene Olam og Agathe Grøndahl, vil det være brev skrevet av ektefellene som har størst interesse, og helst brev mellom ektefellene. Slike brev finnes ikke. Fra Agathe finnes det brev fra ungdomsårene i Kristiania og Berlin, fra og til hennes lærer Halfdan Kjerulf og til venninnen og kusinen Inger Katrine Smith-Petersen fra 1860-årene, de såkalte *Gonkabrevene*. Disse brevene finnes i Nasjonalbiblioteket (NBO) i Oslo. Her finnes også mange brev fra 1874 til 1882 fra Agathes søster Harriet til foreldre og søstre, samt flere brev fra 1880-tallet mellom Agathes mor Sophie og hennes søster Margrethe. Cecilie Dahm har klart å tyde disse brevene og har brukt dem i sin tekst. Harriet Backers brev

---

⁵ Dahm, 1998 ss. 230-247.

er transkribert av nevøen Fridtjof Backer-Grøndahl, noe som gjør dem enkle å lese. Gonkabrevene og Margrethes brev er nesten uleselige, og jeg har måttet forholde meg til forfattere som tidligere har tydet dem. I Bergen finnes det to brevsamlinger, det ene ved Griegsamlingen, Bergen Offentlige Bibliotek (BOB). Dette er korrespondanse mellom Agathe, Olam og sønnen Fridtjof med Edvard Grieg.

Den andre brevsamlingen ligger i "Manuskript- og librarsamlingen" ved Universitetsbiblioteket i Bergen (UBB). I den ene mappen "Ms 1707 a" er det 79 brev som Agathe skrev til sønnen Nils fra 1902 til 1906, da han som medisinerstudent bodde i Bergen og på Vestlandet. I "Ms 1707 b" ligger det 70 brev fra Olam til Nils, også fra 1902, og helt frem til Olams død i 1923. Disse brevene er klausulert og har hittil ikke vært tilgjengelige. Med Agathe og Olams eldste gjenlevende barnebarn, Ida Marie Louise Schjelderups (f. 1919) og Nils Backer-Grøndahls (f. 1922) vennlige tillatelse har jeg som førstemann fått fullmakt til å lese og studere dette brevmaterialet. Håndskriften til Agathe er flytende og en utfordring å lese, mens Olams håndskrift er klar og tydelig.

Sønnen Fridtjof Backer Grøndahl har transkribert et utvalg av brevene fra Agathe til Nils. Utvalget av disse brevene er maskinskrevet og tilgjengelig både på NBO og UBB.⁶ De deler av Agathes brev som har vært transkribert av Fridtjof har blitt brukt av forfattere som Cecilie Dahm og Camilla Hambro. Hambro hevder at brevene kan være sensurert av Fridtjof. Hun skriver: "Ut fra sammenhengene der utstrykninger i brevene forekommer, er det lett å mistenke at de handler om økonomi, ekteskap, barn og mental helse."⁷ Til tross for de kildekritiske problemene hun anfører, er avsnittene om Agathes siste leveår hos Hambro i stor grad bygget på parafrasering og sitater fra Fridtjofs brevutvalg.⁸

De avsnittene av morens brev Fridtjof har valgt å offentliggjøre⁹ er først og fremst forholdet mellom ham selv og moren, den tette oppfølgingen moren ga ham i årene rundt hans lansering som pianist. En sammenligning av Agathes brever med Fridtjofs maskinskrevne transkripsjoner viser at han for det første bare har tatt med et lite utvalg, og for det andre at han ikke har redigert de utvalgene han har gjort. Han har vært tro mot Agathes skrevne ord og gjort sitt utvalg med skjønn. Fokus har vært på hans mor, hennes yrke og personlighet, og ham selv i starten av pianistkarrieren. Han har latt det mest private forbli privat, men synes ikke bevisst å utelate det ubehagelige – forhold som døvhet, trøtthet, pengemangel og

---

6 Transkripsjonen er maskinskrevet, og har et håndskrevet notat øverst på første side. Bibliotekene (NGO og UBB) kan ikke dokumentere at det er Fridtjof som har gjort utvalget og skrevet det ned, men «alle» antar det, og håndskriften er nokså lik Fridtjofs. Bibliotekene kan heller ikke opplyse når de fikk transkripsjonen oversendt og i hvilken anledning Fridtjof har utarbeidet dem.

7 Hambro, 2008, s. 23

8 Hambro, 2008, ss. 167–177

9 Agathe skriver ofte at hun ikke har tid til å skrive til Nils, fordi hun ofte må skrive til Fridtjof. Fridtjof må derfor ha mottatt mange brev. Disse synes ikke å være bevart.

mistrivsel. At Nils og Anders er så fraværende i Fridtjofs utvalg kan skyldes brødrene selv. Anders døde allerede i 1947. Nils døde i 1975 og overlevde Fridtjof med 16 år. Det må ha vært Nils som overlot brevene til Fridtjof for transkripsjon og oversendelse til Universitetsbibliotekene slik at de kunne offentliggjøre dem.

Olam skrev også brev til Nils. De første brevene beskriver og speiler Agathes brev fra samme tid og er ikke så tallrike. Senere, etter at han var blitt pensjonert enkemann, skrev han i sommerhalvåret fra Bolærne.

For å finne ut om Olam må en gå til andre kilder enn brev. To bøker ble utgitt mens han selv levde, skrevet av personer som kjente ham. Den første dekker firmaet *Grøndahl & Søn 1812–1912*, av W.P. Sommerfeldt fra 1912, som beskriver firmaet og familien fra firmaets opprinnelse og de første 100 årene. Den andre boken er en videreføring, skrevet av samme forfatter: *Boktrykker Christopher Grøndahls Efterkommere* fra 1916. Olams niese Elisa Tandberg¹⁰ skrev en oppfølger av Sommerfeldts Grøndahls familiehistorie i 1950, *Boktrykker Christopher Grøndahls etterkommere*.¹¹ Denne gir en meget detaljert oversikt over Anders og Ingeborg Marie Grøndahls etterkommere. Agathe har også blitt tilgodesett med en egen biografi, til tross for at hun ikke er "i slekten".

Det finnes en rikelig tilgang på årbøker og jubileumsbøker skrevet om de utallige korene Olam var aktiv i, ofte forfattet av personer som sto korene nær. Disse beskriver Olams sangerliv og hans virke som dirigent. Agathe er ofte tilstede ved de samme anledningene, enten som akkompagnatør, deltager med "assistanse" som solist på korenes konserter, hjelper dem med innøving, og ikke minst, hun deltar på festene deres. Slike bøker er en egen sjanger, med et nokså fast innhold, kronologisk ordnet, med deltakere, reisebeskrivelser, aktiviteter, referat av avisenes anmeldelser av konsertene, festligheter, menyer, taler og sanger, og de gir naturlig nok en positiv beskrivelse av hendelsene. Bøkene er skrevet på grunnlag av stenograferte referater og notater og gir et godt innblikk i korkulturen i årene på slutten av 1800-tallet. Av spesiell interesse er elitekoret Johaniternes *Dag- og Natbøker* i tre bind, som dekker årene mellom 1875 og 1900.

Olam hadde en stor interesse som sto i stor kontrast til det mer spektakulære musikklivet i Kristiania. Dette var hans interesse for landbruk, natur og dyr, spesielt binæringene kaninavl og fjærfehold. Kilder til kunnskap om fjærfeavl og kaninavl og Olams rolle i disse foreningene er *Tidsskrift for Fjærfeavl* og *Tidsskrift for Kaninavl*.

---

10 Elisa Tandberg (1873–1976), 3. barn av Olams søster Louise Marie og Stener Joh. Tandberg.

11 Tandberg, 1950

Det finnes to "autentiske" erindringer fra Agathes søster Harriets hånd. Begge er skrevet i 1924, da Harriet var nærmere 80 år. Den første beretningen er om hennes barndoms- og ungdomsår. Den er trykket både i Erling Lones og Marit Langes bøker¹². Den andre er barndomserindringer om slekten Backer skrevet for Gunnar Graarud, forfatter av byboka om Holmestrand, "Holmestrandiana".¹³ Disse kildene kaster lys over Agathes familie, bakgrunn og barndom.

De digitaliserte folketellingene gir informasjon om hvor folk bodde, hvem de bodde sammen med, familiemedlemmer og tjenestefolk på de enkelte tidspunkt folketellingene ble foretatt. Ligningsprotokollene er en god kilde om inntektsforhold og formue. Dødsprotokollene gir informasjon om dødsårsak, arv og skifte. Spesielt er dette interessant etter at Olams far Anders Grøndahl døde i 1892.

Fotografier og bilder kan fortelle mye, fra formelle visittkortfotografier og portretter til mer uformelle situasjonsbilder. Mange bilder viser ektefellene hver for seg, men ingen viser ektefellene sammen. Jeg har vært på jakt etter familieportretter, som ellers har vært så vanlige i samtiden, uten å finne dem. Familiebilder finnes ikke i offentlige arkiver og bibliotek. Nils Backer-Grøndahl opplyser at han har noen familiefotografier i sitt eie og han har gitt tillatelse til å bruke et familiebilde som tidligere ikke har vært kjent i oppgaven.¹⁴ I brevene mellom Nils og Agathe nevnes ofte et fotoapparat, som Nils og Anders bruker og låner av hverandre. Disse synes også å være tapt eller kan også være i privat eie.

Metode og teori

Masteroppgaven skal handle om ekteparet Grøndahl/Backer-Grøndahl og parets særstilling i samtiden. Forskningslitteraturen har vært opptatt av Agathe og hennes musikk og ikke ekteskapet med Olam og familien. Det som mangler er beskrivelser av ekteparets felles liv, boligforhold, økonomi, støtteapparat, sosiale og profesjonelle nettverk, alt som kan bygge opp om en forståelse av hvordan dette ekteskapet var, hvordan ektefellene levde sine liv. Dette vil jeg fortelle om ved å skrive en biografi om ekteparet i håp om at et slikt nærstudium kan gi kunnskap om kjønnsroller og ekteskap i samtiden.

Hvorfor velge biografi som metode? Som Elisabeth Haavet skriver i sin avhandling med referanse til Wilhelm Dilthey: "... at det bare er mulig å gi den person en biografi som på mange nok punkter preger og krysser allmennhistorien på en slik måte at møtene manifesterer

---

¹² Lone 1924, ss.1–15 og Lange 1995, ss. 274–280

¹³ Graarud 1928, s. 194–197. [G. Graarud, Holmestrandiana. 3die del av Holmestrands historie. Holmestrand 1928, ss. 194–197. Opplysningene om familien i Holmestrand bygger på G. Graarud, Holmestrand og omegn, 1906–1928, 3 bind hvor ikke annet er nevnt. Lange s. 281]

¹⁴ Nils Backer-Grøndahl har gjort fotografiet tilgjengelig i mai 2014. Det er i privat eie. Bildet vises på s. 84

seg i historisk kildemateriale."¹⁵ Agathe og Olam var offentlige personer og berømte på sin tid. Begge har etterlatt seg historiske spor. De har berørt menneskene de levde samtidig med, noe som har gitt seg utslag i tekst, både mens de levde, og i ettertid. I dette tekstmaterialet håper jeg å finne ut hvordan de praktiserte sitt ekteskap.

Anders Aschim har skrevet en biografi om Elias Blix som i ettertid ble framlagt som doktorgradsavhandling. I teorikapittelet beskriver han biografi som en metode som synes aktuell også for min masteroppgave. "Biografien skal være en forteljande tekst, ikkje ein analytisk-resonnerande". Videre skriver han at spørsmål og svar vil være integrert i fortellingen, slik at det er fortellingen som er forklaringen, men at biografien allikevel skal være et vitenskapelig produkt, et resultat av kildekritisk arbeid, åpnet for etterprøving ved hjelp av noter og referanser. Metoden blir dermed som enhver historieforskning og fortelling.

Birgitte Possing har i sin artikkel "Den historiske biografi som vitenskap og som musikalsk fortelling"¹⁶ diskutert den relasjonelle biografien som en ny genre i historievitenskapen. Hun skriver, med referanse til Elisabeth Haavets doktoravhandling: "Relationen betyr, at fokus ikke alene er på hovedpersonen Nina Grieg og hennes værk, men også og især på *relasjonen mellom hende og hennes berømte mand*." (min utheving).¹⁷ Slik vil en relasjonell biografi være en "nyskabelse" som viser hvordan liv utvikler seg i et forhold mellom to, hvor begge er avhengige av den annen for sin utvikling.¹⁸

Opgavens hoveddel vil være en relasjonell kollektivbiografi som vil handle om to personer og forholdet mellom dem, både liv og virke. Denne vil søke å gi et svar på hvordan konkret livspraksis ble formet innenfor rammene av ideologi, levevilkår og plassering i tiden.¹⁹ Biografien er skrevet på grunnlag av kilder og er kronologisk ordnet. Spesielle tema blir behandlet der det er mest aktuelt.

Begrepet teori vil bli brukt som det å ha "en idé om en sammenheng"²⁰, og jeg vil prøve å forklare hvordan Olam og Agathe praktiserte sitt ekteskap i forhold til samtidens praksis og forskrifter om ekteskap. For å utarbeide en slik teori er det nødvendig først å kartlegge forhold som satte premisser for et kunstner- og musikerektepar i Kristiania i siste halvdel av 1800-tallet. To områder er spesielt viktige. Det første er tidens familie- og kjønnsideologi, som angir hva som var samfunnets norm for ekteskapsdannelse: familier, kvinnens og mannens roller, foreldre og barn satt opp mot økonomi, boforhold og storfamilie. Det andre er musikkideologi og -praksis i Kristiania. Disse to temaene hjelper til å kunne

---

15 I. E. Haavet 1998, s. 39

16 Possing, 1999/4

17 Possing, 1999/4, s. 532

18 Possing, 1999/4, s. 532

19 Aschim, 2010, s. 640

20 Andresen, 2012, s. 113

forstå og forklare hvilket samfunnsmessig rom kunstnerne fylte og de rammebetingelsene de hadde.

Hovedproblemstillingen som skal diskuteres i oppgaven, er om ekteskapet mellom Olaus Andreas og Agathe Grøndahl var i henhold til samtidens kjønnsideologi. Siden begge var yrkesaktive musikere og arbeidet i offentligheten, er det interessant å finne ut hvordan de valgte å praktisere ekteskapet ut fra de forutsetningene de hadde og de normene som ble fremstilt i samfunnet på 1870-tallet. Andre spørsmål det er interessant å få belyst, er hvordan mannens stilling i ekteskapet var hvis den gifte kvinnen gikk ut i arbeidslivet, og i hvilken grad det fikk betydning for barn og familieliv. Hvilke yrkesmuligheter hadde gifte kvinner, og ga det å ha musikk som yrke en spesiell frihet? En spesiell mulighet? Var forholdene annerledes for en kvinne som kunstmusiker enn om hun hadde et av de yrkene som etter hvert ble godtatt for ugifte kvinner? Hvilke begrunnelser kunne gis for brudd på mer allmenne normer?

I innledningskapittelet vil jeg søke å gi svar på hvordan samtidens ekteskapsideologi ble fremstilt. I kapittelet skriver jeg først om tidens familieideologi og hvilken kjønnsnorm den representerte: om kjønnsroller, ektefellenes rolle i ekteskapet, og hva som kan beskrives som en konvensjonell norm i henhold til tidens forskrifter. Dette avsnittet inneholder også en del om kvinners utdanning og yrkesadgang. Et spørsmål det er interessant å finne svar på er om alle ektepar fulgte den foreskrevne norm, eller om det var mulig med en mer praktisk tilnærming til ekteskapet, avhengig av ekteparenes spesielle situasjon. Tilslutt i kapittelet behandles tidens musikkideologi og praksis i Kristiania på slutten av 1800-tallet.

Familie og ekteskap

Kjønns- og familieideologi

Det var i den tidlige kapitalistiske fasen at de nye liberale ideene om den individuelle samfunnskontrakten blir skapt, og at det mannlige, borgerlige individet fikk en tredelt funksjon i samfunnet, som en kombinasjon av familieoverhode, privateier og samfunnsborger, skriver antropologen Jorunn Solheim i sin bok *Kjønn og Modernitet* fra 2007. Hun beskriver hvordan familien i det førindustrielle samfunn var en hovedenhet hvor husholdning og forretningsdrift fremdeles var uløselig knyttet sammen, og hvor økonomi, politikk og samfunnsliv enda ikke var symbolsk adskilt. Etter hvert ble den private familiesfæren splittet, og ideen om "det kvinnelige" ble knyttet til familiens indre liv – i motsetning til samfunnsøkonomisk og politisk deltakelse. I romantikken ble kjønnsadskillelsen fullbyrdet.²¹

---

21 Solheim, 2007, s. 39

Solheim skriver: "Et nytt menneskebilde ble etablert, hvor det mannlige og det kvinnelige utgjorde komplementære motsetninger både i forhold til familie, økonomi og samfunnsliv".²² Ifølge Carol Pateman var det bare gjennom ekteskap at kvinner kunne innlemmes som individer i det sivile samfunn. Kvinnens juridiske eksistens ble tatt inn i mannens eksistens idet ekteskap ble stiftet, og det oppsto en enhet av vilje som ble representert ved mannens vilje. Den ene personen ble skapt idet ekteskapet ble inngått.²³

Valget om å underordne seg ektemannen og holde seg til den private sfære var forankret i ideen om en kjønnsorden som baserte seg på kvinnens underordning av mannen i samfunnet. Denne underordningen ble formidlet som en *naturlov*, formulert som en absolutt og ufravikelig lov om motsetning mellom kvinner og menn. Denne lovmessigheten gjorde kjønnsordenen udiskutabel og selvinnslysende. Loven definerte at kjønnene var forskjellige og komplementære, men likeverdige. Kvinner og menn måtte ha forskjellige posisjoner i samfunn og ekteskap, og de kunne ikke ta det annet kjønns plass. Kvinnens underordning og svakere stilling ble legitimert med at hun var ute av stand til å opptre som et selvstendig individ. Derved avsto hun frivillig sin selvstendighet for å oppnå ekteskapeleg beskyttelse og økonomisk forsørgelse.²⁴ Uten å være gift hadde hun ikke fullverdigg individstatus og kunne ikke delta i samfunnet og ble derved effektivt utelukket fra den borgerlige offentligheten.

Pierre Bourdieu forsøker å forklare en slik aksept for underordning i boken *Den maskuline dominans*. Han hevder at kjønnsroller blir internalisert i samfunnet, og at vi gjennom utvikling har blitt sosialisert til å tro at kvinners rolle i samfunnet er basert på naturens lover. Han skriver:

Denne omveien om en eksotisk tradisjon er nødvendig for å bryte den bedrageriske fortrolighetsrelasjonen som forener oss med vår egen tradisjon. De biologiske fremtoninger og de helt reelle virkninger som i våre kropper og i vår hjerne er resultat av en *sosialisering av det biologiske og en biologisering av det sosiale* (min utheving), går sammen for å velte forholdet mellom årsaker og virkninger og for å få en naturalisert sosial konstruksjon.²⁵

Partene i et ekteskap hadde forskjellige oppgaver og virkeområder, og i et slikt komplementært ekteskap var det kjærligheten som var limet som holdt mann og hustru sammen, ikke primært fellesskap i arbeid eller oppdrageransvar.²⁶

Endringer i samfunnets strukturer i overgangen fra bondesamfunnets partnerskapsmodell til en borgerlig komplementaritetsmodell har sannsynligvis ikke vært rettlinjert. Mentalitet i samfunnet endrer seg sakte fordi vi kan arve tankemønstre fra våre

---

22 Solheim, 2007, s. 40

23 Telste, 1999, s. 171

24 Solheim, 2007, ss. 96–100

25 Bourdieu, 2000, s. 11

26 Haavet, 2001, s. 175

forfedre, men lever i vår egen tid. Söderberg beskriver denne tregheten ved hjelp av Pierre Bourdieus begrep *habitus* som "minnen, erfaringer, vanor, synsätt, och verdäringar". Videre skriver hun: "Nye opplevelser och erfaringer inkorporeres, men tidigare handlingsmönster lever kvar även i nye situationer."²⁷ Dette kan ha ført til at ekteskapeleg praksis har tatt hensyn til de konkrete forholdene de enkelte ektepar levde under og ikke alltid har vært i samsvar med nedarvet norm. Praksis kan endre seg raskt etter de faktiske forhold fordi arbeidsfellesskapet som preget den gamle bondefamilien ikke bare innebar et økonomisk fellesskap, men også en rekke forskjellige samarbeidsformer mellom kvinne og mann, som det kunne det være vanskelig å få til i et industrialisert og profesjonalisert samfunn. Dette kan forklare og begrunne normbrudd, hvis det var behov for det, eller at en eller begge ektefellene hadde sterk interesse for det.²⁸

Mannens rolle i ekteskapet

I og med at mannen skulle være familiens forsørger, var det vanlig med lange forlovelser, slik at den tilkommende ektemannen hadde fått seg et yrke og kunne forsørge en familie. Familieforøkelse kom som regel raskt, og familiene kunne bli store. Haavet skriver også om betydningen av å ha økonomien i orden før man inngikk ekteskap, med de alvorlige forpliktelsene dette innebar. Hun skriver: "Kravet til at levebrødet måtte være klart før man kunne gifte seg, var helt ufravikelig i 1800-tallssamfunnet. Det var en mer direkte forbindelse mellom giftermål og forsørgeransvar, både for hustru og barn."²⁹

Innenfor patriarkatet var mannen pater familias, den øverste mannlige autoriteten. Litteraturviteren Jørgen Lorentzen beskriver farens rolle i hjemmet i perioden 1850–1927 som en dobbeltrolle i familien. Han skriver: "Mens morens rolle hovedsakelig har vært bestemt gjennom sin intimitetsrelasjon til barna fra og med andre halvdel av 1800-tallet og dermed mor i familien, har faren både vært "far *for* familien" og "far *i* familien"³⁰, og videre at når ektemannen var "far *for* familien" var han forsørger, og når han var "far *i* familien", var han en deltakende og nærværende omsorgsperson.³¹

Som familiens overhode arbeidet mannen *for* familien ute i samfunnet, og hans rolle var å sikre familiens økonomi og representere familieenheten som han hadde ansvar for. Hans oppgave var å sikre forsørgelse av hjem og familie slik at familien kunne opprettholde den levestandarden som var forventet. Mannens rolle *i* familien var patriarkens, familiens overhode og en autoritær oppdrager for barn og kone. Her regjerte han over kvinnen, barna og

---

27 Söderberg, 2003, s. 19

28 Lorentzen, 2012, s. 35

29 Haavet, 1998, s. 365

30 Lorentzen, 2012, ss. 11–12

31 Lorentzen, 2012, s. 12

andre husholdsmedlemmer (yngre menn).³² Han hadde full råderett over økonomien. Dette innebar at han hadde råderett også over sin hustrus penger og kunne bruke dem fritt, til å gi lån, oppta lån, investere eller forbruke: "... rådighet over medgift og arv som ektefellens formynder".³³

I boken *Takt og Tone* fra 1918 av Emma Gad er det ikke tvil om hvem som forskriftsmessig er familiens økonomiske overhode. Hun ga råd om økonomistyring til ektemannen som hadde et totalansvar for husholdningens økonomi: for inntekter, utgifter, likviditet, budsjett, regnskap, for investeringer. Kvinnens oppgave var å forplikte til husholdningens forbruk, til mat, selskapelighet, klær, oppvarming, tjenerskap, kanskje også til møbler og inventar. Til personlig forbruk fikk hun lommepenger. Emma Gad skrev "Giv Deres Hustru egne Penge til sit personlige Forbrug, saa rigelige som muligt og betrakt dem som Lønnen for hendes Stilling som Husmoder". Disse pengene skulle hun slippe å måtte gi regnskap for. Selv om boken er skrevet så sent som 1918, gir den et eksempel på hva som var samfunnets ideal, den posisjonen som var ønskelig i tidens ekteskaper.³⁴

Når det gjelder farens rolle i forhold til sine barn, viser Jørgen Lorentzen til den engelske pastoren F. B. Meyers uhyre populære bok *Kjærlighet, forlovelse og Ægteskap* fra 1906. Her ble det understreket det at faren er barnas kjæreste selskap, og at det skal være "mildhet, imøtekommenhet og kjærlighet mellom mann og kone, men basert på den urokkelige bevissthet om at det er mannen som er familiens overhode, og at kvinnens oppgave er å følge sin manns vilje". Meyer mente også at det var å anse for å være "i strid med naturens orden når en hustru tar ledelsen fra sin mann – enten fordi hun er for meget mann eller fordi han er for meget kvinne".³⁵ Fra annen forskriftslitteratur ble det påpekt at det var samarbeidet mellom ektefellene og fellesskapet de skapte gjennom ekteskapet som var det viktigste.³⁶

Videre beskriver Lorentzen at det i siste halvdel av 1800-tallet var vanlig at arbeid og hjem lå nær hverandre. Det var vanlig å ha hjemmekontor til utpå 1900-tallet, og menn arbeidet i mange tilfeller hjemmefra.³⁷ Kvinnen kunne skape et hjem med omhu og kjærlighet, men det var ingen tvil om at det var mannen som var sjefen i hjemmet. Jørgen Lorentzen skriver kort og kontant: "Hjemmet eksisterer ikke uten en god mor til å ivareta det, men makten ligger hos mannen."³⁸

---

32 Lorentzen, 2012, s. 39. Siterer (Weber 1947, Walby 1989, Therborn 2004)

33 Haavet, 2001, s. 177

34 Gad 1918, ss. 57–61. Alle sitater er hentet herfra hvis ikke annet er oppgitt.

35 Lorentzen, 2012, s. 36

36 Lorentzen, 2012, s. 36

37 Lorentzen, 2012, s. 45

38 Lorentzen, 2012, s. 38

Kvinnens rolle i ekteskapet

Et ekteskap besto av en økonomisk familieenhet med far, mor og barn. Innen denne enheten var det moren som var livgiver, med graviditeter, fødsler og oppdragelse som hovedoppgave. Noe av det viktigste var å føde barn. Antall barn varierte, fra barnløshet til 10–12 barn. I borgerskapet var kvinnen ofte ung da hun ble gift. Hvis ekteskapet var fruktbart, kunne det innebære kontinuerlig graviditet og barnefødsler over en 20–30 års periode.

I hjemmet skulle det være lunt, rent og trivelig, og hustruen hadde ansvar for hjemmet slik at det skulle være et godt sted å være, med de intime behovene ivaretatt som søvn, mat, klær, hygiene og renhold. I de høyere borgerskap hadde man som regel hjelp av tjenerskap: amme, barnepike, kokke og tjenestepike. Det var ikke forventet at kvinnen selv skulle gjøre husarbeid, men administrere tjenerskap og husholdning. Som husets genius³⁹ skulle hun bringe ånd og kultur inn i hjemmet og danne en god ramme for oppvekst av barna og et trygt og komfortabelt hjem og tilbaketrekningssted for mannen. Ånd og kultur kunne komme til uttrykk i musikk, og klaverspill og sang var en foretrukket aktivitet for kvinnene i hjemmet.

Før 1888 var hovedregelen at det eksisterte et formuesfelleskap mellom ektefellene bestående av alle de verdiene de begge hadde brakt inn i ekteskapet. Det var uaktuelt for borgerskapets gifte kvinner å være i inntektsgivende arbeid. Ved ekteskapsinngåelse ble hun gjort umyndig, selv om hun hadde vært myndig før. Hun ble underordnet ektemannen, og han ble hennes beskytter og verge. Alle inntekter i ekteskapet, både fra hustru og ektemann, gikk inn i samme felleseie. Mannen bestyrte hele boet alene, og den gifte kvinnen hadde ingen råderett over egne midler. Hustruen kunne ikke inngå økonomiske avtaler, eller stå som kausjonist for andres gjeld. Om ektemannen forvaltet pengene dårlig, var hustruens eneste utvei å henvende seg til myndighetene for å få gjort han umyndig.⁴⁰

Denne "Umyndighet for gifte koner som rettsvirkning av ekteskapet" ble i 1888 opphevet med "Lov om formuesforholdet mellom ægtefæller". Her fikk hustruen råderett over egen inntekt og medbestemmelse i disposisjon av fellesbo,⁴¹ men loven slo fast at det fremdeles var mannen alene som bestemte over fellesboet.⁴² Den nye loven kunne synes som et framskritt for den gifte kvinnens stilling i ekteskapet,⁴³ men myndigheten var en illusjon, hevder juristen Kirsti Mejdell, så lenge mannen ved felleseie fortsatt hadde full disposisjonsrett over hele boet og det var små muligheter for hustruen til å inngå egne

---

39 Genius = Gudommelig vesen som symboliserer et menneskes høyeste og innerste vesen; skytsånd, skapende åndsevne. (Fremmedordboka).

40 Mejdell, 1979, s. 3

41 Sandvik, 1999, s. 194

42 Sandvik, 2002, s. 217

43 Blom og Sogner (red.), 2005, Del III Gro Hagemann, "De stummes leir". s. 220

forpliktelser.⁴⁴ Slik gikk fremdeles alt av kvinnens arv og medgift inn i familiens sameie og ble disponert av ektemannen.⁴⁵

I loven var det en bestemmelse som ga hustruen råderett over egen inntekt. Denne bestemmelsen fikk liten betydning for borgerskapets kvinner fordi de ikke hadde lønnet arbeid. Mejdell forsterker oppfattelsen av eksisterende ekteskapsnorm ved å skrive: "I de høyere lag av befolkningen var det mindre vanlig at hustruen hadde arbeid utenfor hjemmet. Som regel var mannen i stand til å forsørge kone og barn, og det ble dessuten sett på som nedverdiggende for en gift kvinne å ta seg lønnet arbeid."⁴⁶

Ekteskapspraksis

I samtiden kan man snakke om to typer ekteskap, en *konvensjonell* ekteskapspraksis som var i henhold til samfunnets normer og en mer *praktisk* tilnærming til ekteskapet som kunne variere avhengig av spesielle forhold mellom ektefellene. Den *konvensjonelle* vil ha vært i samsvar med det som ble ansett som det forskriftsmessige ekteskapsideal i samtiden, og var det ideal alle samfunnsklasser søkte å strebe etter. I et slikt ekteskap ville kvinnen være hierarkisk underlagt ektemannen, og hennes viktigste oppgave ville være å ivareta mann og barn i hjemmet, samt å være en kjærlig og lojal ektefelle. Mannen ville ha vært patriark i familien, og hans oppgave var å forsørge familien, arbeide for familien i offentligheten, ha økonomisk ansvar for familien og være en kjærlig og oppdragende far. I en slik praksis var det uaktuelt for kvinnen å ha arbeid utenfor hjemmet. Det var forbeholdt ugifte kvinner. Lønnet arbeid ville ha svertet mannens ære.

En mer *praktisk* tilnærming til ekteskapet vil ha representert en større fleksibilitet avhengig av ektefellenes økonomi, talent, livssyn og politisk ståsted. Her kunne det være avvik fra det foreskrevne ideal, avhengig av hva ektefellene selv kan ha ønsket. Da kunne kvinnen opptre i det offentlige rom som økonomisk aktiv uten at det gikk på ektemannens ære løs. Hun kunne blant annet påta seg forsørgeransvar, være likestilt, realisere seg selv kunstnerisk, leve adskilt fra ektefellen i kortere eller lengre tid, foreta lengre reiser uten anstand og ha få, mange eller ingen barn. I et *praktisk* tilnærmet ekteskap kunne tilliten mellom ektefellene kompensere for normbruddene. Utad kunne det ofte være behov for en "unnskyldning" for unntakstilstanden, for eksempel at kvinnen hadde et spesielt talent som måtte få utløp. En økonomisk begrunnelse innebar gjerne risiko for sosial degradering. Som

---

44 Mejdell, 1979, ss 50–51

45 Store norske leksikon på nett: http://snl.no/ekteskap/ektefellers_formuesforhold. Skrevet av Petter Lødrup

46 Mejdell, 1979 s. 24

en konklusjon kan det synes at når ekteparet hadde nok av ressurser, penger, evner og interesser, gode familieforhold, helse og sosialt nettverk, så har de også en frihet til å velge.

En slik frihet kan ha vært at den borgerlige overklassen reiste mye, og at ektefellene kunne være fra hverandre lange perioder av gangen. De kunne reise både i inn- og utland, de reiste gjerne hver for seg. Reisene kunne ta lang tid, med hest og vogn, dampskip og etter hvert også tog. Både Hulda Garborg og Fredrikke Qvam reiste mye og langt; Hulda til sine venner og kontakter i Skandinavia, Paris og Berlin. Hun må i perioder ha vært en av Norges mest bereiste kvinner. Og hun reiste alene, mens Arne Garborg var hjemme og skrev. Barnet Tuften ble satt bort til venner og bekjente.⁴⁷ Fredrikke Qvam reiste på lykke og fromme med sin tuberkulose syke sønn og voksne datter til Algerie for at sønnen skulle på kur. Kvinnene kunne være svært ressurssterke og følte seg ikke truet når de reiste alene, eller de satt igjen med ansvar for hus og hjem. Eva Nansen ventet flere år på Fridtjof Nansen når han var på sine ekspedisjoner,⁴⁸ og Fredrikke Qvam hadde hånd om gården i Steinkjer når ektemannen var i Kristiania.⁴⁹

Kvinnens utdannelse og yrkesadgang

Magnhild Folkvord forteller i sin biografi om Fredrikke Marie Qvam hvilke fag hun ble undervist i av sin huslærer. I en karakterbok fra årene før 1860 finner vi fagene "Engelsk, E.Stil, Tysk, T.Stil, Fransk, Fr.Stil, Historie, Geografi, Forklaring, Bibelhist., Skr. Norsk, Md. Norsk, Regning, Skrivning, (...) frå hausten 1858 også naturhistorie."⁵⁰ Den unge frøken Gram var da 15-16 år gammel, og fagene var allmenndannende og ikke bare ment til å forberede en fremtidig hustrugjerning. Men å være hustru på midten av 1800-tallet betød ikke å være husmor i moderne forstand. Det frk. Gram ble utdannet til, var hustruens representasjonsoppgaver. Da var det viktig med allmenndannelse og språk. Andre kvinnelige ferdigheter, som håndarbeid og musikk, ble nok undervist utenom klasserommet.

Frøken Agathe Backer gikk på Autenrieths Pigeskole i Kristiania fra hun var åtte til hun var 14 år gammel. Skolen underviste bare døtre av embedsmenn og byens fornemste borgere og var kjent for god språkundervisning.⁵¹ I 1861 sluttet Agathe på skolen, samme år som hun ble konfirmert. Deretter var det slutt på formell skolegang, og all videre undervisning var knyttet til musikk, komposisjon og klaverspill.

Haavet hevder pikenes utdannelse har hatt ekteskapet som hovedmål. Skapende og utøvende kunst var en klar del av den borgerlige kulturens behagende kvinnerolle. Som

---

47 Skre, 2011

48 Jølle, 2011

49 Folkvord, 2013

50 Folkvord, 2013, s. 21

51 Dahm, 1998, s. 26. Siterer Lange 1995:16

hustruer skulle pikene utdannes til å være et kultursentrum i hjemmet. Derfor var musikk, teater, billedkunst, broderi og litterær konversasjon fag som skulle forberede til hustrurollen.⁵² Det å styre en husholdning, utføre barnestell og gjøre praktisk husarbeid må de ha lært hjemme hos sine mødre eller ved å være husgjest hos slektninger for å lære hva det innebar å føre et hus.

Elfrida Andréé (1841–1924) var Sveriges første kvinnelig telegrafist og komponist og Sveriges første offentlig ansatte kvinnelige domorganist. Hun levde på samme tid som Agathe og hadde en offentlig stilling som organist i Gøteborg. Faren hadde hatt et meget bevisst forhold til Elfridas utdanning og forventning til hennes hustrurolle og profesjonelle musikerkarriere. Elfrida giftet seg aldri. Faren skrev:

Vid början av denna min dotters uppfostran uppgjorde jag mig ett slags system för qvinnouppfostran i allmänhet, hvilken jag ville söka genomdrifva som grundlag för staten og hvortill min dotter som föregångers skulla bereda vägen. Huvudtanken i detta system är, att qvinnan i jembredd med sin uppfostran til make og husmoder hvilket alltid bör vara det första, skulle erhålla en inntellektuell bildning, som icke blott gjorde henne till en skicklig uppfostrarinna för begga könen, utan äfven gjorde henne skicklig att bekläda för henne lämpliga befattningar i det allmännas tjenst, när anlag og omständigheter eller hennes eget behof af utkomst sådant betingade.⁵³

Elfridas fars ambisjoner for datteren lå nok litt foran sin tid, men det er å bemerke at han hadde et "begge deler"-aspekt, både en kvinnerolle i ekteskapet, og også en intellektuell utdannelse til et yrke. Han nevner forsørgelse som et motiv for utdannelsen, hvis hun skulle komme til å få behov for det. Men det var spesielt at Elfrida ble akseptert som profesjonell komponist og fikk en offentlig stilling som organist. Hun forble ugift, og var sikret et inntektsgivende yrke. Dette kunne ikke faren vite da han startet undervisningsopplegget for datteren fordi det i utgangspunktet var mest sannsynlig at hun kom til å gifte seg. I så måte kunne han likne på den liberale faren til Häckenäs-søstrene.

Ugifte kvinner kunne arbeide fordi de måtte forsørge seg. Den gifte kvinnens arbeidsplass var i hjemmet. Det var vanlig at kvinner sluttet i sitt arbeid (hvis de hadde hatt noe) og forlot offentligheten når de giftet seg, fikk barn og familien krevde full oppmerksomhet. Haavet hevder at kvinner som beveget seg utover hjemmesfæren representerte et sterkt ideologisk brudd. I det borgerlige miljø betød dette en sosial skam og tegn på økonomisk usikkerhet i familien. Hun skriver: "Det fikk dermed stor symbolsk betydning å anskueliggjøre familiens økonomiske autonomi. En hustru som ikke måtte arbeide, viste familiens økonomiske styrke."⁵⁴ Mennesets offentlighet foregikk på mange plan,

---

52 Haavet, 2001, s.184

53 Öhrström, 1987, s. 160

54 Haavet, 2001, s. 190

i arbeid, forretninger, økonomi og politikk, i det militære, kirkelige og frimureri, og samfunnsdebatter av alle slag, avisinnlegg og assosiasjons- og foreningsdeltagelse. De gifte kvinnene kunne bare arbeide i offentligheten innen visse områder, gjerne innen frivillig arbeid og filantropi, og uten å få betaling for arbeidet. Kvinnesak og kamp for kvinnestemmerett var i hovedsak forbeholdt de ugifte kvinnene.

Kvinner og musikk

I hjemmet kunne kvinnen med sømmelighet spille og synge for tilhørere. Hun kunne også spille og synge i andres hjem, i fornemme salonger og kanskje også på et offentlig konsertpodium, som anonym amatør, - en *amatrice* - eller musisere for et veldedig formål. Slik kunne kunstutøvelsen ses på som en mulighet til utvidelse av det private inn i det offentlige.⁵⁵ Konsertlivet var for både kvinner og menn, og her kunne de møtes i en akseptert offentlighet. Marcia Citron tar til orde for at en eventuell fjerning av skillet mellom konserter og hjemmemusisering ville kunne virke mindre fremmedgjørende, og at kvinnene kunne delta i de respektive sfærene uten store ideologiske problemer.⁵⁶

Å spille og synge også i andres hjem, kan ha sitt opphav i kvinnens huslige rolle, som ivaretaker av kunst og kultur. Det som fikk fokus, var det ideelle ved den kunstneriske handling, det å gi ideene liv, å skape musikk og realisere følelser som ellers ikke fikk utløp.

Pianospill kunne betraktes på linje med kvinnens håndarbeid, som broderi og søm. Komposisjon var noe mer suspekt, det var hodearbeid. "Notehodearbeid", komposisjon og klaverspill på konsertnivå, burde være forbeholdt mannen, mente musikkautoriteter som Hans von Bülow og Otto-Winter Hjelm.⁵⁷ Sistnevnte skrev i 1887, motvillig beundrende, om Agathe som komponist:

Den sistnævnte Dame (Agathe) har tillige med umiskjendelig Dygtighed og Held forsøgt sig i Komposition og saa ringe en Mening jeg end i Almindelighed har om det smukke Kjønns Anlæg for notehovedarbeid (ikke Haandarbeide) – (...) – maa jeg dog bekjende, at Fru Grøndahls Kompositioner ikke indrangerer hende blant hine kvindelige kollegaer,...⁵⁸

Likeledes var musikk et "taust" yrke. Utøveren hadde ingen personlig stemme i offentligheten, hun verken skrev i avisene eller deltok i samfunnsdebatt fra talerstoler eller i demonstrasjoner. Hennes oppgave var å skape musikk for et lydhørt publikum. Det var musikken som hadde stemmen, ikke utøveren. Derfor kunne det være mer akseptabelt å være utøver, interpret og tolker enn skapende komponist og forfatter. Det var også mer

---

55 Öhrström, 1987, s 49

56 Hambro, 2008, s. 226. Siterer Marcia Citron: Gender and the Musical Canon. Cambridge UP. 1993/2000

57 Hambro, 2008, s. 198 og ss. 251–252

58 Winter-Hjelm, 1887, del 2, s 21

problematisk å være utøvende kunstner enn å være musikk lærer. Denne rollen ble nok oppfattet til å være en direkte utvidelse av guvernanterollen, en funksjon som lå nærmere familiesfæren og verken brøt eller utfordret de etablerte kjønnsnormene.⁵⁹

Kunsthistorikeren Anne Wichstrøm gir en "oppskrift" på hvordan samfunnet forventet utvikling for kvinner med kunstnerisk talent før århundreskiftet til 1900. "Oppskriften" lyder som følger:

- Hun kom fra god familie og ble oppmuntret til å utvikle sine kunstneriske anlegg innenfor de rammene som vanlig jenteoppdragelse trakk opp.
- Hun fikk kunstutdanning i Norge, men uten at hun selv eller familien fra først av mente å gjøre yrke av kunsten. Utdanningen omfattet som oftest et kortere utenlandsopphold, betalt av foreldrene, noen ganger ved hjelp av stipend.
- Hun gled gradvis inn i de profesjonelles rekker, men vedble å ha beskjedne ambisjoner.
- Hun valgte motiver som var passende og ikke virket støtende, fulgte med hovedstrømmingene i kunsten fra romantikk til naturalisme og symbolisme og tilpasset seg de rådende kunstneriske konvensjoner.
- Hun holdt fast ved det hun hadde lært, og kunsten hennes gjorde sjelden store sprang. Hun hadde en liten produksjon, men deltok på utstillinger og oppnådde å bli omtalt i aviskritikkene.
- Hun var ugift, levde tilbaketrasket hos familien og inngikk i nettverk med andre kvinner.
- Hun underholdt delvis seg selv ved salg og bestillinger og bi-jobber, men var avhengig av økonomisk støtte fra familien.⁶⁰

Denne "oppskriften" er myntet på malerkunst, men stemmer godt med Agathes søstre Inga, Margrethe og Harriet. Inga var sanger og Margrethe maler, men begge oppga kunstnerkarrieren ved inngåelsen av ekteskap. Harriet var billedkunstner og giftet seg aldri. Økonomien til Harriet var skral, spesielt i de tidligere år. For Agathe derimot stemmer ikke denne oppskriften. Hennes utenlandsopphold ble ikke av kort varighet, og hun valgte også store formater, både ved valg av klavermusikk, utøvelse og komposisjoner, hun giftet seg, fikk barn og fortsatte sin karriere så lenge hun evnet.

Som forfattere måtte kvinner ofte bruke pseudonym. Som malerinner endte de ofte tilbake i hjemmene, avhengig av understøttelse fra familien, hvis de da ikke giftet seg og malte som en bigeskjeft. De kvinnene som utøvde sin kunst mest spektakulært, må ha vært operasangerinnene og skuespillerinnene. De skiftet ofte ektemenn, reiste mye, var eksotiske primadonnaer – eller de giftet seg og trakk seg tilbake. Sett fra borgerskapets side heftet det noe litt tvilsomt ved denne yrkesgruppen.

---

59 Öhrström, 1987, s. 46

60 Wichstrøm 1997, s. 158

Samfunn

Kristiania i dynamisk vekst

Kristiania hadde en eksplosiv vekst som hovedstad fra midten av 1800-tallet. Folketallet økte fra i overkant av 40 000 i 1855 til nesten 230 000 i 1900.⁶¹ Slottet ble bygget i 1849 og Universitetet kom til i 1855, etter hvert også Stortinget i 1866 og til slutt Nationaltheatret i 1899. Olam og Agathes sognekirke, Trefoldighetskirken, ble bygget i 1858.

Det var stor boligvekst i Kristiania fra midten av 1800-tallet, og det ble bygget et stort antall bygårder med tre til fire etasjer. Leilighetene i disse gårdene var delt i to sfærer, den offentlige og den intime. I byleilighetene representerte den offentlige delen entré, stuer og spisestue. Her var rommene vendt mot gaten. Bak en dør, kanskje rundt et hjørne, vendte rommene mot bakgården. Her var rommene som ivaretok de intime funksjonene plassert – soverom, bad, kjøkken og pikeværelse. Leilighetene hadde oftest også en inngang fra gården, en bakgang, for tjenerskap og handelsfolk. Toalett var plassert som små rom inn fra denne bakgangen. I forbindelse med kjøkkenet var det ofte et lite og nøkternt pikerom, for tjenestejenta.⁶² Det var ved- eller kullfyring for oppvarming, med hva det innebar av bæring av kull og renhold etter fyring. Leilighetene hadde innlagt kaldt vann. Klesvask foregikk i en bryggepanne i bryggerhuset i kjelleren, og klestørk kanskje på tørkeloftet oppunder husmønet. Husene ble opplyst med parafinlamper, og det var først senere mot århundreskiftet at det ble installert gass i boligene. Elektrisitet ble ikke vanlig før langt ut på 1900-tallet. Borgerskapet leide leiligheter i bygårdene, og leien kunne være på 1000 kroner i året for en stor leilighet.⁶³

Transport og kommunikasjon

Norge gjennomgikk en transportrevolusjon etter 1850. Reiser kunne være svært strabasiøse og ble før 1860 stort sett gjennomført på sommerstid. Dampskip eller hesteskyss var eneste transportmiddel. Kristiania var isolert om vinteren fordi fjorden var frosset og hindret dampskipsanløp. Norgesturneer ble da gjennomført om sommeren med dampskip langs kysten. Etter som togstrekningene etter 1850 ble bygget ut, ble reisene mer overkommelige, man kunne reise året rundt, og reisehyppigheten økte.

I 1854 sto jernbanen fra Kristiania til Eidsvoll ferdig. Deretter ble flere andre strekninger bygget ut: Kongsvingerbanen i 1862, Drammensbanen i 1872 og Rørosbanen fra Hamar i

---

61 Michelsen, 2010, s. 11

62 Morten Bing, 2011, ss. 37–51

63 Prisomregning SSB: <http://ssb.no/kpi> 100 kroner i 1875, 1900 og 1910 tilsvarer hhv 5 600, 6 100 og 5 800 kroner i 2013-kroner.

1877. I 1879 kunne man reise med tog til utlandet med Smaalensbanen (Østfoldbanen). Først i 1906 ble Bergensbanen ferdig, og man måtte vente til 1921 på Dovrebanen.

Etter hvert ble telegram benyttet i organiseringen av tjenester og reiser etter at det Det Norske Telegrafvæsen åpnet Norges første sivile telegraflinje i 1. januar 1855 med en telegrafforbindelse mellom Oslo og Drammen. Etter dette begynte arbeidet med å anlegge telegraflinjer og -stasjoner flere steder i landet. Senere kom telefonen til, da International Bell Telephone Company i 1880 åpnet det første norske telefonanlegget med sentraler i Oslo og Drammen. Ikke lenge etter ble det opprettet lokale telefonforeninger og -selskaper som private kooperativer i flere kommuner rundt om i Norge, og fra omkring århundreskiftet kom staten sterkere med og overtok private telefonanlegg. Men fremdeles langt ute på 1900-tallet skulle det være det håndskrevne brev som var det hyppigst brukte kommunikasjonsmiddel i Norge.

Musikk

Kulturens felt – kunstmusikken

Pierre Bourdieu introduserte i 1966 begrepet *felt*, som av Donald Broady er definert som "ett system av relationer mellom positioner besatta av människor och insitutioner som strider om något för dem gemensamt."⁶⁴ Når det gjelder "kulturelt felt" defineres dette som et spesielt felt for kulturell produksjon, som kunst, litteratur, vitenskap og religion, felt som igjen kan deles inn i subfelt. Musikk må kunne sies å være et slikt *sub-felt*, – som har en velutviklet selvstendighet (autonomi) i forhold til andre felt og til omverdenen. Broady hevder at et felt forutsetter at det eksisterer polariteter mellom forskjellige lag og konkurrerende verdihierarkier. Dette kan overføres på kunstmusikken ved å analysere sjangre, utøvere, instrumenter, publikum osv.⁶⁵ Høyest i verdi og kompleksitet innen kunstmusikken er symfonien, mens de små formene, enkeltstående klaverstykker og romanser som var så populære i den romantiske perioden, er, til tross for sin høye kunstneriske verdi, enklere å fremføre og befinner seg lavere på rangstigen. På en annen skala av kompleksitet/enkelthet, finner vi teater- og annen underholdningsmusikk, som bare skulle more og var enkel å fremføre.

Hvis musikk er et slikt sub-felt, grenser det opp mot andre kunstarter, men konkurrerer ikke. Dette synes å stemme i forhold til litteratur, teater og billedkunst, som inspirerer musikken, forsterker og utvikler den.

---

64 Broady (red), 1998, s 11

65 Broady (red), 1998, ss 11–21

Bourdieus begreper som utgjør *feltbegrepet: habitus og økonomisk, kulturell, sosial og symbolsk kapital*⁶⁶, kan brukes for å analysere og forstå aktørenes handlinger og den strukturelle utviklingen av det kunstmusikalske feltet på slutten av 1800-tallet i Norge. Det vil ganske tidlig i biografien komme frem at både Agathe Backer og O.A. Grøndahl hadde en solid forankring i Kristianas høyere borgerskap, og at begge hadde all nødvendig kapital tilgjengelig for å kunne utvikle sin kunst, ta del i utviklingen av kunstmusikkfeltet og bringe det videre til et høyere nivå. Mangel på plass i oppgaven vil dessverre ikke gi anledning til en slik analyse av kunstmusikkfeltet i Kristiania.

Den romantiske musikk

Hva er musikk, hvem er musikkens aktører og hvorfor fikk musikk en slik eksplosiv vekst i siste halvdel av 1800-tallet? På 1800-tallet ble musikken beskrevet i poetiske vendinger, som et språk uten ord og som heller appellerte til følelsene enn til intellektet. I 1889 beskrev Aftenposten musikk på denne måten: "Musikken er et slags uartikuleret og uudgrundeligt Sprog, som fører os til Randen af Uendeligheden og i sine Øyeblikke lade os kaste et Blik derind."⁶⁷ Hambro beskriver musikken som "det romantiske, grenseoverskridende"⁶⁸, som en virkelighetskategori med egne lovmessigheter, som et fremmed språk som ikke lar seg oversette. Hun forteller også at Agathe Backer Grøndahls samtidige Winter-Hjelm beskriver musikken som "et middel til kommunikasjon med en høyere virkelighet: det sanne, poetiske, vakre og skjønne".⁶⁹

Demokratisering og kommersialisering

Musikken utover på 1800-tallet, da revolusjon og Napoleonskrigene hadde redusert aristokratiene i Europa og banet vei for borgerskapets fremvekst og demokratisering, var ikke lenger avhengig av aristokratiet, men måtte henvende seg til borgerskapet. Musikk institusjonene ble i økende grad en del av kommersielle foretagender, med adgang for et betalende publikum. Slik skjedde det en utvidelse av musikklivet, ved offentlige konserter, etablerte symfoniorkestre, kvartettforeninger, musikkfester o.l. som fikk stor oppblomstring utover på 1800-tallet.⁷⁰ Ved økningen av den musikalske aktiviteten i den romantiske perioden, ble kunsten kommersialisert, og publikum ble beilet til mer enn de hadde blitt før.

Det romantiske 1800-tallet ble derved instrumentaltvirtuosenes og sangernes århundre. Disse kunstnerne kunne henføre sitt publikum til tårer og henrykkelse, noe som igjen kunne

---

66 Wilken, 2011 s. 57

67 Hambro, 2008, s 266. Siterer oversettelse av fransk kritikk i Aftenposten 29. juli 1889.

68 Hambro, 2008, s. 266

69 Hambro, 2008, s. 266 siterer Otto Winter-Hjelm

70 Benestad, 1976, s. 233

føre til en forflatning av musikken, når motivet var å nå et størst mulig publikum med spektakulær musikk, slik som for eksempel Ole Bull gjorde. Det var mye penger å hente i et stort publikum. Men musikerne hadde også et ideelt forhold til sin kunst. Benestad siterer Liszt:

"Vi tror," fortsetter Liszt, "like fast på kunsten som på Gud og mennesket. Begge finner i kunsten mål og midler til å gi uttrykk for opphøyede tanker. Vi tror på en uendelig prosess, på en uhindret sosial fremtid for den sosiale kunstner; vi tror på disse med all den styrke som ligger i håpet og i kjærligheten."⁷¹

Kunstmusikkens utbredelse var også en konsekvens av forbedrede transportforhold mellom Europas byer og land. Vekst og utbredelse av aviser som trykket nyheter om musikklivet og musikkritikk bidro også. Dette likte folk å lese, og slike nyheter var med på å legge det økonomiske grunnlaget for den stadig økende reise- og turnévirkosomheten blant tidens virtuoser. Ved hjelp av jernbane, aviser, telegraf og post kunne nyheter om musikklivet raskt spres og derved også informasjon om internasjonale musikalske berømmelser. At kommunikasjonsforholdene endret seg, gjorde det mulig for musikere å ta del i den stadig økende reise, – turné og konsertvirkosomheten.⁷² En videre utvidelse av et kommersielt musikkmarked var veksten av musikkforlag i de europeiske landene.

Borgerskapets musisering

Borgerskapets musisering foregikk i byens private hjem og salonger, og den ble utøvd av musikalske amatører, instrumentalister og sangere. Det var derfor vanskelig å fremføre de store klassiske verkene. Ikke var musikerne dyktige nok enkeltvis, og ikke kunne de spille sammen. Det offisielle musikklivet besto av orkestre som spilte på teater, varieteer, samt militærmusikk, med tilreisende musikere og sangere som kom når Norge var isfritt. Dette var steder de borgerlige kvinnene ikke hadde "adgang" til, og borgerlige kvinner spilte heller ikke i slike orkestre.

Mellomstasjonen mellom hjem og konsertsal var de litterære og musikalske salongene, hvor samfunnets elite inviterte kulturelle, akademiske og politisk viktige personer hjem for å utveksle tanker og kunst. I Kristiania var det blant annet familiene Welhaven, Sars og Lammers som var spesielt betydningsfulle, med Maren Sars' søndagssalonger som sentrale møtepunkter. Agathe ble tidlig invitert til Welhavens for å spille.

Eva Öhrström beskriver i boken *Borgerlige kvinnors musiserande* om kvinnenes forhold til musikk, både romantisk og kynisk på samme tid:

---

71 Benestad, 1976, s. 236

72 Benestad, 1976, s. 233

Musicerandet var ett vackert smycke på kvinnlighetens krona, men at använda musikkunskaperna i yrkesmässige sammanhang gick inte inom kvinnlighetens ramar. Då överskreds gränsen för musicerandet som en forsköning.⁷³

Öhrström skriver vidare at det var i musikksalongene kvinnene fikk tilgang til «halvoffentligheten», at de selv organiserte aktivitetene, og at det var i forlengelsen av de aristokratiske salongene at kvinnene senere kunne gi offentlige konserter.⁷⁴

Musisering i salongene skulle ikke bare tilfredsstille vertsparets og deres venners musikkbehov, men det var også et springbrett og en prøvescene for kunstnerne.⁷⁵ Flere kvinner tok etter hvert steget over til det offentlige borgerlige konsertlivet.⁷⁶

Til Salonens funktion var inte enbart att tillfredställa värdparets og deras vännars konstnärliga hunger, den var också en språngbäda og provscen för de unga artisterna og tonsätterna.⁷⁷ (...) Kvinnorna var kulturellt drivande både som organisatörer och tonsättare i salongerna. Några tog steget över til den borgerliga konsertsalen.⁷⁸

Agathe fikk innpass i de finere salongene i Stockholm, og som en ung, borgerlig svensk kvinne skriver i sin dagbok: "Agathe Backer Grøndahl spelade flera gånger hos Limnells, og Fredrika menade att hun var bland de bästa pianister jag någonsin hört."⁷⁹

Deltagelse i salonger var viktig for en ung musiker. Gjennom slike private opptredener ble det spredt et muntlig rykte om den unge utøveren som igjen kunne danne grunnlag for forhåndsamtaler i aviser basert på skribentenes opplevelser i slike private fora.⁸⁰ Agathe var selv oppmerksom på å ta med anbefalelsesbrev når hun skulle etablere nye forbindelser. I 1875 skrev hun til den danske komponist Gade for å be om introduksjonsbrev før hun skulle gjøre nye besøk:

... gjøre nogle Visitter, hvortil Deres Anbefaling er mig af stor Vigtighed; jeg har opsat dem hitintil, fordi Tiden for Concerterne var forbi ved min Ankomst, og jeg ikke havde kunnet profite Noget derved for denne Vinter, men jeg ønskede for kommende Vinters skyld at gjøre de Forsøg jeg kan, paa at faa spille i Tyskland, og da det er tudsinde Gange lettere at presentere sig med nogle Ord fra Dem.⁸¹

Den borgerlige kvinnens dannelse ble symbolisert ved hennes plass ved klaveret. Dette førte til vekst samtidens musikkindustri, salg av piano, undervisning, notesalg, konserter og bygging av konsertlokaler, etablering av musikkforeninger, kvartettforeninger og kor, samt baller og andre sosiale aktiviteter. Det kan hevdes at det var kvinnenes musisering som drev

---

73 Öhrström, 1987, s. 89

74 Öhrström, 1987, s. 49

75 Öhrström, 1987, ss. 40–45

76 Öhrström, 1987, s. 155

77 Öhrström, 1987, s. 133

78 Öhrström, 1987, s. 155

79 Öhrström, 1987, s. 133

80 Hambro, 2008, s. 89

81 Hambro, 2008, s. 107. Brev fra Agathe Backer Grøndahl til Gade 15. mai 1875.

økonomien og var nødvendig for å utvikle et moderne norsk musikkliv.⁸² Uten kvinnelige elever ville verken Halfdan Kjerulf eller andre norske musikere ha kunnet livnære seg som profesjonelle musikere. Ni av ti elever var ungpiker, og kvinnens musikkutøvelse betydde mye for utviklingen av musikalsk dannelse i familiene; hennes musikalske utvikling var med på å legge grunnlaget for fremveksten av et kvalifisert publikum i det offentlige konsertlivet.⁸³

Avslutningsvis kan det være på sin plass å bemerke at det var det borgerlige samfunnet, med mannen som familiens overhode og forsørger, som oppmuntret sine kvinner til slik "ufarlig" musisering og deltagelse i det offentlige musikkliv. Det var familiefaren som tillot, oppmuntret og til slutt finansierte hjemmenes og døtrenes musikk.

Musikk i Norge på midten av 1800-tallet

Det nasjonale musikkprosjektet fram til 1860-årene i Norge dreide seg om tre ting: å få opp kompetansen hos utøvere ved undervisning og anledning til fremførelse, å skolere tilhørere til å nyte den europeiske kunstmusikken og til slutt å gjøre den norske musikken nasjonal ved å hente nasjonale folkemusikkelementer inn i kunstmusikken. Perioden sammenfaller med romantikken, med et ønske om å vende tilbake til naturen, til det opprinnelige, hvor naturmystikk, folkekultur og det nasjonale var viktige elementer. Med dette ønsket fulgte også ønsket om å finne tilbake til den "gamle" kunstmusikken, representert ved verker av blant annet Bach, Mendelssohn og Haydn.

Ildsjeler

En håndfull selvlærte og svært allsidige musikere hadde inntil da søkt å bane veien for et profesjonelt og kompetent musikkliv i hovedstaden. De var komponister, pedagoger, dirigenter og teoretikere, selvfølgelig bare menn, og alle hadde sin forankring i universitetets akademiske skoling fra 1830-tallet. Dette var komponisten Halfdan Kjerulf (1815–1868), kordirigenten Joh. D. Behrens (1820–1890), organisten, folketonesamler og musikkteoretikeren Ludvig M. Lindeman (1812–1887) og den allsidige musikkpersonligheten Otto Winter-Hjelm (1837–1931) – komponist, pianist, musikkpedagog, skribent og kritiker. Disse arbeidet for et profesjonelt og dannet musikkliv i hovedstaden, med etablering av orkesterforeninger, kammermusikkforeninger, musikkonservatorium, kor og undervisning.

De aller fleste musikere, sangere og instrumentalister var amatører. Inntektene skulle finansiere selve konsertene. Orkestermusikere skulle ha betalt, program, leie av lokale var

---

82 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 205. Skrevet av Harald Herresthal

83 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 205. Skrevet av Harald Herresthal

utgifter som skulle dekkes inn. Solistene var amatører, og tok seg ikke betalt. Var man heldig, fikk man utgiftene dekket av billettinntektene, donasjoner eller salg av ballbilletter til festlighetene etterpå. Solist- og kammerkonsserter var billigere å arrangere enn orkesterkonsserter fordi det ikke var noe orkester å betale for. Korkonsserter var som regel uten inntjening. Som regel var slike konsserter et tapsprosjekt, og for utøveren var det lite penger å tjene.

Konsertlokaler

Konsertlokalene var svært forskjellige, og de fleste var ikke bygget for store konsserter. Det ble invitert til konsserter i Hotel du Nord, Logens lille sal og Fæstningens gymnastiklokale med 1200 plasser. I 1880 bygget brødrene Hals en stor konsertsal med 500 sitteplasser og 200 ståplasser. I 1894 ble Frimurenes festsal bygget. Disse to var spesielt egnet til kammer- og solistkonsserter. Kirkene var ikke aktuelle konsertarenaer på denne tiden, spesielt ikke for messer, rekviem og andre katolske verk.

Skolering

Bjørnstjerne Bjørnson ønsket å utdanne musikere som kunne bringe musikkens foredlende kraft ut til hele det norske folk, men miljøet syntes ikke å være stort nok. Musikken appellerte til "dilettantene", det vil si amatørerne, og det var under de velhavende borgeres verdighet å gå på en offentlig musikk-skole.

Ved opprettelsen av Det Philharmoniske Selskap i 1846 var det bare anledning for amatører å være medlemmer, både i orkester og i kor. Her kunne de musisere sammen, her fikk unge musikk-talenter gjøre sin debut og få stimulans til videre utvikling, og her kunne gifteferdige kvinner og menn omgås og bli kjent med hverandre. De årlige ballene kunne være like viktige som musikkøvelsene. I en tilbakeskuende betraktning fra begynnelsen av 1870-årene gis det innblikk i selskapets virksomhet i et referat fra en konsert: "En Strygekvartet, en Arie eller Duet, maaske en blandet Kvartet ved Piano, saa en à to kopper The med Kavringer og Kurtise, hvorefter "Elverskud" eller "Comala" af Gade."⁸⁴

I 1864 startet Otto Winter-Hjelm en metodisk anlagt musikk-skole basert på teknisk skolering og norsk musikk. Undervisningen var basert på et ordnet pensum med stigende vanskelighetsgrad. Musikk-skolen gikk ikke så bra, fordi borgerskapet ikke ville sende sine barn til en offentlig musikk-skole. De foretrakk hjemmeundervisning. I 1866 prøvde Winter-

---

84 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 170. Skrevet av Harald Herresthal

Hjelm igjen sammen med Edvard Grieg å etablere et nytt Musikkakademi med en målsetning om å "staa på national Grund", og "ikke lenger henvise til Udlandet og dets Konservatorier".⁸⁵

De musikalske ildsjelene Halfdan Kjerulf, Markus Monrad, Carl Arnold og Ludvig M. Lindeman satt i Stortingets stipendkomité for kunstnere, og ønsket at staten skulle få til en statsstøttet musikk-skole for å skape sans for "sund, solid Musik" og samtidig demme opp for "Forlystelsessygen" og all den "Klimper og Klingklang" som bredte seg når musikk-lærerne så seg tvunget til å leve av "Publicums fordærvede Smag".⁸⁶ Da det ikke lyktes å få staten til å finansiere en offentlig musikkundervisning, tok Lindeman, sammen med sønnen Peter, i 1883 initiativ til opprettelsen av Organistskolen i Kristiania.⁸⁷

Grunnleggerne for norsk sang arbeidet for at den skulle bli folkets eiendom. Dette forutsatte undervisning i korinstruksjon og sangundervisning. Behovet for sanglitteratur var stort, og Joh. D. Behrens ga ut flere pedagogiske verker for å fremme sang i skolen, mannsang og sanglære for korsangere. Han utgav også bøker for å heve nivået og vekke interesse for sangen på grunnplanet. All senere sangmetodikk står i gjeld til Joh. D. Behrens.⁸⁸

Både Agathe og Olam var blitt undervist av de fremste musikkpedagogene i Norge før de, hver for seg og til forskjellig tid, dro til utlandet for å utdanne seg videre i musikk, Agathe i 1865 og Olam i 1870. Agathe studerte klaver med Halfdan Kjerulf og Otto Winter-Hjelm, samt teori og komposisjon med L. M. Lindeman. Olam fikk undervisning og veiledning av Joh. D. Behrens, pianoundervisning av Otto Winter-Hjelm, og studerte teori og komposisjon med L. M. Lindeman. Hjemme var det store forventninger knyttet til dem da de dro ut, og da de i 1875 kom hjem for å etablere seg, var det til et musikkliv i vekst som hadde stort behov for profesjonelle musikere.

Et selvstendig Norge, veksten i hovedstaden Kristiania, etablering av universitet og akademia og norsk nasjonalisme førte til en sterk kulturell vekst på siste halvdel av 1800-tallet. Dette ga seg utslag innen alle kunstarter, spesielt litteratur, malerkunst og musikk. Det var borgerskapet som førte an i utviklingen, med økonomisk overskudd og høynet dannelsesnivå, samt en sterk vilje til å være med på å skape det nye Norge.

Komponister og dirigenter

Fiolinisten Ole Bull (1810–1880) var en helt eksepsjonell virtuos som gjorde stort inntrykk på samtidens konsertpublikum med sine ekvilibristiske fremførelser. Han både fremførte musikk og skrev sine egne komposisjoner. Halfdan Kjerulf (1815–1868) skrev i det lille format.

---

85 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 157. Skrevet av Harald Herresthal

86 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 155. Skrevet av Harald Herresthal

87 Norges Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000 Bind 2, s. 299. Skrevet av Harald Herresthal

88 Biografisk Leksikon på nett, oppslagsord Joh. D. Behrens. Artikkelen signert A. J. Lysdahl

Komposisjonene hans ble kjent og fremført i samtiden. Han er også kjent som kanskje den mest sentrale musikkideolog på midten av 1850-tallet, og han tok hånd om en stor rekke av samtidens musikkelever. Av andre komponister står Edvard Grieg (1843–1907) i en særstilling, med en stor produksjon og en internasjonal karriere. Griegs komposisjoner var for det meste i den lille skala, lyriske pianostykker og romanser, kammermusikk, med den kjente klaverkonserten i a-moll som eneste store konsertkomposisjon. Han komponerte scenemusikk, men ingen opera. Hans eneste symfoni ble skrevet i 1863/64. Denne ble aldri utgitt og Grieg ønsket ikke å få den oppført. Den andre store samtidige komponisten og dirigenten i samtiden var Johan Svendsen (1840–1911). Otto Winter-Hjelm studerte i Berlin, komponerte en symfoni, men hans komposisjoner har ikke "overlevd" i historien. Andre sentrale musikkpersonligheter var Carl Arnold, Ole Olsen, Johan Selmer og Iver Holter. På slutten av 1800-tallet ble Agathe ansett som en betydelig komponist med bidrag til norsk musikk.

Orkester, kammermusikk og utøvere

Edvard Grieg kom til Kristiania i 1866 for å bo og etablere seg som musiker, og han overtok ledelsen av Det Philharmoniske Selskab. Blant orkesterets dirigenter var også Carl Arnold og Otto Winter-Hjelm. Philharmoniske Selskab ble snart erstattet av Christiania Musikforening, med Edvard Grieg som en av initiativtakerne og leder inntil han forlot byen i 1874. Orkesteret ble senere ledet av Ole Olsen, Johan Selmer, Iver Holter og Otto Winter-Hjelm. Under Holters ledelse ble orkesteret slått sammen med Christiania Theaters Orkester. I 1889 foreslo han opprettelse av et byorkester som kunne spille ved kommunale festligheter, ved konsertoppførelser og i teatret. Orkesteret fikk dermed kommunal støtte.⁸⁹ I 1899 åpnet Nationaltheatret. Dette teateret skulle romme både teater og opera.⁹⁰

Kammermusikk ble før 1850 spilt i hjemmene og ikke på offentlige konserter. Musikken var for tre eller fire strykere, etter hvert også klaver. Den første profesjonelle strykekvartetten ble dannet i 1860 under navnet Kunstnerkvartetten, med utgangspunkt i Det Philharmoniske Selskab og med musikerne Gudbrand Bøhn, Karl Hansen, Johan Hennem og Fredrik Ursin som grunnleggere.⁹¹ I 1865 etablerte kvartetten en abonnementsserie som ga offentlige konserter helt til slutten av århundret. I 1884 overtok firmaet Brødrene Hals organisering av kammermusikkserien, og konsertene ble flyttet til den nye konsertsalen til Brødrene Hals. I 1876 ble Kvartetforeningen dannet som en ren herreklubb for

---

89 Norsk Musikkhistorie, Vollsnes, (red), 2000, bind 3, ss 159–161 Skrevet av Harald Herresthal

90 wikipedia: http://no.wikipedia.org/wiki/Christiania_Musikforening

91 Norsk Musikkhistorie, Vollsnes, (red), 2000, bind 3, ss 159 Skrevet av Harald Herresthal

amatørkvartetter. Målet var å gjøre kammermusikken kjent. Et par ganger i året fikk damer adgang til foreningen. I 1884 ble Agathe hedret ved å gjøres til æresmedlem.⁹²

Rundt 1870 var det tre sentrale norske pianister, Edmund Neupert, Erika Lie Nissen og Agathe Backer Grøndahl. Alle tre hadde vært elever av Otto Winter-Hjelm og hadde hatt lange utenlandsopphold for å skolere seg. Agathe etablerte seg tidlig som klaverpedagog, og allerede i 1885 debuterte en av hennes elver, Martin Knutzen, før han reiste til Berlin for videre studier.⁹³ Kjente sangerinner var søstrene Mally Lammers og Eva Nansen (begge født Sars), som begge trakk seg tilbake og ga bare få konserter etter at de giftet seg. Mally Lammers var gift med samtidens store barytonsanger, Thorvald Lammers, sanger og kordirigent og etter hvert også kollega og samarbeidspartner med Olam. Det var for øvrig en stor overflod av dyktige amatører, både pianister og sangere, og det har ikke vært plass til dem alle på den offentlige konsertarena.

Mannskorbevegelsen

Mannskorsangen er en folkelig bevegelse som har sitt utspring i Sveits. Der var det på begynnelsen av 1800-tallet sangerfester og folkefester hvor romantikkens glød for nasjonal selvstendighet, folkets suverenitet og kunstens rolle i folket fikk næring. Gjennom sangen kunne man uttrykke fedrelandskjærlighet og stimulere til forbrødring.⁹⁴

A. J. Lysdahl har beskrevet det ideologiske grunnlag i mannskorbevegelsen i Norge, og hun hevder at også den var grunnlagt på tysk romantikk. Dette fikk betydning for Norge. Den utenlandske åndsretningen farget en voksende interesse for norsk kultur og egenart, og skapte det såkalte "nasjonalromantiske gjennombrudd" i 1840-årene. Hun skriver: "Oppmerksomheten ble fokusert på folkekunst av alle sorter, og det var mange som ønsket å markere norsk kulturell selvstendighet."⁹⁵

Korsang opplevde et musikalsk vårbrudd i Kristiania fra 1850-tallet. Kristiania hadde flere mannskor som både samarbeidet tett, men også konkurrerte om sangerne. De viktigste korene foruten Studentersangforeningen (1845) var Kristiania Haandverkersangforening (1845), Handelsstandens Sangforening (1847) og Arbeidersangforeningen (1850).⁹⁶ I tillegg kom Frimurernes sangforening (1842). De fleste kor ble dirigert av Joh. D. Behrens.

Mannskorsang ble ansett som en viktig kulturbygger i samfunnet, og enhver klasse med samfunnsansvar hadde sitt kor. Korene i Kristiania var ideelle foreninger, et møtested for likesinnede, for menn med entusiasme for kor- og mannssang og for sangens ideelle funksjon

---

92 Norsk Musikkhistorie, Vollsnes, (red), 2000, bind 3, s. 153 Skrevet av Harald Herresthal

93 http://nbl.sn1.no/Martin_Knutzen

94 Vollsnes, 2000 Bind 2, s. 187

95 Lysdahl, 1995, s. 181

96 Lysdahl, 1995, s. 19

i samfunnet. Korene ga egne konserter, men de fleste konsertene var leilighetskonserter hvor korene stilte opp ved offisielle og andre festlige anledninger. Dette kunne også være veldedighetskonserter til støtte for trengende og nødstedte. Frimurerens kor var litt spesielt, i og med at frimurere kom fra alle stender, og sangerne kunne stå i flere kor samtidig. Når korene gikk sammen ved ekstra store anledninger, kunne et begrep som "de fire stenders kor" bli brukt. Kvinnene hadde ingen plass blant sangerne, men ble behørig hyllet i taler, sanger under studentermøter, på sangerstevner og i de indre studentkretser. Den første kvinnen som fikk betydelig kunstnerisk posisjon var Agathe. Hun gledet mennene ved stadig å være deres klaverakkompagnatør og bidro med flere mannskorsanger.

Som en avlegger av mannskorene ble det dannet flere kvartetter, dobbeltkvartetter og elitekor etter at sangerne var ferdig utdannede akademikere, noe som også satte sitt preg på Kristianias musikkliv. De viktigste av disse var Behrens' kvartett (1843), Kjerulfs kvartett (1845), Behrentinerne (1860–1870-årene), O. A. Grøndahls dobbeltkvartett (1860-årene), Johaniterne (1875), Ossian (1892) og Polyhymnia (1879).⁹⁷ Korene kunne ha relativt kort levetid, lengst varte Johaniterne, som i 1905 rakk å feire sitt 30-års jubileum.⁹⁸

Allerede på midten av 1800-tallet ble den første sangerfesten arrangert. Dette var tidligere i Norge enn andre land i Norden. Behrens og Studentersangforeningen sto i spissen og var arrangører og ideologer. Slike stevner ble viktige fora for samtidens tanker og diktning, og de virket stimulerende på det lokale og det nasjonale musikkliv. Folk fra ulike stender og strøk kunne møtes og føle samhørighet. Slike nasjonale sangerfester fikk stor betydning for det enkelte menneske og den enkelte nasjon.⁹⁹ Lysdahl skriver om sangens ideologiske grunnlag på slutten av 1800-tallet:

Sangen er selve brobyggeren, katalysatoren, den som forener motsetninger, binder sammen samfunnsklasser, det medium som fremmer harmoni, det middel som skal forsonne menneskesjelen med sin guddommelige herkomst. I alle nordiske land hadde man forestillinger om sangens harmonifremmende, enhetsskapende forsonende makt.¹⁰⁰

Det romantiske musikkideal ble realisert i sangen. Professor M. J. Monrad hevdet at musikken ville motvirke studentenes passivitet og fornye åndslivet: "Ved selv å fremføre musikk, ikke bare lytte passivt, kunne skjønnhetens fylde, harmoniens kraft og samholdets ånd trenge inn blant de unge."¹⁰¹

---

97 Lysdahl, 1995, s. 124

98 Johaniternes Nat- og Dagbok, bind III, (1900–1907), s. 167

99 Biografisk Leksikon på nett, oppslagsord Joh. D. Behrens. Artikkelen signert A. J. Lysdahl

100 Lysdahl, 1995, ss. 182–183

101 Sitert i Lysdahl, 1995, s. 185

Sangerforeningene var en del av assosiasjonstankegangen¹⁰² på slutten av 1800-tallet.¹⁰³ Man anså sungen for å være en makt i samfunnet, med evne til å fremme brodersind og fedrelandskjærlighet, med evne til å samle alle stender.¹⁰⁴ Anderssen skriver i Studentersangerforeningens jubileumbok i 1895: "Som den samlede stemmerne til harmoni, saaledes samlede den ogsaa ældre og yngre til et kameratsligt samvær, der løftedes op til større stemning, skjønhed og umiddelbarhet gjennom musikken."¹⁰⁵

Oppgavens gang

I første kapittel har jeg etter en metodisk/teoretisk innledning beskrevet hvordan samtidens ekteskapsideologi ble fremstillet, og om hvilke roller som ble tilstrebet av ektemann og hustru. Jeg har sett på musikkens spesielle rolle og de mulighetene en musikkariere kunne gi en gift kvinne slik at hun kunne komme ut på den offentlige arena. Jeg har også gitt en kort innføring i musikkens rolle i det sterkt voksende Kristiania på siste halvdel av 1800-tallet for å belyse hvilke muligheter det kan ha gitt det unge ekteparet.

Oppgavens hoveddel vil være i kapittel to, biografien om Agathe og Olaus, deres liv og virke og forholdet mellom dem. Biografien vil søke å gi et svar på hvordan konkret livspraksis ble formet innenfor rammene av ideologi, levevilkår og plassering i tiden. Biografiens første del vil handle om Agathe og Olams oppvekst, familiære og sosiale bakgrunn og utdannelse fra 1847 til de giftet seg i 1875. Neste del handler om ekteparet på høyden av sine karrierer fra 1876 til 1893, etter etablering av hus og hjem, barnefødsler, forhold til storfamilien, samt deres samfunnsdeltagelse. Den siste delen, fra 1894 til 1923, beskriver de siste årene, hvor Agathe må avslutte sin karriere på grunn av sykdom, mens Olam fortsetter sitt arbeid. Svar på problemstillingen om hvorvidt Agathe og Olams ekteskap var i henhold til samtidens kjønnsideologi vil bli besvart i kapittel 3, "Avslutning".

---

102 Assosiasjon var private foreninger som hadde felles interesser, det være seg yrker, misjon, filantropi, allmennkultur, idrett eller politikk. Foreningene møttes på offentlige steder, og ikke i private hjem.

103 Lysdahl, 1995, s. 191

104 Lysdahl, 1995, s. 191, siterer Anderssen 1895, s 11.

Kapittel 2. Biografi

Del 1: 1847–1875. Talent og kall

Den første delen av den felles biografien vil beskrive tiden før Agathe og Olam giftet seg, frem til ekteskapsinngåelse. Perioden dekker deres barndom, oppvekst, utdanning og ungdomstid. Hovedproblemstillingen i oppgaven er om ekteskapet mellom Olam og Agathe var i henhold til samtidens kjønnsideologi, og hvis det avvek, hvordan ekteskapet da ble praktisert. Spørsmål som skal besvares er hvilken betydning det har vært å ha et musikalsk talent og et kall, og i hvilken grad det har vært viktig å ha støtte fra familie og samfunn for å realisere dette kallet. Svaret kan gjøre det forståelig om Agathe og Olam som ektepar senere kunne utvikle seg som kunstnere og arbeide fritt, uten tilsynelatende å måtte ta hensyn til den foreskrevne ekteskapspraksis.

Agathes barndom i Holmestrand 1847–1856

Agathe Backer ble født 1. desember 1847 i Holmestrand, en liten sjøfarts-, trelast- og handelsby på Vestfoldkysten, noen få mil sørvest for Kristiania. Det var gode tider, byen blomstret og handelen gikk strålende. Agathe var datter av konsulen i byen, Nils Backer (1815–1877), og hans kone Sophie Backer, født Christensen (1819–1882). Barna ble født inn i en rik og mektig familie hvor begge foreldrene tilhørte det øverste sjikt i hjembyens nettverk av patrisierfamilier, noe som kom til å sette sitt preg på søstrene i oppveksten.¹⁰⁶ "Byens rikeste mænd og samfundets støtter", som Holmestrandsbiografen Graarud beskriver det. Og videre "af den største betydning for byens udvikling gennem et par aarhundreder, saa det med rette til en vis grad kan siges, at Backer- og Holst-familiernes historie er Holmestrands historie."¹⁰⁷

Agathes far kom fra en mektig og rik handelsfamilie med forretninger innen sjøfart, skipsredere, trelast og handel.¹⁰⁸ Han var en av byens fremste menn, og datteren Harriet omtaler ham i sine erindringer som "skibsreder og forretningsmand, firma Christen Backer & Søn, trælstattomter og bondehandel".¹⁰⁹ Firmaet var eiet og drevet av farfaren Christen Backer (1784–1869), som også var skipsreder i byen. Nils Backer var religiøst anlagt og skal ha hatt ønske om å bli prest. Han var avholdsmann og ledet byens første avholdsforening. Til tross for stor materiell velstand var barndomshjemmet til Agathe preget av nøkternhet og kultur. Agathes besteforeldre på farssiden var Agathe Ursula, født Christensen (1786–1866) og

---

¹⁰⁶ Hambro, 2008, s. 60

¹⁰⁷ Hambro, 2008, ss. 57–58, siterer Gunnar Graarud

¹⁰⁸ Hambro, 2008, s. 58

¹⁰⁹ Hambro, 2008, s. 57

Christen Backer (1784–1869). De giftet seg 1806 og fikk åtte barn, hvorav fem vokste opp. Det var meningen at Nils, som den tredje sønn, skulle overta familiefirmaet.¹¹⁰ Den sistefødte sønnen i Backerfamilien var Christian Agathon Backer (1836–1869). Han hadde stilling i Kristiania hos "Backer og Backer" før Nils overtok denne i 1857.

Agathes mormor og Sophies mor Inger Cathrine Pharo Petersen (1789–1884) var gift med Fredrik Anton Smith-Petersen von Fyren (1791–1830), en velstående kjøpmann og skipsrederfamilie fra Grimstad. Sønnen Morten Smith-Petersen (1817–1872), stortingsmann og skipsreder, var Agathes onkel og ble ved sin død betraktet som en av Norges rikeste menn.¹¹¹ Datteren til Morten og Cathinka Smith-Petersen, Inger Kathrine «Gonka» Smith Petersen (1846-?), var Agathes venninne og brevvenn på 1860-tallet.

Bilde 1. Søstrene Backer. Inga og Harriet, Agathe og Margareth, ca 1855

Moren til Agathe, Sophie Backer (1819–1883), født Smith-Petersen, giftet seg med Nils Backer i 1840. Ekteparet fikk fire barn, og Agathe var nummer tre i en søskenflokk på fire piker: Inga Agathe (1842–1915), Harriet (Harra) (1845–1932), Agathe Ursula (Agga) (1847–1907) og attpåklatten Margrethe (Magga) (1851–1940). Agathe ble født 1. desember 1847 og døpt først 8. oktober året etter. At hun fikk hjemmedåp og kirkedåp senere har vært tolket som at hun var svak ved fødselen.¹¹² Bildet til venstre viser Agathe og Margrethe foran, og Inga og Harriet bak.¹¹³

Nils Backer kjøpte boligen Kjælderen på Leira i 1840,¹¹⁴ "vor fars gaard "paa Leira" saa kaldtes det strøk av alle Holmestrandsfolk, et hus med brygge ned til sjøen", som Harriet skriver.¹¹⁵ Familien bodde der inntil de flyttet til Backergården i Langgaten i 1852, besteforeldrenes staselige og representative hus. Besteforeldrene flyttet til landstedet Marienborg utenfor byen. En stor dansesal i Backergårdens andre etasje står sterkt i Harriets erindring: "Salen staar nu for mig som en skjøn drøm". Familien Backer hadde også bygget Rolfsegården, hvor familien drev butikkhandelen "Chr. Backer & Søn", som ble opprettet i

¹¹⁰ Hambro, 2008, s. 58

¹¹¹ Hambro, 2008, s. 60

¹¹² Hambro, 2008, s. 57

¹¹³ Dahm, 1998 s. 20. Kilde Universitetsbiblioteket i Oslo. Norsk musikkksamling

¹¹⁴ Lange, 1995, s. 12

¹¹⁵ Lone, 1924, Harriet Backers erindringer ss 2-52. s. 2

1847, og som Nils overtok i 1848. Men Nils drev ikke handelen i så mange år. Allerede i 1856 solgte han seg ut og flyttet til Kristiania for å arbeide i handelsfirmaet "Becker & Backer", hvor han overtok stillingen til sin bror. Her skulle Nils Backer i tillegg til handel drive skipsredervirksomhet.¹¹⁶ Familien flyttet etter, til en leid leilighet i Kirkegaden 19. Adressen til firmaet "Backer & Becker" var Toldbodgaden 4, i nærheten av familiens leilighet.

Det er to forklaringer på hvorfor familien flyttet til Kristiania. Harriet mente det var for Agathes skyld.¹¹⁷ Marit Lange hevder at den mest sannsynlige flytteårsaken var alvorlige uoverensstemmelser og økonomiske konflikter mellom Nils Backer og svogeren Richard Røed, som var gift med Nils' søster Laura og nå ble sin svigerfars nye "kronprins" i familiefirmaet.¹¹⁸ Dette kan ha vært årsaken til at familien i 1856 flyttet til Kristiania og Nils Backer overtok sjefsstillingen fra sin yngre bror Christian Agathon Backer, som flyttet tilbake til Holmestrand. Nils Backer og Gabriel Becker drev bedriften sammen "en gros og en detail med Kolonialvarer, Wiin, Brændeviin, aller Sorter Olie, Skibsprovisjoner m.m."¹¹⁹ Harriet skrev i sine erindringer at faren som leder av firmaet "mange aar græmmede sig og trak sig ud av Forretningen mens den var udmærket, kunde ikke være med paa dette Salg af Vin og Brændvin til Fordærvelse".¹²⁰ Harriet har i ettertid hatt et realistisk forhold til sin far når hun skrev til dikteren Jonas Lie: "Jeg havde nemlig en Far, der aldrig skulde været Handelsmand, vilde være Præst, men maatte blive Chr. Backer og Søn."¹²¹ Dette tok han konsekvensen av og hadde i 1866 trukket seg ut av firmaet, som da ble hetende Becker & Co.¹²²

Agathe begynte på Fru Calmeyers pikeskole i 1854¹²³, samme skole som Harriet hadde begynt på året før. Her fikk pikene en tradisjonell skolegang, med religion, håndarbeid, tegning, musikk, språk og litteratur som fag.¹²⁴ Om lillesøsteren Agathe erindret Harriet: "Agathe begynte å komponere i fireaarsalderen, spilte alt hvad hun hørte av musik efter gehør, og har jo senere skapt sig et navn som komponistinde og pianistinde herhjemme og i utlandet."¹²⁵ Harriet skrev videre: "I dansesalen i Backergården sto den musikalske bestemor Agathes piano og Agathe komponerte sine første musikkstykker på dette instrumentet."¹²⁶ Harriet kom til å bli den største beundrer av Agathes kunst, og hun var en støtte og

---

116 Lange, 1995, s. 13

117 Lone, 1924, Harriet Backers erindringer ss 2-52. s. 4

118 Lange, 1995, s. 14

119 Lange, 1995, s. 14

120 Lange, 1995, s. 14

121 Dahm, 1998, ss. 24–25

122 Lange, 1995, s. 14

123 Lone, 1924, Harriet Backers erindringer ss 2-52. s. 2

124 Dahm, 1998, s. 23

125 Lone, 1924, Harriet Backers erindringer ss 2-52. s. 1

126 Lone, 1924, Harriet Backers erindringer ss 2-52. s. 2

omsorgsperson både for Agathe og senere også nevøene. Et av de første portretter av Agathe er malt av Harriet på Eckersbergs malerskole i 1861.

Barna kalte foreldrene for "Nils bebreidelse" og "Sophie bekymring"¹²⁷, noe som skulle tyde på at foreldrene hadde stor omsorg og omtanke for barna. Camilla Hambro hevder i sin avhandling om den kulturelle bakgrunnen i familien at:

Uansett hvilke kilder vi velger å holde oss til, er det tydelig at foreldrene ikke bare hadde solid økonomisk, men også en betydelige kulturell kapital å videreføre til sine barn. Begge var musikk- og kunstinteresserte langt utover det som var vanlig blant borgerskapet i samtiden. Hevet over tvil er det likeledes at Nils og Sophie Backer – enten de gikk bevisst inn for det eller ei, klarte å vekke en seriøs interesse for å holde på med kunstneriske aktiviteter på profesjonelt nivå hos sine barn.¹²⁸

Dette gjaldt storesøster Inga, som hadde sangtalent, Harriets og Margrethes malerambisjoner og Agathes musikalske talent.

Agathes ungdom og musikkundervisning i Kristiania 1856–1865

Den offisielle grunnen til å flytte til Kristiania i 1856 var å oppmuntre Agathe til å videreutvikle sitt pianospill. Familien flyttet først inn i Kirkegaden 19. I 1859 flyttet de videre noen kvartaler til Kongens Gade 29, Kristianias fornemste strøk, hvor de bodde sammen med det høyere borgerskap, embetsmenn og forretningsfolk,¹²⁹ sentralt plassert mellom bebyggelsen i Kvadraturen og Akershus festing. Folketellingen for 1865 for Kongens Gade 29 viser at Nils Backer var "Husfader" og "Kjøbmand", og at han bodde med "hustru" og fire døtre og to "tjenestepiger". I leiligheten var det tre logerende, en handelsbetjent fra

Bilde 2. Agathe som konfirmant. 1861

Strandebarm og to "sypiger" fra Christiania. Boligen tilhørte Trefoldighets Menighet."¹³⁰ Fra å være en av Holmestrands rikeste og mest betydningsfulle borgere til å bli kjøpmann i Kristiania, må ha vært et stort sosialt fall for Nils Backer og hans familie. I Kristiania begynte Agathe på Authenrieths Pigeskole, plassert midt i Kvadraturen sammen med andre velsituerte piker fra 8 til 14 år. Her gikk Agathe fra 1858 til 1860 sammen med døtre av embedsmenn og byens fornemste borgere, og hun kom til å gå i klasse med Gina Krogh, som var moren Sophies tremenning. Harriet gikk i klasse med Ragna Nielsen.¹³¹ Skolen var særlig kjent for språkundervisning. Agathe kjedet seg på skolen og skrev til kusinen Gonka¹³² hvor lykkelig hun var

127 Hambro, 2008, s. 61 Siterer Lange

128 Hambro, 2008, s. 62

129 Dahm, 1998, s. 26

130 Digitalarkivet, Folketelling fra 1865 Kristiania. Toldbodgaden 27 i Trefoldighets Menighet

131 Hambro, 2008, s. 69

da hun endelig ble konfirmert i Vår Frelzers kirke (Domkirken) høsten 1861 og var blitt voksen,¹³³ og da også kunne avslutte skolegangen.¹³⁴ Bildet over viser den stolte konfirmant, en datter fra det høyeste borgerskapet i Kristiania.¹³⁵ Den første klaverundervisningen fikk Agathe hos en frøken With. I 1857 ble undervisningen overtatt av Otto Winter-Hjelm (1837–1931).¹³⁶ Han ble senere en av Kristianias store musikkpersonligheter. Winter-Hjelm underviste Agathe frem til 1861, før han reiste på studietur til Kullaks Akademi i Berlin¹³⁷, den læreanstalten Agathe noen år senere skulle reise til. Etter ham overtok komponisten Halfdan Kjerulf undervisningen fra 1861 til 1864. Både Winter-Hjelm og Kjerulf uttalte seg svært glødende om Agathes talent, arbeidsiver og dedikasjon. Mange år senere skrev O. M. Sandvik: "Hennes første lærer Otto Winter-Hjelm, som skrev den første hymne til den unge pianistinne etter hennes debut 1868, var hele sitt liv hennes største beundrer (...) Fru Grøndahl er for ham et "non plus ultra af en pianistinde".¹³⁸ Agathe fikk også undervisning i komposisjon hos L. M. Lindeman.

Etter sin hjemkomst fra Berlin i 1864 opprettet Winter-Hjelm en pianoskole, hvor Agathe ble engasjert som lærer, spesielt for kvinnelige pianoelever. I annonsene for undervisningen skrev han: "I Timerne for kvindelige Elever vil en Dame være tilstede i Lokalet."¹³⁹ Agathe beskrev sin arbeidsdag til Gonka i april 1865:

Jeg har meget at bestille om Dagen, kan Du tro det fordrer ikke liden Tid at være Elev og Lærerinde paa en Gang, vil Du vide hvorledes Dagen gaar tre Dage om Ugen? Formidagen øver jeg mig, og studerer Generalbas, fra 5–6 som Eftermiddagen paa Musikkolen, saa spiller jeg en Time med Margrethe, og derpaa studerer jeg atter Generalbas eller spiller forresten, de øvrige Dage er jeg jo rigtignok saa optaget, men jeg ved ikke hvorledes det hver Tid paa Dagen er optaget!"¹⁴⁰

Etter konfirmasjon og avsluttet skolegang var Agathe i 1861 fremdeles bare 14 år og for ung til offentlige konserter i store saler. Men hun ble invitert til å spille i kjente folks salonger, også hos Welhaven. Kjerulf skrev i sin dagbok 17.1. 1865: "Agathe Backer var hos os i aften og spillede for Welhavens og Th. Prægtigt spillede hun mine Berceuse og Caprice."¹⁴¹ Ved siden vises et fotografi av Agathe som konfirmant i 1861.¹⁴²

---

132 Dahm, 1998, s. 20 Inger Kathrine «Gonka» Smith-Petersen (1846-) – kusine på morssiden av Morten og Kathinka Smith-Petersen fra Grimstad – Agathes venninne.

133 Dahm, 1998, s. 29

134 Dahm, 1998, s. 26

135 Sandvik, 1948, s. 15 Ukjent kilde.

136 Norsk Musikkhistorie bind II, Vollsnes (red.) Skrevet av Harald Herresthal, s 325

137 Dahm, 1998, s. 27

138 Sandvik, 1948, s 84. Siterer Winter-Hjelms artikkel fra 7.10.1888.

139 Hambro, 2008, s. 72

140 Backer, A. B., 1861–1881, Brev til Gonka, 2. april 1865 I NGO. Egen avskrift. Også Dahm s.24. Delvis.

141 Dahm, 1998, s. 34

142 Sandvik, 1948, s. 15. Ukjent kilde

Den 6. juni 1865 hadde Agathe sin siste undervisningstime med Kjerulf.¹⁴³ Senere på høsten reiste hun på hans anbefaling til Berlin for å studere videre. Andre norske musikere dro til Leipzig for å videreutvikle seg, men for pianistene var Theodor Kullaks "Neue Akademie der Tonkunst" ansett som det beste. Agathe ville svært gjerne reise, og lørdag morgen 26. september gikk konsul Backer og hans to døtre Inga på 20 og Agathe 17 år om bord på danskebåten i Kristiania havn.¹⁴⁴

Håndverkerslekten Grøndahl 1847–1870

Noen mil nordøst for Holmestrand, midt i den sterkt voksende hovedstaden Kristianas senter Kvadraturen, rett ved Akershus festning og ikke langt fra fjorden, vokste Olam opp i en stor familie, med foreldre og seks søsken, tre søstre og tre brødre. Familien bodde i samme bygningen som familiebedriften trykkeriet Grøndahl, i bygården i Toldbodgaden 27, hvor det var fabrikklokaler, forretningslokaler, kontorer og leiligheter. Her bodde også slektninger, losjerende, tjenestefolk og arbeidsfolk. Toldbodgaden var byens paradegate før Karl Johansgate senere ble det, yrende av liv og virksomheter. Gaten var lang og gikk fra Toldbodbrygga i Bjørvika i øst til Frimurerlosjen i vest, like ved der det nye bygningen til Stortinget skulle bli plassert.

Olam ble født inn i en stor og veletablert og sterkt religiøs håndverkerslekt. Olams far, Anders Grøndahl (1807–1890), var boktrykker og eier av boktrykkeriet "Grøndahl & Søn". Trykkeriet ble etablert av Olams farfar, boktrykkeren Christopher Grøndahl (1784–1864) ved hjelp av Hans Nielsen Hauge i 1812, som en av den frie norske stats første trykkerier. Slekten var haugianere, Christopher Grøndahl hadde vært en av Hauges betrodde "ældste". Hauge

hadde holdt sine møter hos Grøndahls når han besøkte Kristiania. Christopher Grøndahl kjøpte gården Bakkehaugen etter Hans Nielsen Hauges død i 1824. Gården ble overtatt av Anders Grøndahl etter at faren døde. Olams far ble kalt "den stille i landet", der var ingen braak med ham."¹⁴⁵ Olams Mor var Ingeborg Marie

Bilde 3. Grøndahlfamilien, rundt 1858

143 Dahm, 1998, s. 39

144 Dahm, 1998, s. 13

145 Sommerfeldt, 1912, s. 96

Grøndahl (1814–1878), født Wullum, Olam var nummer fire i rekken av søsknene, født 6. november 1847. Erik Christopher (1842–1914) var eldst, deretter Carl Martin (1843–1935), Louise Marie (1845–1925), Olaus Andreas (1847–1923), Elisabeth Margrethe (Grethe) (1849–1931), Adolf Martin (1851–1942) og Anna Christine Marie (1854–1929). Fotografiet over må være tatt rundt 1855–1860. I en sirkel rundt foreldrene står øverst Erik, deretter videre Carl Martin, Louise Marie, Adolf, Anna, Grethe og Olam, med hodet bøyet mot sin mor.¹⁴⁶

Mens Agathe hadde flyttet to ganger i perioden 1856 til 1859, fortsatte Olam å bo hjemme hos sine foreldre og søsken i Toldbodgaden 27, i "Trefoldighets Menighed". Folketellingen fra 1865 viser at Anders Grøndahl var familiens "husfader" og "Bogtrykker", og at han bodde med sin hustru Ingeborg Marie og seks barn, hvor det kan se ut som om eldstesønnen Erik allerede var flyttet ut. I tillegg bodde en slektning av moren i huset, to "tjenestpiger" og en "tjenestedreng", to "logerende" teologistudenter. I tillegg må det ha vært en separat leilighet med egen husholdning som ble leiet ut til en "handlende" kvinne, hennes barn, en pleiedatter, tjenestefolk og to "logerende" studenter fra Lindås.¹⁴⁷

Toldbodgaden 27 ble kjøpt av Christopher Grøndahl i 1817, og firmaets lokaler holdt til der etter det, med stadige forbedringer og ombygginger. Sommerfeldt skriver: "Da bruken av gas som belysningsmiddel i begynnelsen av 1850-årene blev almindelig, indførte Christopher Grøndahl meget snart denne store forbedring, og i 1856 indlagdes gas i samtlige bygninger".¹⁴⁸ I 1885 arbeidet det i trykkeribedriften 25 personer: "1 faktor, 10 sættere, 3 sætterlærlinger, 1 fyrbøter og korrekturavtrækker, 2 trykkere, 2 trykkerlærlinger og 6 paalæggersker."¹⁴⁹

Det kan synes som bedriften på grunn av ekspansjon og utbygginger, samt kjøp av Bakkehaugen, må ha hatt god lønnsomhet, og rikelig med kapital. Til tross for dette kan en også gå ut fra, i en slik arbeidsom og religiøs familie, at det var nøkternhet som rådde, "det strenge, gammeldags tarvelige Levesæt".¹⁵⁰ Christopher Grøndahl var også filantropisk orientert, "en vidsynt mann med sosiale interesser og (...) mange tillitsverv".¹⁵¹

Gården Bakkehaugen, som farfaren Christopher hadde kjøpt av Hans Nielsen Hauge i 1824, lå litt nord i Kristiania, opp mot Maridalen. Både Olams farfar Christopher og far Anders og senere også den eldre broren Carl Martin, brydde seg mye om gården. Den ble utviklet til et mønsterbruk ved at familien ved stadig å kjøpe til mer jord, bygget en flott

---

146 Bilde 3. Fra billedsamlingen NBO, et album med visittkortfotografier

147 Digitalarkivet på nett, Folketellingen 1865 for 0301 Kristiania kjøpstad

148 Sommerfeldt, 1912, ss. 27–29

149 Sommerfeldt, 1912, s. 33

150 Sandvik, 1948, s. 49

151 Sandvik, 1948, s. 49

hovedbygning og driftsbygninger, og at de bruke mye tid der. Natur- og landbruksinteressene som Olam senere skulle vise, kan ha sin opprinnelse i slektens interesse for virksomheten på Bakkehaugen.

Carl Martin hadde arbeidet sammen med faren i trykkeriet fra 1872, og i 1874 ble han innlemmet i bedriften, og forretningen fikk navnet Grøndahl & Søn. Carl Martin var også en organisasjons- og foreningsmann.¹⁵² Trykkeriet produserte publikasjoner for Norges Vel, bibler og religiøs litteratur, for det militære, Stortinget, lovverket, pedagogiske, senere også landbrukslitteratur, videre også juridisk litteratur.¹⁵³ I 1875 ble det etablert et forlag som utga teologisk litteratur, skolebøker og pedagogisk litteratur for universitetet.¹⁵⁴

Olam student, korsanger og komponist 1866–1874

Studenten.

Vi vet lite om detaljene rundt Olams barndom og oppvekst, annet enn det vi kjenner til om hans oppvekstmiljø. Begge brødrene Carl og Adolf gikk på Kristiania Borgerskole, og vi kan regne med at Olam gikk på samme skole.¹⁵⁵ På denne skolen fikk handelsborgerskapets barn undervisning i regning, skriving, lesing, moderne fremmedspråk, gymnastikk og andre fag som kunne være nyttige for dem i deres liv som handelsmenn. Elevene måtte betale skolepenger, og skolen rekrutterte elever fra godt bemidlede familier.¹⁵⁶ I 1866 tok Olam studenteksamen på Kristiania lærde skole og ble student ved Universitetet i Oslo, hvor han tok eksamen filosofikum i 1867.¹⁵⁷ Deretter begynte han å studere teologi. Bildet til venstre viser den unge teologistudenten ved begynnelsen av voksenlivet.¹⁵⁸

Bilde 4. Olam som student, ca 1867

Olam's sangtalent ble oppdaget tidlig, og han har hatt en vakker, lys tenorstemme. Han ble medlem av Den norske Studentersangforeningen da han begynte på universitetet. Koret var etablert i 1845 og ble i 1865 dirigert av Joh. D. Behrens. Det var et funksjonskor som sang ved større anledninger og representerte universitetet med konserter til jubileer, begravelser og studentermøter. Hjemmearenaen til koret var Studentersamfundets Festsal. Otto Anderssen skrev i jubileumsboken i 1895 at koret i 1866 hadde fått

¹⁵² Sommerfeldt, 1912, s. 97

¹⁵³ Sommerfeldt, 1912, ss. 40–78

¹⁵⁴ Sommerfeldt, 1912, ss. 79

¹⁵⁵ Sommerfeldt, 1912, s. 20 og 57

¹⁵⁶ http://no.wikipedia.org/wiki/Martin_Richard_Flor#Christiania_borgerskole

¹⁵⁷ Sommerfeldt, 1916, s. 28

¹⁵⁸ Bilde 4: Bilde hentet fra Dahm, 1998, s 72. Ingen kildereferanse

tilvekst av ekstra gode stemmer: "Sangforeningen fik i dette semester en række dygtige nye medlemmer, saaledes paa 1ste tenor to saa fremragende stemmer som O.A. Grøndahl og J. Schram." ¹⁵⁹ Olam fikk solistoppgaver i koret. Etter at han begynte i Studentersangforeningen, begynte han også i Joh. D. Behrens' elitekor, dobbeltkvartetten Behrentinerne, som ofte sang samtidig med Studentersangforeningen. Kvartetten ble oppløst i begynnelsen av 1870-årene, og en del av medlemmene gikk over til Johaniterne, et annet solistkor som også ble dirigert av Joh. D. Behrens. I de første studieårene etablerte Olam også sin egen dobbelte mannskvartett, Grøndahls kvartett. Samtidig fikk han musikkundervisning i pianospil og harmonilære av L. M. Lindeman. ¹⁶⁰

Allerede i 1870 hadde Olam komponert tre verk som fikk stor utbredelse, og som ofte ble satt på programmet til Studentersangforeningen. Det første var *Ung Magnus* (1870). Komposisjonen ble oppført første gang samme år. Det andre verket var *Foran Sydens Kloster* (1870) for solo, kor, piano og orkester. Begge disse komposisjonene hadde tekst av Bjørnstjerne Bjørnson. I tillegg ble *Aftenro* komponert omkring 1870. *Foran Sydens Kloster* ble sunget på konsert i 1872 og var tilegnet frøken Agathe Backer. ¹⁶¹ De viktigste av Olams komposisjoner ble skrevet svært tidlig i karrieren. Senere ble det leilighetskomposisjoner. Det ble hevdet at han var for stor perfektionist til å ville publisere musikken sin, at han heller ville la dem ligge i skuffen. "Alt Grøndahl har skrevet er stilfullt. Men selvkritisk som han var, har han i senere år latt bordskuffen beholde hva han fra tid til annet betrodde papiret." ¹⁶²

På slutten av 1860-tallet ga Studentersangforeningen flere egne konserter, i tillegg til å assistere på orkesterkonserter med Philharmonisk selskab og ved Erika Lies konsert i 1867. Ved Studentermøte i Kristiania i 1869 spilte studentersangen en mer selvstendig rolle enn tidligere, hvor oppgaven da hadde vært å "give den almindelige stemning sving". Koret hadde sin 25-års jubileumskonsert høsten 1870 med gjester som Bjørnstjerne Bjørnson, Edvard Grieg, Jonas Lie, Andreas Munch og Theodor Kjerulf. Den 23 år gamle Olam hadde også da fått en sentral plass i programmet med *Ung Magnus*. Joh. D. Behrens hadde stor innflytelse på Olams foreldre, og etter denne konserten ga de sitt samtykke til at Olam skulle få avslutte teologistudiene og begynne med musikkstudier i Leipzig. ¹⁶³ Derved ble det ikke teologien, men musikken som ble Olams kall, profesjon og fremtidige yrke.

I 1865 var Agathe og Olam 18 år. Hodene var fulle av musikk, begge hadde et stort musikertalent, de omgikktes de samme musikkpersonlighetene, og begge hadde ambisjoner

---

159 Anderssen, 1895, s. 127

160 Sommerfeldt, 1915, s. 28

161 Sandvik, 1948, s. 73

162 Sandvik, 1948, s. 73

163 Sandvik, 1948, s. 50

om å vie sine liv til musikken. De bodde i nærheten av hverandre, gikk i samme kirke og flanerte i de samme gatene. Men kjente de hverandre? W.P. Sommerfeldt hevder at det var da Agathe var hjemme i 1867 fra Berlin at de ble kjent med hverandre. Kort skriver han: "Hun lærte nemlig under sit Ophold hjemme sin senere Ægtefælle, Sanglærer Grøndahl at kjende".¹⁶⁴

Olam reiste til Leipzig i 1870 og ble student ved konservatoriet til 1872, hvor han gjennomførte videre studier i pianospill, sang og komposisjon. I 1873 dro han til Køln for å studere sang med den kjente svenske professor Oscar Lindhult (1837–1907)¹⁶⁵, for "at sætte sig ind i den høyere sangkunst". I 1874 vendte han tilbake til Kristiania og begynte som privatlærer i sang.¹⁶⁶ Det var tvilsomt om dette arbeidet ville være tilstrekkelig til å kunne forsørge en familie. I 1874 begynte han som sanglærer ved Nickelsens skole, og arbeidet ved byens skoler skulle komme til å gi en sikker inntekt.¹⁶⁷ Her hadde han arbeidskontrakter og ordnede arbeidsforhold. Arbeid som sanglærer i skolen startet en karriere som skulle vare hele arbeidslivet.

Agathes utdanning i Berlin og dannelsesreise 1865–1871

Agathes reise til Berlin i 1865 var finansiert av en velhavende onkel. "Onkel Thurmann betaler hele Reisen"¹⁶⁸, skrev hun til Gonka. Denne familiens rike onkel var faren Nils' pleiebror Ellef Thurman. Han hadde slått seg ned som kjøpmann i Kristiania. I likhet med Backer-familien var han bosatt i Kongens Gade, og han var både formuende og fortsatt ugift da Agathe og Inga skulle reise til Berlin.¹⁶⁹ Når det gjaldt sitt talent var Agathe sikker i sin sak. Hun skrev til Gonka våren 1865: "... mit Talent bør vel utvikles, det er jo Ens Pligt her i Verden."¹⁷⁰ Videre skrev hun noe febrilsk og ungdommelig: "Mama ønsker intet andet end at jeg bare maatte forlove mig her hjemme saa ble jeg her! Fy, hvilket Snak! Jeg – før drunknede jeg mig – jeg blev her saamæn ikke aligevel,..."¹⁷¹ I et langt brev fra Berlin skriver Agathe noe senere at foreldrene så det som sin plikt å hjelpe henne: "Dog, hvis jeg bestemt ytrede, at jeg vilde blive Kunsterinde, saa ansaa vist mine Forældre for deres Pligt at give mig anledning dertil."¹⁷²

---

164 Sommerfeldt, 1916, s. 49

165 Svenskt Biografiskt Lexikon, Stockholm 1980–1981

166 Sommerfeldt 1912, s. 28

167 Sommerfeldt, 1916 s. 32

168 Dahm, 1998, s. 51, Gonkabrev Berlin, 2. juledag 1865. Onkel Thurman var en slektning som hadde vært pleiesønn hjemme hos Nils Backer, sammen med hans fire levende søsken, og tre andre pleiebarn.

169 Hambro, 2008, s. 75. Gonkabrev 26.12. 1865

170 Dahm, 1998, s. 36. Gonkabrev. Vinteren 1864–65

171 Dahm, 1998, s. 36. Gonkabrev. Datert våren 1865

172 Dahm, 1998, s. 49. Gonkabrev. Datert Berlin lørdag

Nå var det ikke uvanlig at pengesterke fedre sendte sine døtre ut i verden for at de skulle få utvikle og dyrke sine talent. Sang og musikk var en viktig beskjeftigelse for en ung kvinne. Det dyktiggjorde henne i hennes fremtidige rolle som den perfekte husmor og styrket hennes stilling på ekteskapsmarkedet. Familien støttet Agathe i hennes ambisjoner og la ingen hindringer i veien for hennes utvikling, verken økonomisk eller praktisk. Inga, og senere Harriet, slapp det de måtte ha av egne planer, og trådte støttende til som Agathes medhjelpere i Berlin. Faren Nils fulgte jentene på 17 og 20 år på reisen til Berlin. Det synes som svært frigjort av foreldrene å sende to purunge og umyndige jenter alene til utlandet for utdanning, uten annen støtte enn hverandre. Kristianias andre store kvinnelige pianisttalent og Agathes store forbilde, den litt eldre Erika Lie (1845–1903), var også elev hos Theodor Kullak¹⁷³ og hadde vært i Berlin allerede i to år da Agathe kom. De bodde på samme pensjonat.

Theodor Kullak startet i 1851 sitt Neue Akademie der Tonkunst. Kullaks Akademi, som det ble kalt, ble den største private musikkskolen i Tyskland og hadde i 1876 hundre lærere og 1100 studenter.¹⁷⁴ Både Erika og Agathe ble undervist av Kullak selv.

I et langt brev til Gonka skrev Agathe hvor mye familien og hjemlandet betydde for henne. Brevene kan være uttrykk fra en ung, romantisk kvinne med hjemlengsel, men sier noe om hennes fremtidige livsvalg:

Jeg tror aldrig at jeg bliver en Kunsterinde, ikke fordi jeg mangler legemlig Kraft, Energi, Lyst, Ærgjerrighet, Tålmodighet og Udholdenhed dertil, det har jeg i rigelig Maal, og dog maaske ikke nok, thi det mangler, mig på aandelig Kraft i at Henleve mine Ungdomsaar borte fra mit Land, mit Hjem og mine Venner. (...) Jeg har lært at elske mit eget Land over Alt, rigtigt at være stolt af det, og intet Land i Verden vide af som min Moder end mit Norge (...) Jeg elsker det, føler mig bunden dertil, ligesom voxed med mine Rødder i dens Jordbund, der er Træer som jeg sympatiserer med, og som forstaa mig, jeg er bunden til selv Naturen, hvorledes kan nogen svigte sit Land.¹⁷⁵

Det finnes en brevkorrespondanse mellom Halfdan Kjerulf i Berlin og Agathe i Kristiania fra 1866, og i et av brevene forteller Agathe nok en gang at hun hadde et kall som forpliktet både henne og familien. Brevene er trykket over syv sider i O. M. Sandviks bok *Agathe og O. A. Grøndahl 1848–1947*, og alle sitatene er hentet derfra.¹⁷⁶ I 1866 var Agathe 19 år og hennes tidligere lærer Halfdan Kjerulf en etablert og velrennomert musiker og pedagog fra Kristiania på 51 år. Det var tillit mellom lærer og elev, Kjerulf ga råd, men befalte ikke. Agathe svarte åpenhjertig, og med følelser. Kjerulf skrev formanende til sin unge tidligere elev:

Gaa derfor Kvindens almindelige Vei, hvis Gud forunder Dem det – tag saa Deres Kunst med Dem som et herligt Smykke hvormed De kan lyse op rundt om Dem - men

---

173 Theodor Kullak (1818–1882) var tysk pianist som i 1855 etablerte Neue Akademie der Tonkunst og senere ga ut flere musikkpedagogiske verker.

174 Wikipedia 13.05.2014. Oppslagsord Theodor Kullak.

175 Dahm, 1998, ss 48, Siterer Gonkabrev Berlin søndag 1865.

176 Alle referanser til disse to brevene er fra Sandvik 1948, ss. 13–20

forlad ei denne Vei for at blive Concertspillerske – men *lær at spille som en saadan* om De kan det, og benyt det saa om Guds Tilskikkelse gjør Dem det nødvendigt.

Om musikken som kunstart romantiserte han:

Tænk paa dette - Sangen, Sjælen i Spil som i Sang, det er Kunstens Blomst og Duft. Vil De blive Pianistinde (hva jeg af mit inderste Hjerter anser som en overmaade lidet eftertragtellesværedig Stilling, som Stilling, materielt og kunstnerisk talt) saa tænk dog fremfor alt paa dette – red Aanden, kvæl den ikke i bare Teknik.

Agathe svarte nokså bestemt at hun vil følge kallet som musiker: "... thi jeg elsker Kunsten saa høit, at Længselen efter at beherske den er ubeskrivelig!"

I brevene ga Kjerulf to anbefalinger, det å ikke bli konsertpianist, og det å ikke gi avkall på å være kunstner: "... ikke kvæl Aanden", samt Agathes svar på disse. Kjerulf råder Agathe fra å være "Consertspillerske", da dette gir dårlige arbeidsmuligheter i datidens Kristiania, og han mener at det kan være vanskelig å få nok arbeid: "Se rundt om Dem i denne Tid hvor de arme Virtuoser og ikke mindst Pianisterne træde paa hinanden saamange de ere – hvor Faa af dem hvis Stilling De isanhet vilde ønske at indtage." Kjerulf anbefalte Agathe å gjøre det som er forventet av kvinner i 1866, nemlig å bli gift, hjemmeværende og bruke musikken i hjemmet. Dette ville ikke Agathe.

Ved påsketider 1866 avløste Harriet Inga i Berlin med faren som reisefølge. St. Hans reiste Agathe og Harriet i full fart hjem til foreldrene i Kongens Gade 29 på grunn av kolera i Berlin.¹⁷⁷ Sommeren ble tilbragt i Holmestrand hos besteforeldrene som gjester i barndomshjemmet.¹⁷⁸ Om høsten reiste de tilbake til Berlin om høsten. Nå konsentrerte Agathe seg om komposisjonsstudier hos Rich. Wüerst. I mai 1869 vendte Agathe hjem, men reiste nok en gang tilbake. Nå ble hun flyttet til samme klasse som Erika Lie og fikk også ekstra privatundervisning og videre studier i komposisjon. Onkel Thurmann betalte.¹⁷⁹ Agathe ble satt pris på. Gudmor tante Johanne Petersen hadde testamentert penger til kjøp av flygel i Berlin. Dette ble senere transportert hjem til Kristiania og brukt når Agathe ga konserter.¹⁸⁰

Agathe som konsertpianist 1867–1875

Agathe ga eksamenskonserter i Berlin i 1867 og i 1869 hos Kullaks: "Öffentliche Prüfung der Neuen Academie der Tonkunst". I Kristiania spilte hun for første gang på en offentlig orkesterkonsert i 1868 ved Edvard Griegs Abonnementskonsert. På programmet sto Beethovens Ess-dur klaverkonsert, og på dirigentpulten sto den 25 år gamle Edvard Grieg. Konserten ble holdt i Logens store sal, og Agathe spilte på sitt eget Berlinerflygel. Kjerulf

---

¹⁷⁷ Hambro, 2008, s. 88

¹⁷⁸ Dahm, 1998, s. 56

¹⁷⁹ Hambro, 2008, s. 82

¹⁸⁰ Hambro, 2008, s. 88 Gonkabrev 20. april 1867

skrev om Agathe og konserten i dagboken sin: "Hun vagte megen Sympahtie, dog tror jeg man fandt Spillet for svagt. Hun havde sit eget Berliner Flygel."¹⁸¹ Agathes egentlige debut i Kristiania var 5. juni 1869, også i Logens store sal. Her fikk hun assistanse fra dobbelt mannskviartett og sangerinnen Signora Cari og hadde egenkomponert musikk på programmet, noe som var vanlig også hos andre unge kvinnelige klavervirtuoser. En slik konsert var et økonomisk løft, og Camilla Hambro spekulerer om at Agathe også denne gang må ha hatt økonomisk og moralsk støtte fra familien.¹⁸² Den mannlige dobbelte sangkvartett er ikke navngitt, men kan ha vært Grøndahls kvartett, ledet av den unge Olaus Andreas Grøndahl.¹⁸³

I 1866 flyttet Edvard og Nina Grieg til Kristiania, han med stort ry som komponist i København og Leipzig. I Kristiania virket han som pedagog og dirigent både i konsertforeningen Philharmonisk selskap og senere i Musikforeningen fra 1871. Ekteparet var bosatt i Kristiania fra 1867 til 1874. Grieg mistridves i hovedstaden og reiste hjem til Bergen etter at han fikk stipend i 1874. Agathe ble nær venn med ekteparet Grieg og assisterte Nina Grieg på konserter i oktober 1870 og november 1871.

Det kan være vanskelig å følge med i Agathes forrykende konsertprogram fram til 1875. Mellom 1870 og 1875 deltok hun på 60 konserter. Det ble gitt konserter i Kristiania, i småbyene langs norgeskysten fra Trondhjem til Bergen, senere også turneer langs kysten med dampbåt fra Bergen til vestlands- og sørlandsbyene. Hun reiste til København og Stockholm. Det var konserter av alle slag, som solist, assisterende, kammerkonsserter, turneer og veldedighetskonserter. Et imponerende tempo, energi og driv. Mye tyder på Agathe og musikerne selv sto som arrangører og økonomisk ansvarlig for konsertene, at honorar til musikere, lokale, trykking av program og annonsering måtte gå av egen lomme, og at overskuddet ble delt mellom deltakerne. Konsertrepertoaret til Agathe tyder på at hun var fullt utviklet som musiker og konsertpianist og hadde stor dyktighet og energi. Publikum likte henne, gikk på konsertene og hun fikk gode anmeldelser.

Den 2. april 1870 ble det avholdt en spesielt viktig konsert i Logens Store Sal med Beethoven, Schumann og Kjerulf på programmet. Christiania Orchester spilte, dirigert av Otto Winter-Hjelm. På programmet var også Agathes egenkomponerte *Scherzo for piano og orkester*. På konserten deltok også en dobbelt mannskorkkvartett bestående av studenter. Navnet på kvartetten som opptrådte ble ikke nevnt ved navn i avisene, men alt tyder på at det var Grøndahls kvartett.

En konsert med Ole Bull i juli 1870 oppildnet Agathe:

---

181 Dahm, 1998, s. 60

182 Hambro, 2008, s. 332

183 Dahm, 1998, s. 64

Jeg er meget glad over at have assistert Europas første Violinist, men Ole Bulls Concert glemmer jeg aldrig i mit Liv, thi jeg kan ikke tro, at jeg oftere bliver Vidne til saadan Enthusiasme for en Kunstner! Jeg var saa træt før Concerten, at jeg syntes, jeg kunne neppe ordne mine Tanker eller løfte mine Øienlog, da vi havde havt Prøve samme Formiddag fra 10 ½ til 3 ½ uafsladelig; men det gled bort da det gjaldt, og Alle siger, at jeg for min Part aldrig har spilt som den Gang! Det var aldeles proppende fuldt i den store Logesal, Folk stod stuede paa hinanden, jeg troede ikke at Christiania Publikum kunde være saa begeistrede, thi de kaldte ham frem uophørlig, raabte og skreg Bravo, Hurra, Leve Ole Bull. Damerne viftede og kastede Bouquetter og Herrerne skreg og klappede.¹⁸⁴

Ole Bull tilbød Agathe å reise med ham til USA, men hun takket nei, siden hun hadde planer om videreutdanning i Europa. Ole Bull sendte med henne et anbefalingsbrev til Franz Liszt og Hans von Bülow og ga henne en medaljong som oppmerksomhet.¹⁸⁵

I november 1870 var Agathe tilbake i Tyskland for å søke videre utvikling. Harriet var med som anstand og reisefølge.¹⁸⁶ Harriet skrev i sine erindringer om denne tiden i Leipzig:

Efter vore forældres ønske fulgte jeg med hende. Det var i november 1870. Vi opholdt os her i 3 maaneder. Hendes forlovede, Grøndahl, hadde forlatt teologien og studerte dernede komposition og sang. Min søster optraadte i Gewandhaus og gjorde lykke. Vi levet alle tre i musik paa generalprøver og konserter sammen med musikere og musikinteresserte.¹⁸⁷

Agathe ga konsert i det berømte Gewandthaus i januar 1871, sannsynligvis som en av Kullaks tidligere stjerneelever. Konserten ble ikke godt mottatt og den beryktede kritiker [Scandinavian ogre¹⁸⁸] Edward Bernsdorff. Han ga en av de sjeldne negative kritikker av den unge frk. Backer. Otto Winter-Hjelm skrev fornærmet om denne anmeldelsen: "Den eiendommelige skribent finner altså verken teknikken eller oppfatningen i orden. Han er sur og dertil mindre galant, idet han også prøver å redusere betydningen av bifallet hos publikum."¹⁸⁹

På Ole Bulls anbefaling gikk ferden videre til Firenze for at Agathe skulle få tre måneders undervisning hos den berømte klaverpedagogen Hans von Bülow. Samtidig spilte Agathe på private mottagelser og i salonger for å bli kjent i de riktige kretser.¹⁹⁰ Det er litt uklart hvor de bodde mens de var på reise, men det er sannsynlig at et nettverk tilbød husrom til de unge pikene, og at de var gjester i velstående hjem hos venner og bekjente.

Turen gikk i mai videre til Roma og Napoli. Harriet og Agathe var uredde, men de var klar over at det kunne være farlig for to unge kvinner å reise alene i Italia. Også Hambro er

---

184 Dahm, 1998, s 69. Gonkabrev 11.07.1870

185 Hambro, 2008, s. 96

186 Hambro, 2008, s. 96

187 Lange, 1995 s 276

188 Winter-Hjelm, 1888, s. 15

189 Sandvik, 1948, s. 35

190 Hambro, 2008, s. 99

forundret og forskrekket på pikenes vegne. Hun skriver: "Det er forbløffende at foreldrene, som angivelig ønsket at døtrene skulle tilpasses den tradisjonelle kvinnerollen, ga dem lov til å farte rundt i et Europa som attpåtil var herjet av krig".¹⁹¹ Harriet, med sitt uforferdete og optimistiske sinnelag, skrev om oppholdet i Roma:

Ingen av os forstod farene vi utsatte os for. Riktignok hadde min søster kjøpt en totschräger, gjemt i lommen holdt hun haanden om den smidige stok, og var viss på at hun vilde slaa til, om jeg blev angrepet. Men alt gik godt, vi fik bare hjælp av vore medreisende.¹⁹²

Etter en hjemtur om sommeren fortsatte reisen høsten 1871, med besøk hos Franz Liszt i Weimar, hvor Agathe deltok i mesterklassen i hans musikkalong tre ganger ukentlig.¹⁹³ De ble i Weimar til sommeren 1872.

Hjemme i Kristiania var det konsert i Logens Store sal den 19. oktober 1872. Agathe var "koncertgiverinden", de andre var assisterende. Hun hadde gitt sin forlovede en stor plass på et meget omfattende og ambisiøst program:

Felix Mendelssohn: Overture til Heimkehr aus der Fremde. Orkester Christiania Theaters, Dirigent Johan Edvard Hennem
Robert Schumann: *Carnaval, Scènes mignonnes* Op 9. Klaver: Agathe Backer
Olaus Andreas Grøndahl: "*I Hjemmet*", Mannskvartett: Sammensatt
Olaus Andreas Grøndahl: "*Aftenstemning*", Mannskvartett: Sammensatt
Felix Mendelssohn: *Characterstück* Op 7 nr 4. Klaver: Agathe Backer
Frédéric Chopin: *Barcarole i Fiss-dur* Op 60. Klaver: Agathe Backer
Olaus Andreas Grøndahl: "*Foran Sydens Kloster*", Sang: Nina Grieg og Hilda Holmsen.
Mannskor: Sammensatt, Orkester: Christiania Theaters, Dirigent Johan Edvard Hennem
Ludwig van Beethoven; Sonate for fiolin og piano. "*Kreutzer*" Op 47, Fiolin: Gudbrand Bøhn, Klaver Agathe Backer
Olaus Andreas Grøndahl: "*I Skoven*", Mannskvartett: Sammensatt
Olaus Andreas Grøndahl: "*Ung Magnus*", Mannskvartett: Sammensatt¹⁹⁴

Programmet gir et bilde av hvem som var de aktive og dynamiske driverne av konsertlivet i Kristiania på begynnelsen av 1870-tallet, og hvilket ambisjonsnivå og hvor pågående de unge musikerne var. Publikum fikk høre både de europeiske romantiske klassikerne og nyskrevet norsk mannskormusikk, alle de komposisjonene Olam hadde skrevet inntil den tid. Agathe hadde ingen egenkomponerte verker ved denne anledningen. Konserten var et gjennombrudd for Olam, den første presentasjonen for et stort publikum.

Våren 1873 var Harriet og Agathe i Köln i tre måneder sammen med Olam. Harriet skrev i sine erindringer om forholdet til Agathe og hennes musikalske utvikling:

Hermed slutter mine reiser sammen med min søster Agathe. Hennes musikalske begavelse har vært av den største betydning for min egen kunstneriske utvikling. Jeg

---

191 Hambro, 2008, s. 100, siterer Lange, s. 27

192 Lone, 1924, s. 12

193 Lange, 1995, s. 277

194 <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter/18721019/>

kan ikke tænke paa mit liv og gjøre forsøk paa at skildre det uten i forbindelse med hende.¹⁹⁵

På en turné på Vestlandet høsten 1873 ville Backersøstrene gi noe tilbake til foreldrene og ga konserter i Bergen, en med Ole Bull som assisterende. Inga var sangsolist og Margrethe impresario. Sandvik skrev om at de tre søstre Inga, Margrethe og Agathe dro på en liten konsertturné i provinsen høsten 1873:

Hvorom avisene intet nevner, men som erindres i familien: Inga sang, Agathe spilte, og Margrethe var impresario. De ville la foreldrene få litt igjen for alle utleggene til reisene de to siste årene. Og de tjente ikke så verst. Den praktiske og forsiktede impresario gjemte pengene i en pose hun hadde hengende under skjørtet.¹⁹⁶

Bilde 5. Backersøstrene i Bergen i 1873 sammen med John og Marie Grieg og en ukjent mann

Bildet viser de tre søstre Backer (fra høyre Agathe, Inga ved bordet og Margrethe sittende på stol foran Agathe), John og Marie Grieg og en ukjent person i forbindelse med konserten 08.11.1873.¹⁹⁷ Dette ble Ingas siste opptreden. Etter denne turneén måtte hun som gift frue resignere som kunstner.¹⁹⁸ For øvrig hadde anmelderen etter konserten med Ole Bull i Bergen klaget over at Agathes programvalg var for vanskelig og lite folkelig.¹⁹⁹

Fra 1873 fortsatte en hektisk konsertperiode over flere år for Agathe i Norge, Danmark og Sverige, mens Olam fortsatte sine studier i Leipzig og senere i Köln. Med et anbefalelsesbrev fra den danske komponist og dirigent Niels Wilhelm Gade (1817–1890), synes det som om Agathe i januar 1873 nærmest reiste på lykke og fromme til København uten å ha inngått noen avtale om å holde konsert.²⁰⁰ Både 1873 og 1874 var det duokonsserter sammen med Erika Lie foruten egne konserter i denne byen. De to pianistinnene var gode venner, og felleskonserter med begge på podiet vakte stor suksess. Allerede i juni 1873 hadde Norsk Folkeblad skrevet:

Hvad gjør det saa forskjelligt fra Erika Lies, hvad der gjør det paa den ene Side til ikke saa fulendt, og paa den anden Side noget dybere; det er hendes Skaberevne. Denne har hun for en Kvinde at være i sjelden Grad. (...) Det er denne Skaberevne hos Frøken Backer som giver hendes Spil den eiendommelige Farve, (...) de skarpe Aksenter, de

195 Lange, 1995 s 277

196 Sandvik 1948, s. 40

197 Bilde 5 fra Sandvik, 1948, s 41. Ukjent kilde

198 Hambro, 2008, s. 62

199 Dahm, 1998, s. 93

200 Hambro, 2008, s. 105

udprægede Rytmer i Spillet, og det til en Grad, saa den uinviede kan fristes til at finde det uskjønt, især hos en Kvinde. Men Agathe Backer har ogsaa en vidunderlige Forening af Kvindens Ynde og Mandens Energi i sit Væsen.²⁰¹

Første felleskonsert med Erika Lie var i Kristiania november 1974 i Logens store sal med nærvær av kong Oscar II.²⁰² Agathe begynte også å tjene penger på konsertene sine. Etter konserten 24. januar 1874 i København fikk hun 200 kroner i honorar,²⁰³ og hun var den best betalte kunstneren ved denne konserten.²⁰⁴

Det unge paret 1867–1875

Avstanden mellom Kongens Gade 19 og Toldbodgaden 27 var ikke lang. Vi vet ikke hvordan Agathe og Olam traff hverandre, men de bodde i samme nabolag og vanket i de samme musikalske og sosiale sirkler. I et tidligere brev til Gonka fra 1865 uttalte Agathe seg eksaltet om det å være forelsket. Om det var Olam hun hentydet til her i brevet er uvisst, de skal som tidligere nevnt først ha truffet hverandre i 1867. Agathe skrev: ”Du ved, eller Du ved ikke – jo det er sandt, Du ved hvilken skjøn Følelse det er naar to unge Sjæle møde hinanden i saadan Harmonie! Denne fuldkomne Forstaaelse!!!²⁰⁵ Som ung kvinne uttalte hun seg ikke særlig positivt om ekteskap:

Ingenting ærgrer mig mere end naar unge Piger under de tyve gifter sig. Det forekommer mig saa vanvittig at kunne give sin gyldne Frihed for nogen Mand i denne Verden! Det er jo netop den, der er saa deilig, fri og ubunden ung og munter som Hinden i Skoven – en Mand, hans Eiendom jeg er, et Hjem hvor jeg er bundet, Tankerne der skulle dreie sig om Sager som Barnepiger og Dækketøy – i stedet for et Liv, uavhenægt og friskt sprudlende af Liv og Musik.²⁰⁶

I 1870 forlovet Agathe og Olam seg. Samme sommer reiste de på ferie, til frisk luft på landet etter en støvete sommer i byen. Harriet var med som anstand. Agathe skrev til Gonka:

... nu skal du høre, hvad vi havde tænkt os. Imorgen, Tirsdag reiser Grøndahl, Harriet og jeg over Ringerike til Modum for at besøge og hente Inga, for hvem Saisonen nu er forbi, (...) Hvordan det skal være at komme ud paa Landet, og bort fra at drikke Støv og Sand i Christiania er en Nydelse, som jeg næsten ikke tør overlade mig til Forestillingen om.²⁰⁷

Agathes mor skrev ofte til Margrethe om Olam og Agathe. I hennes øyne var Olam tørr og kjedelig og lite robust. I 1872 skrev hun i brev til datteren, som gikk på malerskole i København:²⁰⁸

---

201 Dahm, 1998, ss. 82–83. Usignert artikkel

202 Hambro, 2008, s. 115

203 Camilla Hambro har regnet om til nesten 20 000 kroner i 2010-valuta, i tillegg til reise og opphold

204 Hambro, 2008, ss. 113–114

205 Backer, 1861–1881. Brev til Gonka, 2.–8. april 1865. NBO. Egen avskrift

206 Backer, 1861–1881. Brev til Gonka, ukjent dato. NBO Egen avskrift

207 Backer, 1861–1881. Brev til Gonka, 11.07.1870. NBO Egen avskrift

208 Dahm, 1998, s. 80

Du ble overrasket over at se Grøndahl [i København]. Os forekommer han ikke at være tristere enn før, men du ved hvor stille og tør han er imellem Fremmede, saa han maatte falde i Øinene imellom de livlige Københavnerne. Naturligvis er Agathe lykkelig over at have ham hjemme, det straalder ordentlig af hende, igaar begynde de med sit gamle Spetakkel i Salen, saa Falkenberg vel maa til at tage Glaskronene ned som han gjorde i fjor."²⁰⁹

Senere skrev hun:

Grøndahl er i et udmærket Humør når han er rask, men naar det feiler ham noget taber han strax Hodet. Han og Agathe ere nu meget skikkeligere enn før, saa jeg slipper at holde Vaagestue over dem, da han er ude av hust til 10 ½ hver Aften."²¹⁰

Moren Sophie var også bekymret for de unges helse og bemerket i brevet: "Grøndahl begynner nu at see meget bedre ud, og er mer omgjængelig. Det gjør mig ondt at det Modsatte er Tilfældet med Agathe, uagtet hun bruger kolde Bad og Morgenspadserture."²¹¹ Denne typen betraktninger kan være typisk for "Sophie bekymring", men kan også ses på som et tegn på at Agathes fremtid ville bli preget av helseproblemer. Når det gjelder Olam, synes han å være ung og nervøs, og ikke den utadvendte personligheten han senere skulle bli.

I 1875 ble både Agathe og Olam invitert til å reise til USA for å undervise i Peabody Conservatory of Music i Baltimore av den danske musiker Asger Hammerich som arbeidet der. Begge takket nei, USA fristet ikke. Paret ville heller bli hjemme i Kristiania."²¹²

Den første delen av den felles biografien har beskrevet tiden før de giftet seg, Agathe og Olams barndom, oppvekst, utdanning og ungdomstid. Både Olam og Agathe har hatt et talent og et kall til å følge det. Familiene har støttet opp om dem, sendt dem til utlandet og finansiert utdannelsene.

I innledningskapittelet beskrev jeg hvor viktig det var for tidens ektemenn å kunne forsørge familie, og at dette var årsaken til lange forlovelser. Man giftet seg ikke før forsørgelsen var på plass. For Olam kan dette ha vært en utfordring. Han ga med foreldrenes og sannsynligvis også sin forlovedes foreldres godkjenning opp teologistudiene, som ville gitt ham en sikker og god inntekt, til fordel for et yrke i musikk, med svært usikre lønns- og arbeidsforhold. Ut fra dette kan vi gå ut fra at foreldrene vil ha vært forberedt på å støtte de unge den dagen de kom til å gifte seg.

---

209 Dahm, 1998, s. 81 Brev fra moren Sophie til Margrethe 4. april 1872

210 Dahm, 1998, s. 81 Brev fra Sophie til Margrethe 22. april 1872

211 Dahm, 1998, s. 81 Brev fra Sophie til Margrethe 7. mai 1872

212 Hambro, 2008, s. 116–117

Del 2: 1876–1893. Unge, lovende og vakre

De følgende årene var ekteparet på høyden av sine karrierer, med lange konsertreiser, formiddags- og kveldsarbeid, selskapelighet og familieliv. Hovedspørsmålet er om både Agathe og Olam fikk utfolde sitt yrke fritt og uten hindring fra familien. Det er også interessant å finne ut om det var Agathe eller Olam som var familiens hovedforsørger. Det siste spørsmålet er om de opptrådte hver for seg, eller om de hadde en felles musikalsk arena.

Ekteskap

Olam og Agathe var svært godt forberedt på det livet og den gjerningen som lå foran dem, og etter fem års forlovelse ble det i februar 1875 lyst for det unge paret i kirken:

6. februar – Lysningsprotokoll nr 2. Oslo fylke, Trefoldighet. Lysninger 1875: Lysning for Olaus Andreas Grøndahl og frk. Agathe Ursula Backer. Protokollen er signert Anders Grøndahl, Bogtrykker, Toldbodgaden, og Nils Backer, Consul, St. Olavsgt 27.²¹³

Sankthansdagen 24.6.1875 giftet Olam og Agathe seg i Trefoldighet kirke med fedrene som forlovere, noe som ble behørig annonsert i Aftenposten.²¹⁴ Harriet skrev i sin erindring: "St. Hansdag 1875 sto hendes bryllup med Olam Grøndahl. De bosatte sig for alvor i Kristiania, hvor han senere blev Johan Behrens' efterfølger som dirigent for Studentersangforeningen."²¹⁵

Paret var 26 år gamle, og hadde mål om å etablere familie og gjøre musikken til liv og levevei. Bryllupsreisen gikk til Gøteborg, hvor de innlosjerte seg som uventede gjester hos Elfrida Andréé. Agathe skrev:"... på grunn af flytninger og reparationer i vort tilkommende Hjem som bliver ferdig 1. november."²¹⁶ Da de kom hjem flyttet de inn i St. Olafsgade 27, i Agathes foreldres leilighet. Foreldrene flyttet videre til en annen leilighet like i nærheten, til Holbergs Plads 7. I St. Olafsgade skulle det være plass til både Berlinerflygelet og undervisning, og småbarn, når de kom til. Agathe var full av iver og planla raskt nye konsertreiser mens leiligheten ble pusset opp. Allerede i 1876 møtte det unge ekteparet motgang. Agathe skrev til sin forlegger Abraham Hirsch 10. juni 1876 om sykdommene som hadde rammet henne denne våren:

Efter lykkelig at have overstaaet en lang Sygdom – et Rift i Brysthinden, der i 6 Uger holdt mig til Sengen, og der har kuldkastet mine Planer, om ved Paasketider at gjøre en Concertreise i Stockholm og Sverige, hvortil baade min Mand og jeg havde glædet os, – maa jeg dog være inderlig taknemmelig for at være kommen saa vel derfra, saa jeg forhaabentlig fra Høsten af kan arbede med de gamle, gode Kræfter, på hvilke jeg muligens har trukket for store Vexler. Efter at være kommen mig af nogle langvarige Forkjølelser, var jeg lige ved at skrive Dem til og bede Dem vennligst forberede mit

²¹³ Digitalarkivet. Kirkeboken for Trefoldighet kirke februar 1875. s. 129

²¹⁴ Hambro, 2008, faksimile s. 123

²¹⁵ Lange, 1995. s. 277

²¹⁶ Hambro, 2008, s. 125

Komme en Smule, da det Andet kom paa og gjorde det umuligt - ellers havde De tidligere hørt fra mig.²¹⁷

"Det Andet" er nok at Agathe er gravid med parets første barn, Ingeborg Sophie, som ble født 21. oktober, og som døde allerede 29. desember. Den 11. januar skrev hun igjen til Abraham Hirsch: "Jeg fortalte Dem sidst saa glad om min lille Datters Fødsel, at hun døde den 29de December, maa jeg meddele Dem med dyb Sorg."

Agathe fødte fire barn i løpet av åtte år. Etter Ingeborg Sophie kom tre sønner til verden, Nils (1877) og Anders (1879) med to års mellomrom, og Fridtjof (1885) som attpåklatt noen år senere. Barnas farmor, Ingeborg Grøndahl, døde i 1878, og mormor Sophie Backer døde i 1882, bare 61 år gammel. Allerede i 1878 hadde Agathe vært plaget av susing i ørene, noe som skulle fortsatte hele livet, og til slutt gjorde at hun ble helt døv.

Den unge Agathe deltok nok ikke i noe praktisk husarbeid eller barnestell. Hennes utdannelse var utelukkende innen musikk, og hun hadde heller ikke som ung pike "gått i huset" hos noen slektninger for å lære husholdning. Men det er allikevel sannsynlig at hun styrte hus og hjem, men overlot det praktiske arbeidet til det tjenerskap som var nødvendig, husholderske, kokke, stuepike, barnepike og amme.

En kvinne kunne ikke vise seg gravid på konsertpodiet, allikevel var Agathe aktiv i musikklivet i Kristiania selv om hun nokså sammenhengende var gravid i årene 1876 til 1879. Agathe og Olam kunne nok bli slitne med barnestell og familiebekymringer, konserter, reiser og et hektisk sosialt liv om høsten og vinteren. I 1881 skrev søsteren Harriet bekymret om helsen både til Margrethe og Agathe: "Det er riktigt trist, at baade Magga og Agathe ere saa afkræftede og nerveuse efter Vinteren."²¹⁸

Familiene Backer og Grøndahl

Både Olam og Agathe hadde et nært forhold til sine familier, og de bodde i nærheten av hverandre i byen. Eldstesøster Inga giftet seg med presten Carl Herman Lunde og fikk tre barn mellom 1872 og 1882. Harriet forble ugift. Yngstesøster Margrethe giftet seg med slottsforvalteren og arkitekten, Hjalmar Welhaven. Paret fikk åtte barn mellom 1877 og 1894. Margrethe hadde stilling som oldfrue på Slottet. Både "Lundes" og "Welhavens" kom til å bli viktige holdepunkter i Agathes liv. Tante Harra (Harriet) viet spesielt stor omtanke for familien Grøndahl og tantebarna.

Det kan synes som om Agathes familie ikke helt fant seg til rette med Olam som svigersønn. I 1882 skrev Agathes søster Margrethe til moren at hun kunne ønsket Olam var

---

217 Brev til Abraham Hirsch 10.6.1876 – NBO mappe Ms769. Også Hambro, 2008. s. 129

218 Hambro, 2008 s. 139. Siterer brev fra Harriet Backer til sin familie. 14.05.1881

litt mer omgjengelig. Samtidig mer enn antyder Margrethe at Olam hindret Agathe i å være sammen med familien, og hun reagerte ikke minst negativt på at han foretrakk å dra på fjelltur i stedet for å være sammen med Agathe og barna.²¹⁹

Familien Backer hadde vært svært velstående, og foreldrene hadde finansiert døtrenes reiser og studier. Også andre slektninger hadde støttet de begavede søstrene, spesielt den velstående "onkel Thurman". Men i 1878 ramlet forretningsimperiet i Holmestrand overende. Bedriften gikk konkurs, og Backerfamilien ble ruinert, og Agathe og Olam kunne ikke lenger forvente støtte derfra.²²⁰ Agathes far Nils døde før konkursen var et faktum, men moren Sophie må ha opplevd det økonomiske fallet. Hun flyttet til sin slekt i Grimstad etter finanskollapsen. Graarud har i sin lokalhistorie *Holmestrandiana* beskrevet hvordan familiens økonomiske fundament ble rasert, og han gir Agathes "onkel" Rich. Røed delvis skylden. Graarud skrev:

Kjøbmand Rich. Røed havde netop arvet sin svigerfar Christen Backer og derved faaet øget kapital under hænderne, og som den dygtige forretningsman han var, satte han den i cirkulation. Det var livlige dage paa tomter og i havnen, men omslaget kom overraskende snart. Allerede i 75 begyndte vanskelighederne; de dyrt indkjøbte skove viste sig vanskelige at realisere, og konjunkturerne for skibsfarten var stadig synkende. Havde byens forretningsfolk dengang vist samhold og støttet den vaklende vogn, havde den maaske ikke kjørt i grøften.²²¹

Olam hadde seks søsken. Fire giftet seg aldri og ble stort sett boende hjemme. Olams eldste bror Erik var landbruksutdannet, men hadde en kontorstilling som kasserer ved Botsfengslet i Oslo. Han forble ugift og hadde alltid en hybel stående i 4. etasje i Toldbodgaden 27.²²² Olams søster Louise Marie giftet seg med presten Stener Tandberg og flyttet til Eidsberg. De fikk ni barn mellom 1872 og 1888. Den nest eldste broren, Carl Martin, forble også ugift og delte fra 1874 ansvaret for trykkeriet og forlaget med sin far. Broren Adolf Martin ble prest, giftet seg med Marie Grøndahl og fikk to døtre mellom 1885 og 1888. De flyttet dit han hadde prestekall. Søstrene til Olam forble ugifte, Elisabeth Margrethe (Grethe) var lærer og Anna Kristine opptatt med veldedighet innen fattigpleien.²²³

I 1879 fødte Agathe parets tredje barn på fire år. I 1878 døde både Agathes far Nils Backer og Olams mor Ingeborg Marie Grøndahl. For å lette på tilværelsen flyttet familien høsten 1878 fra sin første bolig i St. Olafs Gade 27 til Toldbodgaden 27 for å bo sammen med Olams far Anders og hans ugifte søsken. Olam, Agathe og barna flyttet inn i en stor leilighet i

---

219 L. Backer, Brev til Margrethe, 3. juni 1882. NBO

220 Lange, 1995, s. 14

221 Graarud, ss. 213–214

222 Tandberg, 1950, s. 30

223 Sommerfeldt, 1916, ss. 19–59

4. etasje. I en branntakst fra 1892 ble bygningens verdi satt til 120 000 kroner, en betydelig sum. Leiligheten i fjerde etasje ble beskrevet som følger:

4. Etage har 2 betrukne Gange 2 do Priveter, 1 do Entre 1 do Værelse 1 do større Rum. 1 paneled og malet Gang /do Kjøkken. 8 do Værelser. 5 betrukne og malede do. 2 Skabe 2 Madkammere, 1 Spisekammer, 1 ....Gang og 1 paneled og malet.²²⁴

Bilde 6. Forretningsbygningen Toldbodgaden 27

Det kan synes som det har vært to leiligheter i 4. etasje, en på tre og en på fem rom. Den ene kan ha vært rom til tjenestefolket – kokke, amme og barnepike. Agathe og Olams leilighet var da en leilighet med fem store rom, tre mindre rom og ett kjøkken. Bildet til venstre viser bilde av bygården, etter at det også var blitt etablert en bokhandel på hjørnet. Årstallet er ukjent, men det er trikkspor i gatene, men ingen biler.²²⁵ Det var til dette pietistiske "familiedynastiet" Agathe og Olam kom da de flyttet inn i fjerde etasje i Toldbodgaden 27.

I leiligheten bodde Olam, Agathe og de etter hvert tre små guttene med tjenestepike, kokke og amme. I folketellingen fra 1885 har Olam tittel sanglærer og Agathe tittel hustru.²²⁶ Det er ikke opplyst noe leie for husværet, og man kan tro at de slapp å betale leie til Carl. I 1879 var moren Sophie bekymret for Agathe i flyttingen, for at hun skal "sætte til den smule Kræfter Du nu saa møisommeligt har samlet".²²⁷ Det å bo midt i gamle Kristiania må ha vært til stor fordel for ekteparet. Det var aldri langt til skoler, øvings- eller konsertlokaler. De kan også ha hatt glede av å kunne nytte flere tjenester i den store bygården, som stallgutter, hester og vogner til transport, gårdsgutter til hjelp med ved og koks, vaskekoner og hjelp til ærender og annet forefallende arbeid. Vi vet ikke, men Olams ugifte søsken kan også ha stilt opp for den unge familien i hektiske perioder.

Agathe og Olam synes å ha gått inn i tradisjonelle kjønnsroller som "husmor" og "husfar". Agathe har styrt huset, men ikke utført huslige gjøremål. Det hadde hun heller aldri lært. Til barnepass, matlagning, innkjøp, vask og renhold hadde de tjenerskap. Olam hadde en tradisjonell mansrolle som husfar. Forholdet til barna vet vi ikke noe om, annet enn i små glimt, som når moren Sophie i 1879 skriver: "Gud ske Tak! At Du og Børnene ere raske. Du

224 Branntakstprotokoll 1892–1897. T 27. Oslo Byarkiv

225 Bilde 6. Hentet fra Sommerfelt, 1912. s 31. Uten kilde.

226 Digitalarkivet, Folketelling for 1885

227 Hambro, 2008, s. 134

fortæller aldrig om Nils er begyndt at Tale, jeg er saa nysgjerrig efter at høre hvad han siger."²²⁸

Det finnes et bilde hvor Olam og Agathe er sammen, et familieportrett av Grøndahlslekten, med barn og ektefeller. Det må være tatt etter at Olams mor døde i 1879.

Anders Grøndahls barn og svigerbarn.

Bilde 7. Familien Grøndahl ca 1880

På bildet over sitter faren Anders i midten med Agthe ved sin side, som nummer to fra høyre på midterste rad.²²⁹

Allerede i 1874 hadde broren Carl gått inn i forretningen sammen med sin far, og navnet på trykkeriet hadde blitt endret til Grøndahl & Søn. Ved Anders Grøndahls død i 1890 ble bedriften og eiendommene overtatt av Carl, som drev bedriften til sin død. Etter ham tok Olams nevøer Anders Tandberg Grøndahl og Kristian Tandberg over bedriften.²³⁰ De var sønner av søsteren Louise. Ingen av Agathe eller Olams sønner kom til å gå inn i bedriften til farsfamilien.

---

228 Hambro, 2008, s. 134. Siterer brev fra Sophie 21.9.1879

229 Bilde 7. Hentet fra Tandberg, 1950, s. 31. Ukjent kilde. Det er noe usikkert om hvem som er hvem. Et forslag er fra venstre øverste rad: Stener Tandberg, g. m Louise, Adolf, Erik og Olam. 2. Rad: Carl Martin, Louise Marie, far Anders, Agathe og svigerdatter Marie g. m. Adolf. Foran Grethe og Anna.

230 Sommerfeldt, 1912, ss. 102–103

Ekteparets felleskonserter 1877–1878

Ekteparets første felles konsert ble gitt 23. mai 1877, med et stort anlagt program. Dette var Olams debutkonsert som sanger. Agathe bisto, og det var assistanse av fiolinisten Gudbrand Bøhn og Johaniterne. Olams sang ble positivt anmeldt, men med noe forbehold. Avisen skrev at han hadde "en høi, tiltalende og vel utviklet lyrisk Tenor: (...) Det behageligste Indtryk Hr. Grøndahl Sang gav, beroede forøvrig vistnok mindre paa selve Stemmens Kraft end paa en fin Opfatning og af en gjennommusikalsk natur."²³¹ De andre avisene var også tilbakeholdne: "Ved Herr og Fru Grøndahls Konsert fik man Anledning til i et Par Sangnumre at høre Herr Grøndahl som ikke har en stor, men vakker og vel uddannet Tenor, hvilken, trods nogen Indisposition gjorde sig godt gjældende."²³² Mens Aftenposten meldte: "Hans Stemme er ikke stor, men særdeles tiltalende og velskoleret."²³³

Året etter reiste ekteparet på to konsertturnéer mai 1878 i småbyene i Østfold og tilsvarende på Sørlandet i oktober 1878, med åtte konserter til sammen. I Moss ble Agathes spill mottatt med begeistring, mens publikum var lunknere til Olams sang: "Hr Grøndahl viste sig at være i Besiddelse af en smuk og veluddannet Tenor, der imidlertid er hverken stor eller kraftig"²³⁴, mens Agathe ble som sedvanlig bejublet: "Fru Grøndahls Spil er hævet over vor Kritik"²³⁵ Agathe fortsatte å akkompagnere Olam i både Grøndahls kor og Johaniterne på mange konserter, både i Kristiania og på turneer.

Olams karriere som solist ble derfor kort. Anmeldelsene fra Agathes og hans felleskonserter hadde vært lite entusiastiske. Camilla Hambro hevder at han alltid kom i skyggen av sin kone, og det kan ha medført lave besøkstall ved konsertene der både Agathe og Olam var solister. Hun mener også at Olam ble forbigått i taushet av anmelderne.²³⁶ Sitatene over viser at hans sang ble anmeldt, men at stemmen ikke helt sto i forhold til forventningene. Etter at Olam avsluttet solistkarrieren, gikk han over til å undervise i sang i flere av borgerskolene i Kristiania. Senere ble han ansatt som dirigent ved flere av hovedstadens store og prestisjefylte kor. Det var også sosiale begivenheter som seksaer, supeer, ball, reiser og musikerferder. Det var enkeltpersonene "O.A. Grøndahl" og "fru Grøndahl" og ikke "ekteparet Grøndahl" som var annonsert ved slike konserter. Agathe hadde sin egen kunstneriske identitet utenfor ekteskapet.

Det kunne allikevel skje at ekteparet opptrådte sammen på konserter, som ved Johaniternes konsert 10. desember 1879 i Logens Festiviteslokale. Da satt Olam og Agathe

---

231 Dahm, 1998, s. 106. Anmeldelse etter Olams debut i 23. mai 1877

232 Ref oversikt. <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter> Aftenbladet 25.5.1877

233 Ref oversikt. <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter> Aftenposten 24.5.1877

234 <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter> . Moss tilskuer 8. mai 1878

235 <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter> Moss tilskuer 11. mai 1878.

236 Hambro, 2008, s. 131

samtidig ved hvert sitt klaver for å akkompagnere koret i Max Bruchs *Romerske Triumfsang* under Joh. D. Berhens ledelse. Konserten ble gjentatt ved senere anledninger.²³⁷

At Olam tidlig i karrieren, i løpet av forlovelsestiden, tilegnet Agathe sin korkomposisjon *Foran Sydens kloster* i 1870, kan kanskje oppfattes som å være på en felles arena, eller kanskje enkelt nok, som en kjærlighetserklæring.²³⁸ Agathe på sin side tilegnet Olam et klaverstykk i 1873, med påskriften "Til O.G."²³⁹

Familieliv, ferie og fritid

Om sommeren var det fri og ferie, men ektefellene ferierte ikke alltid sammen. De reiste ut av byen på ferie, ved fjorden eller på landet. I 1882 ferierte Agathe på Nøtterøy, mens Olam ble igjen i Kristiania for å avholde eksamen for skoleelevene sine. Men han kollapset, og etter et ikke nærmere spesifisert "Andfald" måtte han avbryte arbeidet og komme etter. Dette kan muligens ha vært et klassisk tilfelle av "gressenkemanns-syken", med for mye fest og for lite mat, men det kan også være at Olam har vært overarbeidet. Agathes mor skrev dette til datteren Margrethe:

Kanskje Du har hørt at Olam havde havt et Anfald pa Gaden i Christiania saa at han maatte faae en Konstabel til at føre sig Hjem Dagen efter fulgte DHrr Hals ham til Nøtterøe, da Doktoren havde aldeles forbudt ham at blive en Dag længer i Byen uagtet han var midt i Examen, saa der ble stor Forlegenhed. Agathe blev naturligvis gruelig ængstelig; han er i dag bedre nu, ligger og skvulper paa Søen hver dag, men er fremdeles gruelig nerveuse. Børnene ere raske, men Agathe lider af Blegsot og har en daarlig Nadt derinde, saa Landlivet endnu ikke har virket gaat paa hende.²⁴⁰

Våren 1883 var Agathe bekymret for Olam. I et brev skrev hun til Eilif Peterssen:

Olaus har ikke været stærk i Vinter, han har havt mange smaa Nerveanfald, som har taget meget paa baade Humeur og Kræfter, og mange ængstelige Timer har vi havt af den Grund, i de sidste Dage er han kommet sig lidt, og reiste i Onsdag sammen med Hammond²⁴¹ til Aarø for at være der Helligdagene.²⁴²

I 1880-årene hadde ekteparet det travelt, og det kan ha vært strevsomt å få tiden til å strekke til. Etter at Harriet kom hjem fra Paris sommeren 1883 reiste Agathe sammen med de to små guttene og Harriet til Kamstrups gård i Gudbrandsdalen for å nyte den gode fjellufta.²⁴³ I et brev fra 1886 gir Agathe uttrykk for en viss utmattelse, en slitenhet som skulle være et tilbakevendende tema. Hun skrev "...vi har det bra naar undtages jævnlige

---

237 Johaniternes Nat- og Dabok, 1875–1886, s. 46–49

238 Sandvik O. M., *Agathe og O. A. Grøndahl 1847–1947. Et minneskrift*, 1948

239 Nasjonalbiblioteket: Agathe Backer Grøndahl: [Klaverstykker]. Innhold: "Til O.G." (= Olam (Olaus Andreas) Grøndahl), "Allegrø". Datert jan. 1873. [6] bl. Eske 485. NB digital: URN:NBN:no-nb_digimanus_134896.

240 Hambro, 2008, s. 139. Brevet er skrevet fra Agathes mor 20.7.1882 til Margrethe. Ingen av dem har vært til stede, verken i Kristiania eller på Nøtterøy.

241 Hammond er sanger i Johaniterne og venn av Olam

242 Dahm, 1987, s. 74 Brev fra Agathe til Eilif Peterssen 1883, Langfredag.

243 Lange 1995, s. 118

Overanstrængelse."²⁴⁴ Denne sommeren reiste hun og guttene sammen med Harriet og malerne Kitty Kielland, Christian Skredsvig, Gerhard Munthe, Erik Werenskjold og Eilif Peterssen med deres koner, venninner og barn til en nedlagt gård ved Dæhlivannet i Bærum. Her skulle den såkalte Fleskumkolonien feriere og male i friluft. Det finnes to fotografier av Agathe fra denne sommeren, hun sitter lyst kledd bak i bildet. Barna ser vi ikke noe til.²⁴⁵ Mens Agathe var på sommerferie sammen med malerne på Fleskum, valgte Olam å reise til Aarø ved fjorden. Senere vendte han ofte tilbake til øyene i Vestfold etter lange og slitsomme vintre i Kristiania.

Olam var svært opptatt av husdyrhold, hagebruk og jordbruk. Denne interessen hadde han med seg fra Grøndahlfamilien og gården Bakkehaugen, som betød så mye for familien. Olams eldste bror Erik var landbruksutdannet, "brydde seg ikke om gods og gull og overførte odelsretten til broren Carl".²⁴⁶ Olams interesse for fugler og dyr må ha oppstått tidlig og må ha preget hans personlighet. Han hadde flere verv innen kaninavl og fjørfehold som *Formand for norsk fjørfeavlslag* i 1887, og senere i 1906–1910 også styremedlem i *Norges Kaninavlsforbund*. Fjørfe og kaninavl var sist på 1800-tallet en voksende næring innen landbruket, med gode inntektsmuligheter. Vi vet ikke i hvilket omfang Olam selv drev kaninavl og fjørfehold for næring. Men han må ha vært en autoritet, når han både vant priser for fjørfe og ble brukt som dommer ved utstillinger. Elisa Tandberg oppsummerer:

Han var en elsker av dyr og dyktig i oppdrett av fjørfe. På fjærkreutstillingen i Oslo i 1886 fikk han første premie for Bronsekalkuner, for Tolousergjess og for Brown Leghorn, samt Det kongelig Selskap for Norges Vels sølvmedalje for spesiell interesse og utmerkede dyr. Under hans studieår i Leipzig var hans kjæreste oppholdssted den zoologiske hage.²⁴⁷

Undervisning

Da de giftet seg annonserte Olam og Agathe at de ga privat musikkundervisning i sang og klaver.²⁴⁸ Undervisningen foregikk sannsynligvis hjemme i leiligheten. Det var flust med musikkpedagoger i Kristiania på 1870-tallet. Andre som averterte etter elever var Erika Lie Nissen, hennes søster Ida Lie, fiolinisten Gudbrand Bøhn, bratsjisten Fredrik Ursin, Ludvig Mathias Lindeman og Johan Svendsen.²⁴⁹ Etter hvert brukte Olam sin kompetanse innen sangpedagogikk som kordirigent og skolelærer, og han fikk tittel som "sangingstruktør".

Agathe fortsatte undervisning livet ut, og dette var av stor økonomisk betydning for familien. Forleggeren Carl Warmuth hadde stilt til disposisjon et rom som Agathe kunne

---

244 Dahm, 1998, s. 155

245 Lange, 1995, s. 134 og 137

246 Tandberg, 1950, s. 30

247 Tandberg, 1950, s. 39

248 Hambro, 2008 s. 124

249 Dahm, 1998, s. 103

Olam var en flott skikkelse på konsertpodiet. Det finnes mange vitnesbyrd om det. O. M. Sandvik, som selv hadde sunget under Olams ledelse skrev:

... en staseligere figur på et konsertpodium skulle en lete lenge etter. Den vakre figur, det skjønne hode, de rolige bevegelser av hånden – alt gav både oss og tilhørerne bildet av den ideelle dirigent.²⁵³

Arbeidet som kordirigent har vært slitsomt. Korene hadde oftest en korøvelse i ukedagene i sesongene, to-tre timer hver gang. For Olam ble det da kveldsøvelser nesten hver dag. I tillegg kom ekstraøvelser til spesielle konserter og anledninger, samt deltagelser ved disse, reiser og opphold. I en annen sammenheng angir Studentersangforeningens styre i sin protokoll opplysninger om hvilke arbeidsoppgaver som ble tillagt dirigenten:

Foruden at lede øvelserne ved selve *Studentersangforeningen* en aften ugentlig, instruerer ogsaa dirigenten Studentersangforeningens ældre kor en aften om ugen, samt leder øvelserne ved den kvindelige Studentersangforening. Hertil kommer de talrige extraprøver, som maa afholdes, naar Studentersangforr. skal synge i begravelser, ved festlige anledninger o.l. og specielt foran sangforr.s konserter, da der i regelen holdes prøver næsten hver dag den sidste tid i forveien.²⁵⁴

Olam hadde allerede vært medlem av Studentersangforeningen fra 1866. I perioden 1875 til 1885 var han deltaker både her og i Johaniterne. Begge korene ble ledet av Joh. D. Behrens. Olam var nesten 30 år yngre, og ble etter hvert en slags musikalsk sønn og læregutt for mesteren. Olam må ha vært talentfull både som student og sanger, arbeidsom og lojal, men har også ifølge korforeningenes årbøker vært en lystig fyr, et muntrasjonsråd, ved siden av sin faglige dyktighet. Mye tull og tøys med ham! En anekdote fra siste prøve før Pariserreisen i 1878 kan illustrere Olams forhold til sin læremester. På siste prøve manglet Olam. Otto Anderssen fortalte:

Saa slog klokken 8. Paa et givet signal marscherede vi op og ind paa scenen og stillede os op med den precision, der var vor stolthed, og som beroede paa Behrens' strenge indøvelse, og især derpaa, at hver mand havde sin bestemte plads, som han under ingen omstændigheder maate forlade. Men hvad er det? Det er et aabent rum i 1ste tenor. Behrens pande formørkes, man hører ham nævne Grøndahls navn. Ganske rigtig, Grøndahl var væk, dog der er han, i sidste øieblik, men som han saa ud. Hans herlige sorte manke, som vi havde glædet os til skulde beundres af de skjønne pariserinder, var forsvundet. Hans hode saa ud som en børste. Jeg tror, havde det ikke været lige for publikums øine, havde vi banket ham, nu fik han en ordentlig dravat af Behrens, før denne besteg dirigentpladsen.²⁵⁵

Da Joh. D. Behrens trakk seg som dirigent for Studentersangerne i 1888, var Olam den naturlige etterfølger. Olam kom derved til å lede de fleste av hovedstadens mannskor. I Studentersangforeningens jubileumsbok i 1895 står det:

---

253 Sandvik, 1948, s. 130

254 Lysdahl, 1995, s. 462. Fra DNS' protokoll 4.3.1899

255 Anderssen, 1895, s. 196 Siste prøve før Pariserturen i 1878

Grøndahl tiltraadte altsaa fra januar maaned 1889 sin nye stilling. Tidligere havde han etter Joh. D. Behrens overtaget dirigentstillingen i handelsstands sangforening og var dirigent for frimurenes og officerernes sangforeninger. Han raadede derigjennem over midler til større fællesforetagende, som han heller ikke skulde lade ligge uutnyttede. Den betydeligste af disse var sangfærden under udstillingen i Paris 1889.²⁵⁶

I Studentersangforeningen fikk Olam en skikkelig arbeidskontrakt og en rimelig lønn:

... ansat som instruktør med 1 – en måneds opsigelse fra begge sider, at regne fra 1ste januar 1889, fra hvilken tid han var berettiget til at hæve den for sanginstruktøren fastsatte og bevilgede gage af kr 600.00 aarlig.²⁵⁷

Som dirigent fikk Olam en vanskelig start. Mannskorbevegelsen var i en bølgedal, og det var vanskelig å rekruttere nye sangere for opplæring. De forskjellige korene kannibaliserte hverandre ved at sangerne kunne velge mellom flere typer kor. Kravet til korprogram var i endring, folk ville ha fremført større korverk, gjerne med blandet kor. Representasjonskonserter for Universitetet og andre samfunnsoppgaver var ikke lenger så attraktivt. Olam hadde store ambisjoner for koret og ville gjerne styrke dets kvalitet, attraktivitet og anerkjennelse. Hans første konsert med koret var først i 1892. Thorvald Lammers var solist, og konserten ga et godt utbytte. Otto Anderssen skrev: "Skjønt udgifterne til solist, orkester, lokale osv. var betydelige, gav konserten et rigeligt overskud, der kom vel med, da sangforeningen havde adskillig gjeld fra tidligere tider."²⁵⁸

Studentersangforeningen hadde fremdeles mange andre representasjonsoppgaver. Et slikt stort arrangement var den Første nordiske musikkfest i København i 1888, deretter festligheter i anledning av Hans Majestet Keiser Wilhelm IIs besøk i Kristiania i 1890, Studentersamfundets og Studentersangforeningens fest og fakkeltog for Edvard Grieg i 1891 og Komplimentasjon av Camilla Collett på hennes 80-års dag og fakkeltog for Jonas Lie i 1893.

Elitekoret Johaniterne ble etablert i 1875, og medlemmene holdt sammen til etter århundreskiftet. De første 10 årene ga koret over 50 konserter og deltok i utallige sangerferder. I februar 1879 ble koret invitert til å syngre for kong Oscar II på slottet med statsministeren tilstede. Agathe og Olam var viktige deltagere i koret, hver for seg og som ektepar. Olam var til å begynne med sanger, men etter at Joh. D. Behrens trakk seg fra koret, ble han korets dirigent. Agathe var støttespiller i Johaniternes kor og sosiale aktiviteter, assisterte dem på mange konserter og deltok på utflukter og festligheter. Koret på sin side støttet – *assisterte* – ved hennes konserter. Agathe ble stadig hyllet. I 1882 æret de henne nok en gang. I *Johaniternes Nat- og Dagbok* står det:

---

256 Anderssen 1895, 262

257 Anderssen, 1895, 262

258 Anderssen 1895, 277

7/6 Fru Agathe Grøndahl er i dag overrakt ved Behrens Johaniter-Ordenens Insignier i en Guldbrosche, hvorpaa Johaniterkosert staar i hvid Emalje, omgivet af Perler. Midt paa Korset hæver sig på rød emaljeret Grund et **J** i Guld. Broschen, som er udført af Juveler Tostrup, er fæstet til en Sløjfe af Ordensbaandet.²⁵⁹

Senere ved en lystig tur til Tønsberg i juni 1884 ble Agathe igjen æret med en tale som senere ikke ble glemt. Talen inneholdt et dikt med følgende avslutningsvers:

At vore Glas for Dig vi hæve
Og juble under Takkens Ord:
Agathe Grøndahl længe leve,
Hun – Diademmet om vort kor!"²⁶⁰.

Etter talen lød det fra forsamlingen:

"Fru Grøndahl!" "Fru Grøndahl leve!" lød det til Damernes Viften og Herrenes intense Haandklap og Hurraraab, der stansede og paabegyldtes igjen flere Gange. Jeg tør benytte de almindelige udtryk som de eneste rett her, at Fru Grøndahl under denne Hyldest var "synlig bevæget"; thi jeg saa hendes Øje dugget.²⁶¹

Da kornedlem Otto Winter-Hjelm hadde ødelagt kneet og ikke kunne arbeide, arrangerte Johaniterne en veldedighetskonsert for å støtte ham økonomisk fordi han hadde: "... forslaaet sit Knæ saaledes, at han i Maaneder maa være inde uten at kunne ivareta sine Forretninger."²⁶²

Korets dirigent Joh. D. Behrens døde i 1890. Hans brå død vakte stor sorg over tapet av en elsket leder, og stemningen blant kornedlemmene var laber. Olam ble korets redning, han sa ja til å bli Johaniternes nye dirigent. Forholdet mellom Studentersangerne og Johaniterne synes det beste, de deltok på hverandres jubileer, assisterte på hverandres konserter og delte dirigent.

Olam's eget kor, Grøndahls kor, ble etablert i 1878. Dette var et stort blandet kor med 35 sopraner, 28 alter, 12 tenorer og 16 basser. Målet var å oppføre store klassiske kirkemusikalske verk av Bach, Haydn og Brahms. Koret sang på Agathes konsert i november i 1879.²⁶³ Agathe deltok på flere konserter med koret; foruten den første i 1879, to konserter i 1882, to i 1883 og en i 1884, hvor det var et ildfullt program, med 2. akt av Christoph Willibald Glucks opera Orfeus og Euridike og furiens dans for åtte hender: Erika Lie Nissen, Agathe Backer Grøndahl, Martin Knutzen og en "Amatrice". Olam dirigerte det hele. Siste konsert for Agathe med Grøndahls kor var i mai 1889, like etter at hun var kommet tilbake fra London.

---

259 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1886, s. 92

260 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1886, s. 127

261 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1886, s. 127

262 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1886, s. 50

263 <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter>

I 1879 stiftet Thorvald Lammers et tilsvarende blandetkor, Korforeningen (Cæciliaforeningen fra 1902), med 30 sangere. Grøndahls kor og Korforeningen holdt to-tre konserter hvert år og var til en berikelse for det klassiske musikklivet i Kristiania. Korene var sammensatt av amatører, og det var aldri meningen å tjene penger. Kirkelige koroppførelser, som det sto respekt av, var et løft for å fremme interessen for store klassiske korverker som krevde både kvinne- og mannsstemmer. Verken dirigenter eller sangere fikk betalt, bare musikerne, og konsertene ble ofte et underskuddsforetagende, spesielt de større konsertene.²⁶⁴ Olam ledet sitt kor til 1906 og Thorvald Lammers sitt til 1909.

Allerede i 1882 var Olam opptatt som frimurer,²⁶⁵ og i 1888 overtok han som dirigent også for Frimurenes kor. Koret opptrådte gjerne for veldedige formål. I annonsenes ordlyd kunne det stå: "Konserten gives til indtægt for Foreningen til fattige børns beklædning."²⁶⁶ Dette var en svært velstående stiftelse. Olam var også med i en komité som i 1889 samlet inn midler til å reise barnehjemmet Orkerød på Jeløya. I 1896 rådde komiteen over 22 500 kroner, så den kunne kjøpe eiendommen og overdra denne som gave til Den norske store landsløsje.²⁶⁷

Korene Olam var dirigent for hadde to eller flere konserter hvert år, i tillegg til sangerferder og konserter med felleskor. Hovedbegivenhetene mellom 1875 og 1885, foruten konserter og aktiviteter i Kristiania, må ha vært den 6. sangerferd til Trondheim i 1883 og Pariserturen sommeren 1889.²⁶⁸

I 1883 reiste mannsangere fra flere kor til Trondheim. I boka "Handelsstanden synger" beskrives begivenheten i glødende/begeistrede ordelag. Behrens dirigerte, og Olam må ha vært tilstede som medlem av Studentersangforeningen/Johaniterne, men også "tilstede" som komponist, ved at to av hans komposisjoner sto på programmet. Det er kanskje selve størrelsen på arrangementet som imponerer oss særlig i dag, 130 år etter:

I 1883 ble den sjette store sangerfest arrangert i Trondheim. Denne sangerfesten skulle bli den kanskje mest strålende av alle, i alle fall så langt. Etter en togtur med feiring på nær sagt hver eneste melkerampe sluttet Kristiania-sangerne seg til sangere fra andre landsdeler. Ved ankomst på gårdsplassen i "Kongsgaarden", det gamle erkebispesetet, ble Griegs og Skavlands "Sangerhilsen" urframført av 200 sangere under Philip Jacobsens ledelse for 8000 tilhørere.

Den største konserten i Trondheim ble avsluttet med et felleskor på 700 mann under Behrens' ledelse og med stappfullt hus. Handelsstandens kor minnes:

---

264 Sandvik, 1948, s. 68

265 Frimurenes Sangforening, 1999, s. 31

266 Frimurenes Sangforening, 1999, s. 60

267 Tandberg, 1950, s. 38

268 <http://www.studentersangforeningen.no/om-dns/historien/>

Koret sang "Ja, vi elsker" på en måte som ingen hadde opplevd før; midt under sangen brøt solen igjennom et tungt skydekke og bestrålte 700 sangere med blomsterbuketter i hendene. Begeistring ville ingen ende ta. Behrens ble takket ved avskjeden fra Trondheim med en laurbærkrans i sølv, men da greide denne høyst talføre sangerhøvding bare å si "Takk, takk".²⁶⁹

Og kanskje var Olam den vakreste sangeren? Damene på Tynset kan ha syntes det, slik det beskrives fra en stopp på hjemreisen fra Trondheim:

Under nedreisen herfra hendte følgende lille episode: Ved Tønset station var en del damer fremmøtt med blomsterbuketter. En av de unge damer blev av Behrens anmodet om at levere sin buket til den sanger hun fandt vakrest av de 300. Efter et kritisk overblik utover den store skare gik hun med sikre skridt hen til O.A. Grøndahl med sine blomster hvorpaa seierherren i "Skønhetskonkurrance ved Tønset" hilsendes med dundrende hurraer av sine kammerater.²⁷⁰

Norge skulle være representert til Verdensutstillingen i Paris 1889 med industri, bildende kunst og musikk. Et stort kor skulle ledes av Olam, og det var konkurranse blant sangerne om hvem som skulle få være med. Det 115 manns store koret kom til å bestå av sangere fra frimurernes, håndverkernes, offiserenes og studentenes sangforeninger.²⁷¹ En damekomité, med Agathe som deltager, hjalp til med å skaffe midler til turen.²⁷² Mannskorsangen var blitt et nasjonalt anliggende. Lysdahl skriver:

Koret besto av medlemmer fra flere ledende kor i hovedstaden: frimurernes, arbeidernes, handelsstandens, håndverkernes, offiserenes og studentenes sangforeninger. Man følte at koret representerte selve den norske mannssang. Det var heller ikke Skandinavia som sang denne gang, men Norge. Hele 10 ulike norske komponister bidro til konserten. (...). Poenget var ikke primært å presentere mannskorsang, men norsk kunst og norske utøvere.²⁷³

I juli ble konsertturneen innledet med "prøvekonserten" i Drammen og Kristiania før avskjed, deretter Arendal og Kristiansand, og til slutt i Havre le Grâce. Torsdag og fredag var det prøver, med konserten lørdag og mandag. På den første konserten fredag 26. juli var det 5000 mennesker i salen, og Olams *Ung Magnus* og *I skoven* sto på programmet sammen med Grieg, Kjerulf, Svendsen og Winter-Hjelm. Thorvald Lammers var solist, og Olam dirigent.

Til konserten mandag 29. juli var det et nytt program. Agathe var kommet direkte fra sine Londontriumfer for å spille Griegs a-moll i konsertsalen le Trocadéro. Olam hadde sine komposisjoner på programmet. Kronikøren skrev:

'Ung Magnus' forlangtes stormende da capo og saa kom fru Grøndahl, der spillede glimrende og fik en fortrinlig støtte hos orkesteret og dets fortræffelige dirigent Gabriel Marie, der havde vundet vore alles hjerter; det hele blev saa som en *ensemble*,

---

269 Utdrag fra boka: "Handelsstanden synger! <http://www.karljohankoret.no/historie/sangerhilsen.php>

270 Sommerfeldt, (1915), s. 39

271 Anderssen, 1895, s. 262

272 Hambro, 2008, s. 153

273 Anderssen, 1895, s. 266–270

som man vel kan tenke sig. Fru Grøndahl kom med friske laubærkrandse fra London; det var et smukt blad, hun flettede ind i dem i Trocadéro den 29. juli.²⁷⁴

Tre dager fri, fest og mye sjampanje før avslutningsfest på hotell Continental, hvor det ble holdt taler: "Og den tale der ble drukket med størst begeistring var Oscar Comettants for fru Grøndahl."²⁷⁵ Hjemkomsten gikk via Le Hâvre med konserter og festligheter. Olam og Agathe sto som komponist og utøver på konsertprogrammene, og Olam var dirigent og Agathe klaversolist. Etter hjemkomsten var det mye jubel og ny konsert i Tivoli-hagen. Der var for øvrig også Edvard Grieg til stede, han hadde ikke villet være med til Paris på grunn av sin involvering i Dreyfus-saken.

Harriet var i Paris i disse julidagene, og Marit Lange forundres over at Harriet, som alltid var så lojal og støttende til Agathe og Olam, ikke var tilstede på konsertene og festlighetene. Lange spekulerer om dårlig råd kan være grunnen, men synes det er merkelig at ikke Harriet utsatte sin reise i en "slik glitrende, internasjonal sammenheng", særlig når en vet hvor stor glede Harriet hadde av Agathes musikk, og at "slike øyeblikk tilhørte de aller største i hennes liv".²⁷⁶ Lysdahl reflekterer over Norges bidrag til Pariserjubileet:

Hvem ble så funnet verdige til å lansere vår tonekunst under verdensutstillingen i Paris? En pianist i verdensklasse, Agathe Backer Grøndahl, og ved siden av henne, et sammensatt kor av menn. Det var det beste vi hadde å varte opp med på utøverfronten i 1889!²⁷⁷

Etter hjemkomsten, den 23. august 1889 fikk Olam medaljen "pro literis et artibus i guld med baand og krone" som anerkjennelse for sine fortjenester som dirigent og sanginstruktør.²⁷⁸ Den samme æresbevisningen Agathe hadde fått i 1885.

I innledning til oppgaven ble det fremhevet at min hovedinteresse lå ved gifte kvinners yrkesadgang. Gjennomgangen hittil har vist at begge ektefellene var yrkesaktive, på fellesarenaer og på egen hånd. Landet hadde behov for musikere som kunne fremføre kormusikk på høyt nivå. Dette kunne både Agathe og Olam. De hadde en faglig autoritet og nøytt stor tillit. Olam synes å ha hatt som en livsoppgave å utdanne det norske folk til å bli gode sangere i en periode med nasjonal frigjøring og politisk bevisstgjøring. Mens han levde fikk han en betydelig samfunnsmessig anerkjennelse for sin kor- og instruksjonsvirksomhet etter et langt, produktivt og arbeidsrikt liv. Etter hvert fikk han statlige oppgaver med mål om å heve sangferdighetene i norske skoler som Statens sanginspektør. Det er stor avstand mellom disse typer oppgaver. På den ene siden sto han på podiet Paris i 1889 til øredøvende

---

274 Jensen (historiograf), 1890, s. 48

275 Anderssen 1895, s. 272

276 Lange 1995, s. 152

277 Lysdahl, 1995, s. 482

278 Sommerfeldt, 1912, ss. 41-42

jubel. På den andre siden førte arbeidet som inspektør til lange og slitsomme reiser til landets skoler for å inspisere sangundervisningen, noe som var en upopulær jobb.

Agathes konserter

Agathe var bevisst sitt forhold til arbeidet som kunstner. Hun skrev til Eilif Peterssen påsken 1883: "En Kunstner har det dog bedst, tænker jeg, intet andet Arbeide kan vel saa fuldstændig fylde et Menneskes Sjæl, trøste og hæve det over Hverdagslivet, og om det enn kan være rigt pået Slags Skuffelser, saa er det dog *uendeligt som Gud selv!*"²⁷⁹

Hun uttrykker det samme bevisste forhold til det å være yrkesmusiker når hun svarer Bernhard Shaw i 1889. Han eller Corno di Bassetto som han kaller seg spør: "Has anyone ever told you that you are one of the greatest pianists in Europe?" Evidently a good many people had;

Bilde 9. Agathe portrett Birmingham 1889 for without turning a hair she said: "It is my profession."²⁸⁰ Bildet viser portrett av Agathe under den 2. englandsturneen i 1890.²⁸¹

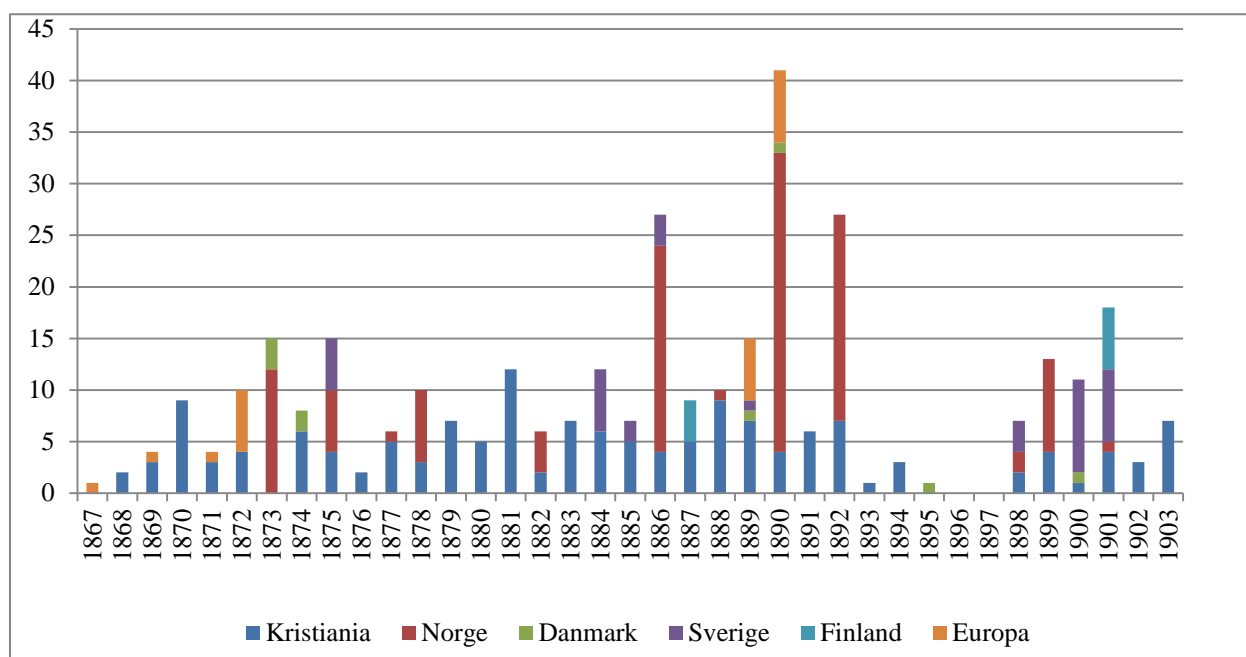
Agathe må ha vært nesten allestedsnærværende på Kristianias konsertarenaer mellom 1876 og 1902, med et opphold mellom 1893 og 1898. For å få en oversikt vises under en graf som viser hvor Agathe ga konserter og hvor mange konserter det var hvert år.

---

279 Dahm, 1998 ss 121–122. Brev til Eilif Peterssen, Langfredag 1883

280 Hambro, 2008, s. 215 Siterer Shaw's Music: s. 673–680

281 Dahm, 1998, s 165. Kilde Ringve Museum, Trondheim

Figur 3: Oversikt over Agathes konserter 1867–1903. Kilde Hambro, 2008, <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter>

Oversikten viser at det var flest konserter i hjembyen Kristiania, med turneer i Norge i 1886, 1890 og 1892. Danmark ble besøkt i 1873 og 1874, etterfulgt av konserter Sverige i 1875, og senere i 1884 og 1886. Finland fikk to besøk – i 1887 og 1901. Agathes England- og Frankrikekonserter ble gitt på høyden av hennes karriere, i 1889 og 1890. Mellom årene 1893 til 1898 var det et sammenbrudd, "en fem års stilstand i min musik"²⁸², etter flere år i hesblesende tempo.

Agathe ga over 300 konserter i løpet av karrieren. Konsertene var av forskjellig slag, men alltid med klassisk musikk på programmet. Det var egne konserter med orkester, gjerne assistert av andre solister eller kor, som assisterende på andre solisters konserter, assisterende på korkonserter (Johanitere, Polyhymnia), som akkompagnatør ved korkonserter (Grøndahls kor, Johanitere), veldedighetskonserter og kammermusikalske abonnementskonserter. Konsertene var enten i egen regi, arrangert av et konsertlokales direksjon (Brødr. Hals) eller et musikkforlag (Warmuth), eller som solist ved Musikforeningens abonnementskonserter eller etter invitasjon.

Triosoaréer, som ble introdusert i 1880, var en konsertform Agathe satte pris på. Her var det bare tre musikere på podiet, tre å dele utgifter og inntekter med. Slike konserter ble solgt som abonnemeter på tre konserter, én konsert om høsten og to på vinteren. Konsertens

282 Grøndahl A. B., 1881–1907. Brev til Edvard Grieg 15.2.1898

mindre format ble utvidet til en konsert med litt større besetning da de årlige Kammermusikksoaré-seriene startet i oktober 1881 og holdt på helt til ut på 1890-tallet.²⁸³ Programmet bød på klassiske verk av europeiske komponister som Chopin, Beethoven, Schubert og Liszt. Kvinner var i overtall på konsertene, en "mængde Damer og en Del "æsthetiske" feminine Herrer"²⁸⁴, som publikum ble beskrevet i Aftenposten.

I mars og april 1875 hadde Agathe gitt konserter i Stockholm og Uppsala med god mottagelse, og året etter ble hun medlem av Svenska Musikaliska Akademien.

I mai 1875 ga hun tre konserter i Kristiania. Det kan virke som om hun bare så vidt hadde tid til å gifte seg. Samme høst var det konsertturné i "smaabyerne" langs sørlandskysten. Konsertene ble annonsert som Agathes, men hun fikk assistanse av lokale krefter. Etter en konsert i november 1879 skrev Aftenposten om Agathe: "..vor yndede Pianistinde Fru Grøndahl (...) den skjønneste Fremtoning af denne ægte Kunstnernatur "²⁸⁵.

Den 23. oktober 1880 var Agathe en selvskreven deltaker ved innvielseskonserten til Brødrene Hals' nye konsertlokale.²⁸⁶ I 1881 var et av høydepunktene duokonsertene med Erika Nissen. De to pianistene var publikumsyndlinger og begge av internasjonal klasse. I 1881 og 1882 spilte de sammen tre ganger, og i 1885 var det en ny konsert med de berømte "pianosøstrene". Samtiden forsøkte stadig å skape et konkurranseforhold mellom dem, men det klarte man ikke. I løpet av karrieren i perioden mellom 1873 og 1901 spilte de sammen på konserter 13 ganger.²⁸⁷

Agathes glansperiode som pianist og komponist var på slutten av 1880- og begynnelsen av 1890-tallet. Fridtjof ble født 15. oktober 1885, og i mars året etter startet Agathe en hektisk konsertvirksomhet i inn- og utland. Det var stor suksess overalt. Vi må gå ut fra at Agathe fikk gode honorarer fra arrangørene for sine konserter, men det kan godt hende at hun selv sto økonomisk ansvarlig, og at inntektene var avhengig av et stort publikum.

I 1884 gjorde Kvartettforeningen i Kristiania ære på henne ved å gjøre henne til æresmedlem, i denne foreningen, hvor kvinner egentlig ikke kunne være medlem. Som en anerkjennelse som kunstner fikk Agathe i 1885 H. M. Kongens medalje Pro litteris et arbitus²⁸⁸ for sin innsats i norsk/svensk musikkliv.²⁸⁹

---

283 Ref oversikt. <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter>

284 Hambro, 2008, s. 136. Siterer Dagbladet 1887

285 Ref oversikt. <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter> Anmeldelse i Aftenposten 24.11.1879 etter konsert i Logen store sal 23.11.1879

286 Dahm, 1998, s. 119

287 Hambro, 2008, s. 137

288 Litteris et Artibus (lat. for vitenskap og kunst), LetA, er en kongelig medalje som ble innstiftet 1852/1853 av kronprins Karl, senere kong Karl XV. Tildelt for «framstående kunstnerliga insatser inom främst musik, scenisk framställning och litteratur».

289 Dahm, 1998, s 142

I mai 1886 gikk turen til Sverige sammen med Erika Lie Nissen, hvor de spilte ved Musikaliska Akademien i Stockholm. Denne gangen ser det ut til at pianistene må ha reist uten impresario, og at de arrangerte konsertene selv. De var litt usikre på hvor det var lurt å reise, og Agathe skrev til Elfrida Andrée for å høre om Gøteborg kunne være egnet.²⁹⁰ Året 1886 la Agathe ut på en lengre konsertreise fra Trondheim, som begynte i mai og varte i tre måneder, først i midten av juni ble den avsluttet i Sandefjord, deretter med konserter i juli i Lysekil og Strømstad. Det er tvilsomt om Olam og barna var med. Etter disse konsertene ble det ferie med Harriet og barna sammen med Lysakerkretsen på Fleskum i Asker. Som avslutning på året 1886 ble det gitt fire konserter i Østfoldbyene i november. 1887 og 1888 kan ha blitt litt roligere for Agathe. Foruten konserter i Kristiania våren 1887 og fire konserter i Finland høsten samme år, ble det bare gitt konserter i Kristiania i 1888. I Finland fikk hun tilbud om en ledende lærerstilling ved Helsingfors Musikkonservatorium. Hun takket nei.

I 1888 var Agathe en veletablert konsertpianist i Norge og Norden, og hun ønsket å utvide til et internasjonalt publikum. Hun hadde vært en fetert konsertpianist i 20 år, hadde tre barn som var elleve, ni og tre år, var 41 år gammel og hadde vært gift i 13 år med Olam, som hun hadde kjent i over 20 år. Dette året hadde hun fått høre at Grieg skulle spille i London i 1889 og ville gjerne være med i hans "følge". I et brev henvender Agathe seg til Nina Grieg for at hun skal gå i forbønn for henne overfor Edvard Grieg. Agathe skrev:

Nu er altsaa mit Spørgsmaal; kunde din Mand paa nogen Maade have Brug for mig? Da han naturligvis selv udfører alle sine Compositioner, kunde der vel ikke være Tale om nogen Udførelse heraf, men f. Ex hans Sager for 2 Pianos eller hvadsomhelst.²⁹¹

I brevet nevner hun også at hennes komposisjoner er godt kjent i England, og at hun allerede har utarbeidet et markedsføringsmateriale: "Gjennem mine Sange tror jeg at være en liden Smule kjendt der, og jeg vilde legge ved trykte Biographier, der allerede ere færdige."²⁹²

Det var Otto Winter-Hjelm som hadde skrevet artikkelen om Agathe i Nordisk Musiktidende i 1887, sannsynligvis i samarbeid med Agathe selv. Warmuths, som utga bladet, var Kristianias største musikkforlag, og som forlagets mestselgende komponist hadde forlaget naturlig nok stor interesse av å markedsføre "komponistinden".²⁹³ Forfatteren som var en stor beundrer av Agathe, har kanskje ikke vært helt objektiv. Teksten ble oversatt til engelsk, tysk og fransk og utgitt som særtrykk og til bruk i markedsføring i utlandet.

---

290 Hambro, 2008, s. 145

291 Grøndahl A. B., 1881-1907. Brev til Nina Grieg, 20.02.1888.

292 Grøndahl A. B., 1881-1907. Brev til Nina Grieg, 20.02.1888.

293 Michelsen 2010, s. 245

Artikkelen er todelt, først ble Agathes musikalske virksomhet satt inn i europeisk sammenheng med en kort beskrivelse av barndom, ungdom og studier. Forfatteren er nesegrus av beundring for Agathe:

Hun besidder en fuldendt Teknik, gjennomsiktig Klarhet, stor Kraft og Udholdenhed, prægnant Rytmik og en mangfoldig nuanceret Tone, dyb Opfatning og alsidig Intelligens; kort sagt: hendes Virtuositet rækker til at overvinde enhver Opgave.²⁹⁴

Bilde 10. Agathes portrett i promoteringsbrosjyren 1887.

Artikkelens andre del vies karrieren etter den første hjemkomsten fra utlandet. Deretter beskrives studier i Europa. Forlovelse, ekteskap og Olaus blir kort omtalt, før Winter-Hjelm forteller om seire i Europa, med referanse til både Ole Bull, Edvard Grieg og Joh. Svendsen, og til konsertturneer i Sverige og Danmark, med glitrende kritikker. Avslutningsvis beskrives Agathes som komponist, og verkene hennes sidestilles med norske berømtheter: "Selv ved Siden af sin berømte Landsmand Grieg hævder hun sin Rang."²⁹⁵ Til slutt listet han opp hennes offentlige og kongelige hedersbevisninger, og knyttet henne til landets heder og ære.

Bildet til venstre viser portrettfotografiet som ble brukt i artikkelen.²⁹⁶ Agathe er i halvprofil Hun ser rolig ned mot venstre, med tunge øyelokk under en høy panne og har lukket munn. Kjolen er mørk og tilkneppet i halsen. Håret er langt og mellomblondt, dandert i tidens stil. Ingen sminke, ingen smykker, bare en brosjé i halsen. Inntrykket er sobert og drømmende. Ingen primadonna, men en seriøs kunstner.

I London ble Agathe engasjert av Royal Philharmonic Society 15. mars 1889 for å spille Griegs a-mollkonsert under Griegs direksjon. Konserten ble svært godt mottatt, det ble voldsom applaus, med fem fremkallinger. Agathes første suksess i London førte til videre engasjement. Etter en svipptur hjem ga Agathe to konserter før hun returnerte til London. 6. juni 1889 til en ny konsert med Royal Philharmonic Society i St. James Hall og noen dager etter en ren klaverkonsert i Princes Hall. Igjen var det voldsom applaus og flere fremkallinger.

George Bernard Shaw var en kjent, dyktig og fryktet musikk-kritiker for flere London-aviser. Han skrev ofte under navnet Corno di Bassetto. Han skrev om Agathe: "A great artist – a serious artist – a beautiful, incomparable, unique artist."²⁹⁷ I en senere anmeldelse i The Star 17. mars 1890 skrev han om Agathes spill:

294 Nordisk Musiktidende, Agathe Backer Grøndahl, Januar 1887, s. 5, Forfatter Otto Winter-Hjelm

295 Nordisk Musiktidende, Agathe Backer Grøndahl, Januar 1887, s. 23 Forfatter Otto Winter-Hjelm

296 Billedsamlingen NBO. Flickr

297 Shaw 1981, s. 679

She played it with a wonderful concentration, holding the thread of it with a grip that never relaxed or lost its sensitiveness, though the web of accompaniment that wraps it up like an atmosphere was all the time floating as if her fingers had nothing else to do but to weave it, and her attention was perfectly free.²⁹⁸

At Shaw ga Agathe en så positiv omtale, tyder på at hun holdt internasjonal standard og var aktuell for konsertpodier i alle Europas store byer. Ellers kunne Shaw være variert i synet på musikerne han omtalte, blant annet var han ikke spesielt glad i Griegs musikk. Han skrev videre at hemmeligheten ved Madame Grøndahls vesen er at hun er grasiøs: "... and the grace is the secret of Madame Grøndahl's charm."²⁹⁹ Agathe må ha fremstått med stor autoritet, beskjedenhet og styrke på scenen. Shaws beskrivelse stemmer for øvrig godt med det offisielle portrettet som fulgte med promoteringbiografien. Agathe var en internasjonal stjerne. Etter konserten reiste hun over til Paris for å slutte seg til det norske "Pariserkoret" med Olam som dirigent. Her skulle hun være solist i Griegs a-mollkonsert.

Arbeidet med å arrangere konserter kunne være omfattende. Det var både praktiske og kunstneriske oppgaver. Det skulle settes opp et program, finnes musikere som kunne være med, musikken skulle øves inn og det skulle gjennomføres prøver før konsertene. Det medførte leie av lokale, å få trykt konsertprogram og billetter samt henvendelse til lokal presse. Reisene skulle arrangeres, med tog eller dampskip, overnattinger, pakking og utpakking. Agathe likte å ha kontroll, og har nok arrangert en del av konsertene selv. Hun var mistroisk til bruk av impresario, da dette ville bli et fordyrende mellomledd. Det var først senere, nærmere århundreskiftet, at hun begynte å benytte seg av mer direkte hjelp

Agathe har nok også blitt invitert som solist av for eksempel musikk- og abonnementsforeninger. Konsertene ble også arrangert av de som styrte konsertlokalene. Brødrene Hals hadde etter åpningen av sitt store konsertlokale en egen "Koncertdirection". Etter suksessene i London og Paris overlot Agathe i 1890 de praktiske arrangementer ved konsertene til Warmuths Koncert bureau.³⁰⁰

Sesongen 1889 ble avsluttet med konserter i Kristiania, København og Gøteborg. Vårsesongen 1890 startet i mars i London, Birmingham og København, før den fortsatte med Norgesturné fra Trondhiem via Hamar og kysten rundt frem til slutten av mai. Agathe var fetert og fikk flotte kritikker. Høstkonsertene fant sted i Kristiania og sørlandsbyene, "smaabyerne", som Agathe kalte dem. 40 konserter ble det dette året. Året etter var roligere, men hun var med på Edvard Griegs matiné i november 1891 i Brødrene Hals' sal, hvor også

---

298 Shaw 1981, s. 958

299Hambro, 2008, s. 179 Siterer The Star 13. juli 1889

300 Hambro, 2008, s. 157

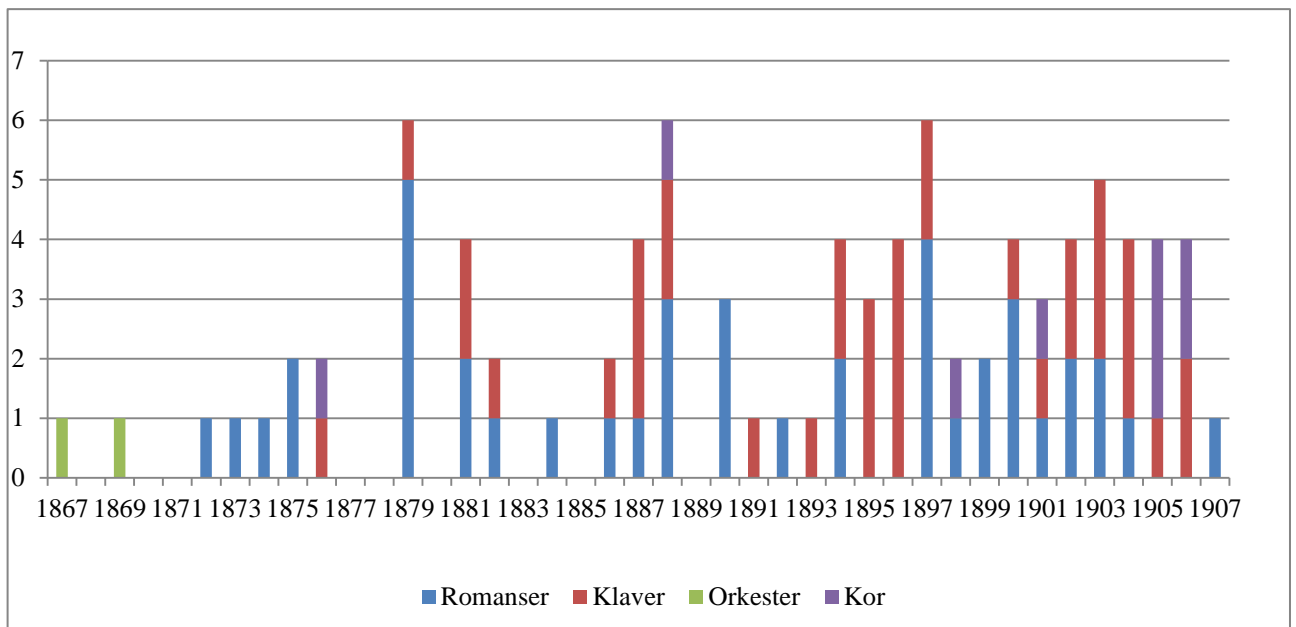

Nina Grieg sang. 1892 var også et hektisk år, med ny turné fra Trondheim, kysten rundt, ned til Kragerø og med avslutningskonserter i Kristiania.

I 1893 ble det brått slutt. Det ble kun én konsert før Agathe måtte kaste inn håndkleet, syk, sliten og utbrent. Dette året la hun opp for første gang. Når en ser på grafen over konsertaktiviteten over mer enn 25 år, synes ikke dette å være urimelig.

Agathes komposisjoner og notesalg

Agathes trang etter å skape musikk var sterk, og hun komponerte jevnt og trutt i alle år. I løpet av livet utga hun 70 opus, derav 190 romanser og 120 klaverstykker, dessuten har hun arrangert noe over 50 folketoner, dels for sang og klaver, dels for klaver alene. Av annen musikk har hun skrevet et par orkesterverk og noen få korsanger. Orkesterverkene ble komponert under studietiden i Berlin og har ikke opusnummer. Halvparten av komposisjonene var romanser, og hun komponerte sanger hele livet.³⁰¹ Blant komposisjonene var det bare to stykker for orkester, begge fra undervisningstiden i Berlin og elevarbeider ved Kullaks Akademi. Orkesterstykkene har aldri blitt utgitt, men ligger som manuskript i NBO.³⁰² Agathe komponerte flere sanger i Berlin, opus 1 til 4, men disse ble ikke utgitt før etter at hun var kommet hjem. Cecilie Dahm har gitt en verkfortegnelse over Agathes komposisjoner, når de ble komponert, utgivelsesår og forlag fra 1867 til 1907. Under vises en oversikt over Agathes notesalg på bakgrunn av denne.

Figur 4: Oversikt over Agathes komposisjoner 1867–1907. Kilde Dahm1998, ss. 230–247

301 Grinde, 1971, ss. 193–194, Basert på O. M. Sandvik 1948

302 Dahm, 1998, s. 247

Agathe sa selv om sitt forhold til det å komponere:

Det er ingen glede så stor som den å komponere, skape noget virkelig skjønt, som liksom rive seg løs fra ens indre sjeleliv og gå inn i andres. Det er ekstase i ens følelser i sådanne øyeblikke som overgår alt annet, som virkelig løfter en op i de høyere sfærer, og som gjør at hverdagslivet med alle sine små fortredeligheter ligger langt under og taper evnen til å ergre og kjede.³⁰³

De fleste av Agathes komposisjoner er kortere romanser og solistiske klaverstykker til bruk i hjemmet. Det betød at klaverstykkene og sangene ikke måtte være for lange og for vanskelige, slik at publikum ville kjøpe notene. Hambro skriver:

"Smaatterier", "Lus og Lopper" var svært godt egnet til egenoppførelse ved hjemmemusisering, og dermed lett salgbare. De er følgelig derfor utgitt for et "større publikum". Med noen unntak vant romansene og klaverkomposisjonene til Backer Grøndahl gjenklang både blant de musiserende amatører, profesjonelle utøvere og de strengeste musikkritikere.³⁰⁴

At Agathe komponerte i mindre skala kunne bli sett på som noe mindreverdige, til tross for at komponister som Halfdan Kjerulf, Edvard Grieg, Eyvind Alnæs og Wilhelm Peterson Berger også komponerte i et lite format.

Edvard Grieg bodde i Kristiania i 1867 til 1874, aktiv med å etablere et profesjonelt musikkliv i hovedstaden. Agathe hadde gitt konserter med Nina Grieg i 1870 og 1871. Allerede i 1881 hadde Grieg tilegnet Agathe sine "Vinje-sanger", og Agathe ønsket å gjøre gjengjeld. Grieg må ha vært et forbilde, og Agathe fremstår med tidens norm for beskjedenhet når hun ønsker å tilegne Grieg sine "Sange ved Havet". Den 22. september 1884 skrev hun:

Vil De tillade mig, i al Beskedenhed, at tilegne Dem nogle "Sange ved Havet" som jeg har komponeret i Sommer, og haaber at faa udgivet paa Wilhelm Hansens Forlag til Julen? Jeg har længe havt Ønsket om at gjøre dette, men jeg har stadig haabet paa, at der skulde komme noget, som var Bedre, som ialdfald kunde være det Bedste jeg kunde præstere, der skulde faa bære Deres Navn; men det nytter ikke længer at udsætte! Hvem ved vor længe man faa Lov idetheletaget til at være med! At De tidligere har udtalt en rosende Dom over enkelte af de Smaatterier jeg har skrevet, har altid været en af de mine største Opmuntringer; Jeg tror derfor, at selv om meget af dette er mere eller mindre mislykket, saa vil De føle hvad som er i dem, bære over med det Andet, i ethvert Fald modtage det – saadant som det er meent, som et Udtryk for min dypeste Beundring og Taknemmelighed for alle de Nydelser jeg har havt gennem Dem.³⁰⁵

Edvard Grieg svarte allerede 28. september samme år fra Lofthus:

Kjære Fru Grøndahl!

Det er vel mulig, at jeg har sagt Dem hvor højt jeg sætter Deres Talent. Men da dette er længe siden og Evnen til at vurdere et Talent følger et Menneskes øvrige Udvikling, saa vil jeg nu sige Dem min Mening fra idag. Og den er, at jeg i dette Øjeblik ser

303 Dahm, 1998 s 199. Brevsitat fra intervju med Fridtjof Backer-Grøndahl i NRK i 1951

304 Hambro, 2008, s. 228

305 Griegs samlede brev, s 231

Deres Begavelse større end dengang. Allerede den Omstændighet at De, hæmmet af Virksomhed og svag af Helbred, vedblir at synge har den største Betydning, synes mig. Naar man vil værdseætte den ægte Skabertrang. De kan derfor forstå, hvilken Glæde De og Deres venlige Meddelse har beredt mig.³⁰⁶

Agathe skrev bare to større orkesterverker, begge elevstykker fra undervisningstiden ved Kullaks Akademi. Elfrida Andrée var et forbilde som komponist, hun var kjent for sine store orgel og orkesterkomposisjoner. Men Agathe ønsket ikke å komponere i en stor stil. Hun skrev til Elfrida Andrée:

..når De fortæller at skulle samme Dag sætte "Fine" til en Orchester ouverture, da er dette saalangt over hva mine Evner kunde strække til, at jeg i høieste Grad ser opp til Dem, kjære Frøken Andrée.

Nei, Deres Ønske om snart at faa se noget tilsvarende større Stykke af mig, gaar vist neppe i Opfyldelse, dertil lægger Andet formeget Beslag paa min Tid, ikke heller ligger det rigtig i min Genre, tror jeg, jeg har vistnok som Studie skrevet for Orchester, men der skal mere til for at gjøre dette godt.³⁰⁷

Som utøver og pedagog hadde hun god kjennskap til sitt marked,³⁰⁸ og hun spilte ofte egne komposisjoner på konsertene. Camilla Hambro forteller ut fra sin gjennomgang av alle Agathes konsertprogrammer at det alltid var en mellomavdeling i konserten med romanser og/eller klaverstykker, uavhengig om det var en orkester-, kammer- eller solistkonsert, og at Agathe ofte brukte anledningen til å fremføre egne verker i denne avdelingen, og at hun derved klarte å forene både pianisten og komponisten. Hun beskriver også Agathes sterke effekt på publikum, hennes utstråling og popularitet.³⁰⁹ Publikum strømmet til konsertene, de hadde jo selv kjøpt notene og lært seg sangene og pianostykkene hjemme og ville oppleve hvordan "komponistinden" selv tolket musikken. For forlagene ga suksessene på podiet utslag i økt notesalg. Så det var komponisten Agathe Backer Grøndahl som oftest sto på programmet ved pianisten Backer Grøndahls konserter. Ved konsertene oppførte hun 615 av sine egne komposisjoner, etterfulgt av komposisjoner av Robert Schumann, Frédéric Chopin og Edvard Grieg med hver rundt 200 verkoppførrelser.³¹⁰

Kari Michelsen har i sin avhandling forklart at forlagene tok risikoen ved utgivelse, ved å betale komponistene et engangshonorar for en komposisjon uavhengig av opplagets størrelse. Et godt notesalg kunne derved være en god inntektskilde for forlaget, men ikke nødvendigvis direkte for komponisten, fordi gevinsten gikk til forlaget. Dette kunne oppfattes som en urimelighet og urettferdighet for komponisten, men rimelig for forleggeren.³¹¹ Agathe

---

306 Griegs samlede brev, s 231 Brev fra Lofthus 28. september 1884

307 Hambro, 2008 s 329. Grøndahl. Brev til Elfrida Andrée 11.01.1876

308 Hambro, 2008, s. 220

309 Hambro, 2008, ss. 253–57

310 Hambro, 2008, s. 276

311 Michelsen, 2010, s. 148

solgte tre sangesamlinger i 1879, op. 6, 9 og 10, og fikk for hver 100 kr.³¹² Senere i 1905 foreslo Agathe selv et honorar på 100 kroner for en musikkutgivelse.³¹³ Michelsen skrev videre at honorar var avhengig av:

"... forholdet mellom komponist og forlegger eller mellom komposisjonens omfang kontra verdi. Alt dette ble styrt av omstendigheter, som hva komponisten hadde fått utgitt tidligere, hva han hadde fått i forskudd, hvordan lønnsnivået generelt var osv."³¹⁴

Agathe kan ha vært en komponist hvor det har vært en slik urimelighet, i og med at hun var forlagenes mestselgende komponist. Kari Michelsens statistikk viser at Agathe var på fjerdeplass i notesalg i Norge i perioden 1880–1889³¹⁵ og toppet listen suverent i antall solgte produksjoner i perioden 1900–1909.^{316 317} Når det gjelder utgivelser utenfor Norge, ble de første fem opus utgitt på Wilhelm Hansens Forlag og Chr. Hornemans Forlag i København og på Abraham Hirsch Forlag i Stockholm.³¹⁸ Dette var store europeiske forlag som nådde et stort marked. Som tidligere nevnt skrev Agathe i brev til Edvard Grieg at hennes sanger var kjent i England. Men vi vet lite om hvor mye Agathe solgte utenfor Norge.

Siden Agathe var romansekomponist og Olam sanger og komponist, kan en spekulere på om de samarbeidet om sangene. Ingenting tyder på det i form av tilegnelser, i brev eller lignende. Men det hadde vært merkelig om ikke et slikt samarbeid hadde funnet sted.

Publikum

Agathes musikk ble som vist over svært godt mottatt av publikum, både når hun fremførte dem selv på podiet og solgte dem som noter. Slik kunne publikum spille og syngende de samme verkene hjemme og det ble et fruktbart forhold mellom komponist, pianist, klaverpedagog, forlegger og publikum.

Å realisere talentene betød for Olam og Agathe å utøve musikk. Uten et publikum ville de ikke kunne realisere sine livsoppgaver. I ekteskapet har paret stått støtt innenfor den borgerlige samfunnsnormen, med tradisjonelle roller i hjemmet og uten offentlige skandaler av noen art. De var selv deltakere i den offentligheten de henvendte seg til. Agathes musikk henvendte seg til "de spillende damers skare",³¹⁹ hun underviste dem, spilte sine verker på egne konserter og fikk solgt noter. Kvinnene i Kristiania møtte henne med stolthet og samlet inn penger til et flygel etter Paris- og London-suksessene. Sandvik skriver: " en Hædersgave

---

312 Michelsen, 2010, s. 149

313 Hambro, 2008, s. 168

314 Michelsen, 2010, ss. 148–149

315 En note defineres her som en forlagsproduksjon, et notetrykk. Se Michelsen, 2010, s. 240

316 Michelsen, 2010, ss. 248–249

317 Edvard Grieg hadde en tysk forlegger og er ikke med på listen

318 Norsk Musikkhistorie, Vollsnes (red), 2000, bind II s. 326, skrevet av Harald Herresthal

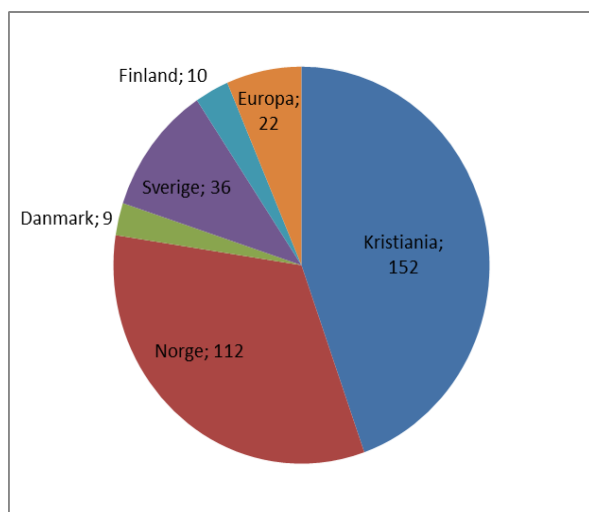
319 Hambro, 2008, s. 310

fra en stor Kreds af Damer her i Byen, som derigjennem har villet takke hende for de mange nydelsesrige Studner, de har havt baade af hendes Spil og hendes meget yndede og udmerkede Kompositioner".³²⁰ Hun var hos sine egne og hun var en av dem. Olam på sin måte var også en representant for sitt konsertpublikum. Begge reiste land og strand rundt, og et av korbevegelsens mål var å nå ut til folket. Camilla Hambro trekker frem et trekk som synes å kunne gjelde for Grøndahl-ekteparet, at "de fungerer ypperlig som nasjonale symboler nettopp fordi de er ukontroversielle – representerer verken et bestemt politisk syn, en livsstil eller noe annet mer spesifikt."³²¹ Deres liv var opptatt av den romantiske og ideelle kunst, fedrelandskjærighet, hvor musikken kunne binde nasjonen sammen.

Familieøkonomi

Å være musiker var et fritt yrke, musikerne var sin tids frilansere. De hadde ingen fagforening, ingen forsikrings- eller pensjonsordninger. Inntekten var avhengig av aktiviteten, og eventuell sykdom eller graviditet gjorde det umulig å arbeide. Jeg har tidligere stilt spørsmålet om Agathe kan ha tjent mer enn Olam. Begrunnelsen for en slik antagelse er hennes store mengde komposisjoner og det store notesalget, noe som skulle forventes å gi en solid inntekt, og at konsertkarrieren, spesielt med konserter i provinsen og i utlandet skulle ha vært lukrative. På den annen side fikk Olam relativt beskjedne inntekter for sitt arbeid som sanglærer og konsertdireksjon, og korkonsertene var ofte ideelle arrangementer, uten noen forventning om betydelig inntekt. For å undersøke om Agathe tjente bedre enn Olam, har jeg gjort noen beregninger, både for Olam og Agathe.

En av Agathes viktige inntektskilder var å gi konserter. En beregning må basere seg på

Figur 5: Agathes konsertsteder. Kilde: Hambro, 2008, <http://folk.uio.no/ovvindvb/Konserter>

estimerte gjennomsnittstall ut fra foreliggende data om antall konserter, hvilken type de var og hvor de ble gitt. Tallene varierte mye fra år til år, men det er ingenting som tyder på at Agathe ble mindre attraktiv på podiet etter som årene gikk. Her vises en graf over fordelingen av Agathes konsertsteder i løpet av hele karrieren. Av disse vel 330 konsertene var 11 rene veldighetskonserter, tre i den norske provinsen og åtte i Kristiania. Som tidligere nevnt fikk

Agathe betalt 200 kroner i honorar for konserten i

320 Sandvik, 1948, s. 99 og s. 103

321 Hambro, 2008, s 292

København 24. januar 1874, i tillegg til reise og opphold. Det har ikke vært mulig å finne ut hva hun fikk i honorar eller satt igjen med som fortjeneste på hver enkelt konsert, men hvis vi bruker 150 kroner i snitt for en konsert i utlandet og 77 utenlandskonserter, blir det 11 550 kroner for hele karrieren, 385 kroner i året over en 30-årsperiode fra 1867 til 1903. Med 144 konserter i Kristiania til 100 kroner per konsert, et totalbeløp på 14 400 kroner og 400 kroner året i årene fra 1867 til 1903. Det er sannsynlig at konsertturneene i Norge må ha vært lønnsomme, ellers ville hun nok ikke lagt ut på slike strabasiøse reiser. I løpet av karrieren ga Agathe 112 konserter i provinsen, hvorav tre var veldedighetskonserter. Hvis hun fikk 150 kroner per konsert, tjente hun 16 350 kroner for denne virksomheten i løpet av sin karriere, da rundt 545 kroner årlig. En estimert gjennomsnittlig sum vil da ha vært 1330 kroner årlig for alle år med konsertvirksomhet. Det er stor usikkerhet om Agathes konserthonorarer siden jeg bare har ett fast holdepunkt for hva hun fikk for å spille. Beløpet kan ha variert mye, fra gratis vennetjester til å ha bli engasjert til konsert i København eller Stockholm.

Hva med undervisningen? I 1865 holdt Otto Winter-Hjelm "Musikskole". Undervisningstimene hos ham kostet én speciedaler, tilsvarende fire 1875-kroner.³²² Agathe underviste her. Agathe hevdet at hun ga tre undervisningstimer om dagen, en viktig inntektskilde for henne. Hvis vi beregner tre timer hver dag, seks dager i uken, åtte måneder i året til en timepris på 4 kroner, blir det 2300 kroner året. Når det gjaldt notesalg ble honorarene hos forleggerne oftest gitt som engangsbeløp. Agathe solgte gjerne en note for 100 kroner, men kan ha fått et høyere honorar for komposisjonene etter hvert som notene solgte godt. Agathe komponerte 70 opus, og hun kan ha tjent i overkant av 200 kroner i året i gjennomsnitt, hvis en regner 100 kroner per opus i perioden 1873–1907.

Ifølge disse antagelsene og beregningen kan Agathe ha hatt en gjennomsnittlig estimert årslønn på rundt 5000 kroner. Det er mye usikkerhet knyttet til tallene, og inntekten kan ha vært variert mye fra år til år, ikke minst på grunn av graviditeter og sykdomsperioder. På Byarkivet i Oslo opplyser de at det før denne tid var arbeidsgiver som innrapporterte inntekt til beskatning, så det er vanskelig å kunne verifisere tallene.³²³

Hvor mye kan Olam ha tjent? Som dirigent for Studentersangforeningen fikk han 600 kroner året,³²⁴ for Johaniterne 250 kroner, da han pensjonerte seg i 1912 var årslønnen som dirigent i Studentersangforeningen økt til 1200. Sannsynligvis fikk han tilsvarende honorar fra de andre korene. I skolene var det ordnede ansettelsesforhold, og inntekten derfra må ha gitt noe tilsvarende betaling som for korene. Med et gjennomsnittlig engasjement på mellom tre

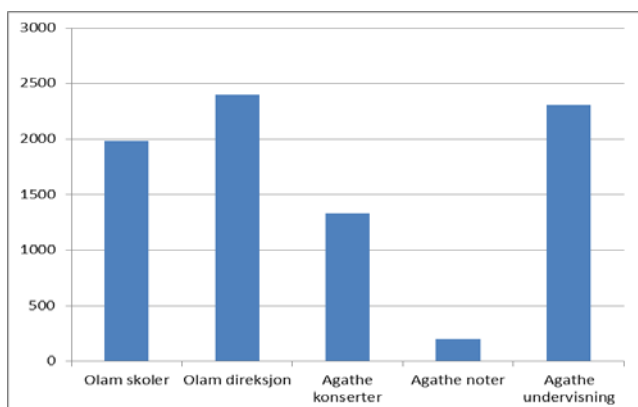
---

322 Hambro, 2008, s. 72. Faksimile av annonse. Én speciedaler = 120 skilling à 3,3 øre = 3,96 kroner i 1875. (Wikipedia)

323 Bare ektemannen var lignet. Det er ikke mulig å finne skatteopplysninger om den kvinnelige ektefellens inntekt. Krav om selvangivelse kom i 1911, og da kunne familien sende felles selvangivelse. Agathes og Olams inntekt vil være slått sammen.

324 Anderssen, 1895, s. 262

og fire skoler og ved fire kor med en snittinntekt på 600 kroner for hvert engasjement årlig, kan inntekten ha blitt på rundt 4500 kroner i året. Men Olam var også av og til sliten og utbrent, og det er uvisst i hvilken grad han ble betalt når han var syk. Konsertene og sangerferdene var stort sett ideelle foretak og vil ikke ha gitt inntekt. Grøndahls kor var et rent ideelt foretagende, og konsertene kunne gå med underskudd. For en detaljert oversikt over beregningene og forutsetningene, se vedlegg 2. Se også en grafisk fremstilling av årsbeløpene.

Figur 6: Estimert gj.snittlig årsinntekt Agathe og Olam

Oppsummert kan vi tro at familien satt ganske godt i det når det var høy aktivitet og lite sykdom. En samlet årlig inntekt for familien kan ha vært rundt 10 000 kroner, men dette var en usikker inntekt, avhengig av om de var arbeidsdyktige. Under gunstige livsforhold synes det ikke som om det har manglet på tilgang til arbeid,

oppdrag eller publikum. Husværet må ha vært rimelig, og de hadde ingen private utgifter utenom penger til husholdningen, inkludert tjenerskapet. Da Olam senere kom til å søke en universitetsstilling, var en lønn på 2500 kroner ansett som rimelig for en akademiker. Vi vet også at en av Olams kamerater i Johaniterne fikk 4500 kroner for en fogdestilling i Tromsø. Etter konsertturneen i Danmark og Sverige på begynnelsen av 1870-tallet, hadde Agathe tjent gode penger. Otto Winter-Hjelm skrev i sin brosjyre fra 1888: "... hvor hendes Konserter indbragte en rig Høst af Penge og Ære."³²⁵ Utgiftene kan ha gått opp betraktelig i årene før århundreskiftet, da sønnene skulle utdannes og Agathe var på lange og kostbare sanatorieopphold i Enköping.

Det er ikke mulig å svare på om Agathe tjente bedre enn sin mann, sannsynligvis tjente de omtrent like mye, men ikke like mye hvert år. Men det kommer tydelig fram at de var avhengig av alle inntektskildene for å opprettholde levestandarden.

For å ta en virkelighetssjekk på inntektene, har jeg hentet inn ligningstall for Olam. I 1890 var han lignet for en inntekt på 2640 kroner³²⁶ og i 1900 på 4000 kroner.³²⁷ Det er vanskelig å vite hva som ligger inne i disse tallene, hvordan skattegrunnlaget har vært beregnet. Agathe vil ha blitt lignet sammen med Olam, og hennes inntekter vil ha inngått i ektemannens når det ble levert selvangivelse. Det er derfor vanskelig å slutte noe sikkert om

³²⁵ Winter-Hjelm, 1887, s. 21

³²⁶ Kristiania ligningskommisjon hovedprotokoll: Byarkivet i Oslo Kristiania ligningskommisjon

³²⁷ Herredsskatt. Aker Ligningsvesen. Skattemantall. Oslo Byarkiv

inntektene som er rapportert i 1890 og 1900. Nivået kan synes lavt, noe som også kan skyldes at Agathe var syk i denne perioden.

To parallelle liv

Det kan ha vært problematisk for en gift kvinne å reise rundt på konsertturneer uten følge. Musikkviteren Leif Jonsson skriver om dette:

För kvinnor var dessa regler speciellt stränga. En kvinna tillhörde i utgångspunkten den privata hemsfären. När hun trots detta tog steget ut i offentligheten som professionell musiker eller sångare tok hon stora risker. Framför allt kunde hon med ett kringresande liv få ett tvivelaktig rykte såsom teateraktiser sedan länge hafte. Professionen innebar också at hon oftast förble ogift, och därmed oförsörgd. Och omvänt, den dag hon gifte sig, var karriären i praktiken slut – en gift kvinna återinträdde momentant i "musikalskarinnans" anonyma tillvaro, oavsett hur framgångsrik hennes karriär varit.³²⁸

Jonsson hevder videre at det rundt midten av århundret kunne være musikkektepar som reiste rundt og ga konserter. Det som er uklart ut fra Jonssons tekst, er om ekteparene opptrådte sammen, som par eller hver for seg. Han skriver:

Det fanns dock ett viktigt undantag från dessa regler, vilket i Sverige började uppträda under 1840-talet: när en kvinnlig musiker äktade en manlig dito kunde hon fortsätta sitt professionella liv, såsom redan var vanligt inom teatervärlden. Musikerpar blev kring seklets mitt en ganska vanlig företeelse, med makarna d'Aubert från 1847 som kanske första svenska exempel. (...) Detta gällde fornämare konstkretsar.³²⁹

Når det gjelder Agathe og Olam synes det som om ekteparet hadde to parallelle karrierer, at konsertvirksomheten i hovedsak ble gjennomført som separate prosjekter. Dette synes bekreftet ved at ekteparet, når begge opptrådte på en felles arena, ikke ble omtalt som "ektepar", men som O. A. Grøndahl og fru Grøndahl.

Privatlivet syntes å være skjult for offentligheten. Intime detaljer om ekteskapet ser vi i små glimt i brevene, men ingen "kjærlighetshistorie" eller ekteskapsdrama. Olam fulgte ikke Agathe til Enköping, hvor hun var tre måneder i 1897/98. Han var heller ikke med til Agathes øreoperasjon i Berlin i 1903. Og han var i Paris da hun i 1889 tok London med storm. Olam deltok ikke i Fridtjofs forberedelse til debut, det overlot han til Agathe, Peter Vogt Fischer, Edvard Grieg og Ernő Dohnányi. Ektefellene dro ikke på ferie sammen de senere årene. Agathe ferierte sammen med Harriet og hennes kunstnervenner på 1880-tallet og senere sammen med Fridtjof og Peter Vogt Fischer til Eidsvoll og Hedemarken mens Olam ferierte i Nøtterøy-traktene. Når Olam var sliten og nedtrykt, ville han ikke være med på sosiale

---

328 Jonsson, 1998, s. 84

329 Jonsson, 1998, s. 84

begivenheter, som på Nansens innflytningsfest på Polhøgda i 1902. Han var spesielt sliten på denne tiden, og hans tilbaketrekking kan ha vært et unntak fra hans utdaventde tilværelse.

Avslutning

I denne delen av biografien har jeg vist at både Agathe og Olam har delt på forsørgelsen av familien, med nokså like bidrag fra begge ektefeller.

En gjennomgang av aktivitetene har vist at begge var yrkesaktive musikere, og at ingen av de to har satt noen begrensning for den andres yrkesutøvelse. Paret opptrådte ofte på de samme konsertene og ved de samme sosiale anledningene. Det ser ut som om Agathe har hatt en sterk personlighet og har oppnådd det hun ville i yrkeslivet og i privatlivet, til tross for graviditeter og sykdomsperioder. Allikevel har Agathe virket konvensjonell. Hun fødte sine barn og holdt seg unna offentligheten når hun var gravid. Hun må ha hatt støtte både fra Olam, familie og slekt. Agathe har ikke vært underordnet Olam, verken i hjemmet eller i offentligheten. De to har stått side ved side, hjemme og ute.

Del 3: 1893–1923. Arbeid, sykdom, barn og familie

Den siste delen vil dekke årene mellom 1893 og 1923 og er delt i to perioder, den første frem til Agathes død på Ormøya 4. juni 1907 og den andre til Olams død på Bolærne nyttårsaften 1923. Agathes og Olams brev i "Ms 1707 a og b" på UBB, som er fra disse årene, vil danne grunnlag for beskrivelsen av familien, ekteparet og ektefellene. Brevene er personlige, og det er få henvisninger til Agathes og Olams profesjonelle liv. Det er livet i ekteskapet som vil stå i sentrum.

Denne delen forteller om forholdet mellom ektefellene i den siste delen av livet, en vanskelig periode i deres liv. Hvordan taklet de vanskelighetene? Ble rollene i familien forandret når Agathe ble syk, mens Olam fortsatte i et høyt arbeidstempo? Ble ekteparet forlatt av venner og musikalsk nettverk? At barna vokste ut av familiehemmet har også hatt sine konsekvenser. Og hva var viktig for Olam de siste 16 årene han levde som enkemann og pensjonist?

Odden 1893–1903

Da Olams far, Anders Grøndahl, døde 28. august 1890, ble søsknene enige om å foreta et privat skifte. Dette medførte store endringer i formuesforholdene i slekten Grøndahl. I dødsprotokollen som er undertegnet av alle syv søsken står det at det skulle være privat skifte.³³⁰ Branntaksten på Toldbodgaden 27 var i 1879 112 400 kroner,³³¹ og dette gir en

---

330 Riksarkivet Oslo. Dokument Journalført 183/1890 – Dept 2226/90

indikasjon på hvilke verdier det var snakk om. I ligningsprotokollen for 1890 er det registrert at Bogtrykker Anders Grøndahl hadde en formue på 110 000 kroner. Carl Martin hadde formue på 15 000 kroner og inntekt på 13 500 kroner. Olam hadde 4800 i formue og 2640 kroner i inntekt.³³² I 1892 synes formuen å ha blitt fordelt etter farens død. Søsknene Carl, Olam, Erik, Grethe og Anna³³³ hadde hver en formue på 20 000 kroner.³³⁴ Dette året var Olams inntekt på 6600 kroner.³³⁵ Hvor stor andel av Olams inntekt som kom fra Agathe i disse årene, har vi dessverre ingen mulighet til å vite, men det var i 1890–1892 at hun var mest aktiv som konsertpianist, før hun la opp første gang.

Da Agathe og Olam i 1875 flyttet for første gang, var det Agathes foreldre som overlot leiligheten i St. Olavs Gade til sin nygifte datter³³⁶ og selv flyttet noen kvartaler bort til Holbergs Plads. Senere, i 1879, var det Grøndahlslekten som trådte til ved å tilby ekteparet en bedre og varmere leilighet i forretningsgården til Grøndahl & Søn, sammen med Olams ugifte søsken. Ved Anders Grøndahls død kan arvepenger fra faren ha gjort det mulig for Olam å skaffe en bedre bolig for sin familie. Arven på 20 000 kroner gjorde det sannsynligvis mulig å kjøpe boligen.

I 1892 fikk Olam overtalt Agathe til å flytte til Odden, en stor landlig villa oppført i 1865 på Ormøya litt sør for Kristiania, på østsiden av fjorden. Agathe skal ha vært sliten etter sine svært omfattende konsertturneer. Om det var landluften, muligheter for hage- og dyrestell eller eksklusiviteten som var motivasjon for handelen, vet vi ikke, men det kan vel antas at de ikke ville ha flyttet hvis de ikke hadde ansett at boligbytte ville være til noe bedre.³³⁷ Verdien på eiendommen ble satt til 16 200 kroner i en branntakst bestilt av Olam i 1894.³³⁸ Taksten forteller at eiendommen besto av et våningshus med følgende innhold:

I kælderen er 4 Rum, Bryggehus og Rullebod, i 1ste Etage 2 forgange, hvoraf 1 med Trap til 2 Etage, Kjøkken, Spisekammer og 4 Værelser, i 2 Etage er Gang, 4 Klædeskot, 4 Værelser. 4 Værelser er betrukne og malede med betrukne og dekorerende Tæge, for øvrig er Huset udvendig og indvendig panelet og malet. Huset har 16 Fag Vinduer. 4 dobbelte Døre med Glas og 2 do uden Glas og 14 enkelte Fyldningsdøre. I tillegg kommer stue, Udhus, Hønsehus, Boder, Plankgjærde, Stakit, Badehus og flagstang.

I 1893 var Nils 16 år, Anders 15 år og Fridtjof 8 år. Hvis de har gått på skole i byen, må de ha hatt lang skolevei. Om sommeren gikk fergen Ceres frem og tilbake til byen. Om vinteren var

---

331 Branntakstprotokoll (1884). Oslo Byarkiv

332 Kristiania ligningskommisjon. Hovedprotokoll 1890. Toldbodgaden. Oslo Byarkiv

333 Adolf Grøndahl og Louise Tandberg bodde ikke i Kristiania og vil være lignet i andre kommuner

334 Kristiania ligningskommisjon. Hovedprotokoll 1890. Toldbodgaden. Oslo Byarkiv

335 Kristiania ligningskommisjon. Hovedprotokoll 1892. Toldbodgaden. Oslo Byarkiv

336 Hambro, 2008, s. 124

337 Arveoppgjøret er i 1891. Olam hadde formue intakt i 1900 i henhold til Herredsskatt. Aker Ligningsvesen, Skattemantall i Oslo Byarkiv. Han kan ha kjøpt Odden og kanskje benyttet en form for mellomfinansiering.

338 Branntakstprotokoll Akershus/Aker 1892–1905. Oslo Byarkiv

fjorden islagt og de måtte dra enten med hest og kjerre eller til fots de nesten to kilometerne til Bekkelaget stasjon, for deretter å ta toget til Kristiania.

I folketellingen fra 1900 for Aker er Odden oppført med: "Olaus, sanginstruktør, Agathe komponistinde, Nils stud. med og Fridtjof, Skolediscipel."³³⁹ I tillegg finner vi "Sofie Grønset, Tenestepige, Husgj. Antonette Nilsen, tilsvarende og Petter tjenestegut". Boligen var oppført med 7 personer boende, det var registrert at det dyrkes korn og at det var "fjærkræ" på eiendommen, samt kjøkkenhage og frukthage.³⁴⁰

Det kan være at Agathe og Olam flyttet fordi Agathe var nedkjørt og trengte å komme ut av byen. Om utbrentheten beskrev hun selv som "søvnløshet, psykisk Pine, tinnitus og stadig tiltagende døvhet".³⁴¹ Men Agathe kom aldri til å trives på Odden, hun mistet humøret og klaget over å måtte bo så langt fra byen.

Agathes arbeid og døvhet

I 1893 ga Agathe bare én konsert, året etter noen ganske få, og i 1895 bare én, under Kvindernes Udstilling i København. I 1896, 1897 og første halvdel av 1898 var det stilt. Agathe hadde trukket seg tilbake på grunn av sin dårlige helse.

I 1897 måtte Agathe gjennomgå hva som er beskrevet som "en svær kjerteloperasjon".³⁴² Etter dette var hun dårlig og måtte dra til nervespesialisten Otto Westerlund på hans kursted for nervelidende i Enköping i Sverige. Kurstedet var kjent og mondent og mottok pasienter fra hele Skandinavia. Filosofien hos Westerlund gikk ut på at uvirksomhet var skadelig for de syke, og at dagene måtte gis struktur. Pasientene måtte settes i aktivitet slik at de kunne komme seg til hektene igjen.³⁴³

Vennskapet mellom Edvard og Nina Grieg og Grøndahls var fra begynnelsen av 1870-tallet, og det var Edvard som klarte å hente Agathe tilbake til konsertlivet. Våren 1898 sendte han brev til Enköping for å be Agathe om å delta på Musikkfesten i Bergen juni dette året for å spille hans klaverkonsert. Agathe skrev som svar på brevet: "... da jeg var i en ganske særegen Nød, (...). Mangeaarig Sygelighed har omtrent ødelagt mig. Søvnløshed og Mismod tvang mig herhen, (...) det har vært omtrent 5 Aars Stillstand i mit Spil; det vil sige Tilbagegang".³⁴⁴

Westerlund klarte å overtale henne til å prøve. Agathe reiste til Bergen, spilte og det gikk bra. Bilder fra denne tiden viser henne blek og svekket, men etter konserten fikk hun

---

339 Det er uklart hvor Anders bodde.

340 Digitalarkivet. Folketelling 1901

341 Hambro, 2008, s. 159

342 Sandvik, 1948, s. 148. Kilde? Agathe refererer til den operasjonen i brev til Nils 03.09.1904: "Jeg syntes nemlig at jeg fikk flere kjertler og har alltid gaaet og ventet paa at der maatte Operation til, noget jeg ikke tror jeg udstaa igjennem en Gang til."

343 Hambro, 2008, s. 159

344 Grøndahl A. B., Brev til Edvard Grieg, 15.02.1898

igjen motet, og tok opp igjen konsertvirksomheten. Det er nesten utrolig hvor mange lange reiser hun gjennomførte, og hvor mange konserter som ble gitt de neste tre årene. Hun hadde også flere egenkomponerte verk på programmene. Men hun var nok ikke helt i form, for i 1900 måtte hun igjen en tur til Westerlund for å restituere seg.³⁴⁵

Etter Bergen sto i november i 1898 en Sverigeturné på programmet. I september 1899 ble det en lengre Norgesturné, etterfulgt av flere konserter i Kristiania. Publikum husket henne etter det lange avbruddet, og hun fikk storartet mottagelse og gode kritikker.³⁴⁶ I 1900 dro hun tilbake til Sverige på en sen høstturné til Sør-Sverige. Deretter reiste hun til København, med en avstikker til Hamburg for å besøke Anders, som jobbet der.³⁴⁷ Året etter var det konserter i Kristiania om vinteren og en lengre konsertturné i Finland og Sverige november 1901. I 1902 var det bare to konserter. Etter den siste konsertturneen i 1901 trakk Agathe seg tilbake til Ormøya, bare med noen små unntak. En av disse var en konsert på Eidsvoll i august 1903 til inntekt for Eidsvollsbygningen. Hennes siste konserter ble felleskonsertene med Fridtjof i norske småbyer for å forberede ham til klaverdebuten i Kristiania samme år.

Familien var avhengig av Agathes undervisningsinntekter. For Agathe ble veien lang hvis hun fremdeles underviste i Warmuths lokaler i byen.³⁴⁸ Senere ble hun avhengig av at elevene kunne komme til henne, og de kunne kvie seg for å dra helt ut til Ormøya. Hun hadde mange fremragende elever: Ingeborg Motzfeldt Løchen, Fridtjof Backer-Grøndahl, Nanne Storm, Martin Knudtsen, Rolf Brant Rantzau, Johan Backer-Lunde, som skulle utdannes til pianister og pedagoger.³⁴⁹ Selv om hun var døv, klarte hun å undervise: "Timerne gaar, mærkelig nok, tiltrods Døvheden."³⁵⁰ Fridtjof, som var sin mors elev, hevdet at hun hadde et skarpt øre, selv med bruk av hørerør.

Det kunne være vanskelig å snakke sammen når man var døv, og samtalene mellom Agathe og Olam var nok en prøvelse. Derfor satte hun pris på sønnene når de komme hjem, slik at det ikke bare var Olam og Agathe. Hun skrev til Nils:

Der er stor Trøst for mig at Anders allikevel ikke er rent borte fra Hjemmet og at Du vel forhaabentlig kommer tilbake til Nytaar, ellers blir vi jo rent alene og Samværet med oss er jo nu værre end nogensinde for Papa, da jeg må skriges til.³⁵¹

Det var Fridtjofs pianistutdannelse som opptok Agathe i perioden 1902–1903. Hun hadde vært hans pianolærer fra han var syv til han var 17 år.³⁵² Han debuterte i Kristiania 19.

---

345 Sandvik, 1948, s. 125

346 Hambro, 2008, ss. 162–163

347 Dahm, 1998, s. 184

348 Dahm, 1998 s. 171. Hun refererer Fridtjof Backer-Grøndahl

349 Dahm, 1998 s. 173

350 Grøndahl, A. B., 1900–1906, 20.10.1904

351 Grøndahl, A. B., 1900–1906, Brev 16.08.1903

352 Dahm, 1998, s. 171

september 1903. Ved debuten fikk Fridtjof strålende kritikker, blant dem av Agathes lærer og beundrer, Otto Winter-Hjelm.³⁵³ Moren hadde vært svært nervøs på sønnens vegne, og var opptatt av å gi ham den kunstneriske og menneskelige utvikling som var nødvendig. "Jeg synes ellers nu at jeg kun har dette tilbage kanskje at hjelpe Fridtjof lidt endnu til at komme i rigtigt Gang med sin Kunst, det vilde jeg gjerne – ellers er der intet mere jeg egentlig bryr mig om."³⁵⁴ Senere samme år reiste han sammen med moren for å prøvespille for Hochschule-konservatoriet i Berlin. Da han ble opptatt som student, fikk hun ham installert i et passende pensjonat. Fridtjof var fremdeles ikke mer enn 18 år.

Det gikk jevnlig brev mellom Fridtjof og Agathe, men disse er ikke bevart.³⁵⁵ Agathe skrev ikke hva Olam mente om forberedelsene til Fridtjofs debut i brevene til Nils. Offisielle fotografier viser også bare mor og sønn. Hva gjorde Olam? Sannsynligvis støttet han opp finansielt. Dette er jo også en periode rundt århundreskiftet hvor Olam var svært nedslitt. Ekteparet Grieg hadde stor interesse for Fridtjof, som i 1905 innøvde a-mollkonserten sammen med Grieg.

I 1903 var Agathe i Berlin sammen med Fridtjof. Der oppsøkte hun en ørespesialist for om mulig å kunne kurere døvheten. Hun gjennomgikk et kirurgisk inngrep, uten å ha særlig tro på at det skulle hjelpe, og noen forbedring ble det heller ikke. Etter denne operasjonen hadde Agathe mistet all hørsel, men syntes fortsatt å lide av tinnitus og øresus. Hun skrev til Nils som svar på hans spørsmål:

Du spørger om Ørene – ligesom om det nogensinde kunde bedres, nei, de gaar bare stadig nedover, og jeg kommer snart til det Punkt at det høire Øre, der er anseet for stokdøvt i 26 Aar, [1878] blir det Bedste; (...) Du skulde vide hvordan mit Hoved egentlig har det; altid en stærk Sus lig Jernbanen eller Dampbaad der slipper Dampen, dertil ved Siden af altid Musik der laver og laver, surrer paa nogle Takter Dag og Nat, aldeles udenfor min Evne til at beherske hele Apparatet. Dette synes jeg blir værre og værre, fordi Døvheden borttar al anden Lyd, saa jeg er alene med al denne indre Underholdning jeg ikke har bedt om.³⁵⁶

Dette var i motsetning til det Olam skrev: "Jeg tror hendes Døvhed medfører den Fordel, at hun er bleven kvit en hel Del av sin Nervøsitet, fordi Lyd ikke generer henne mer."³⁵⁷

Agathe ble avhengig av hørerør, og dette fikk store konsekvenser både for undervisningen og for hennes sosiale liv.³⁵⁸ To undervisningstimer ved hjelp av hørerør var alt hun kunne klare. Etter at hun ikke lenger kunne høre og var sliten, tok hun opp håndarbeid. Hun skrev: "... har slaaet mig til Ro med Haandarbeider forresten. – kan ikke mere

---

353 Dahm, 1998, s. 192

354 Grøndahl, A. B., 1900–1906. Brev 05.03.1905

355 Agathe fortalte i brevene til Nils at hun ikke kunne skrive til ham, fordi hun skrev daglig til Fridtjof.

356 Grøndahl, A. B., 1900–1906, Brev 20.10.1904

357 Grøndahl O., 1902–1923. Brev 20.12.1904

358 Hambro, 2008, s. 168

Hjernerarbeide." ³⁵⁹ Fridtjof fortalte at hun sydde store tepper, ³⁶⁰ og Nils fikk håndsydde julegaver når det var lite penger i husholdningen. 2. juledag i 1904 skrev: "Haaber Du vil Daglig benytte Natposen til Din Natskjorte og Skidneposen til Din Vadsk, er mine egne Hænders Arbeide, naar undtages Maskinsømmen, hvoraf en Del er Barbaras." ³⁶¹

Slekt og arv

I et brev i juni 1902 må Nils ha tatt et oppgjør med foreldrene sine, etter at han gjennomgikk en opprivende personlig opplevelse, nemlig å slå opp med sin forlovede. Agathes svarbrev er langt, og det forteller mye om hvordan hun så på Olam og seg selv som foreldre, forholdet til Grøndahl- og Backer-slektene og sin egen livsanskuelse. Sitatene gir nøkkelinformasjon om ekteparets samhold og lojalitet og forklarer hvordan de har gjort sine valg. Alle sitatene under er hentet fra et brev hun skrev 10. juni 1902. ³⁶² Olam ble tydeligvis provosert fordi Nils hadde kritisert Grøndahl-slekten. I svarbrevet forsvarte Agathe farens familie, den trauste, pietistiske håndverkerslekten:

Papa er trods av denne Udenpaa Barskhed blød og en heltigjennom hæderlig Natur, han kan bare ikke styre sig. Naar Du skriver at Du Hade den Arv Du har modtaget af Grøndahlslægten synes jeg ikke Du er retfærdig, de er allesammen hæderlige, retskafne Mennesker, litt smaaskaarne i Pengeforholde fordi de har oparbejdet det fra smaa Kaar, men intet at skamme sig over, og der er der ikke mange Familier som kan rose sig af. Se f.Ex paa vore nærmeste, Lundes, Welhavens, hvor mange Vanskeligheder der er paa alle Kanter, sammenlign dit Hjem med de Du kjender og Familierne, hvilke er at foretrække;

Agathe syntes Nils kanskje var urettferdig når han kritiserte sine foreldre:

Kan man idethele vente af sine Forældre at de skulle være feilfrie? Maa vi ikke alle trækkes av vore vanskelige Naturer og leve i en indre Kamp med os selv saalænge vi lever? Er Grunden god, og det er den i denne Slægt – grundhæderlig – saa er det saa store Ting, at jeg foretrækker den for saameget der ser herligere ud.

Om foreldrenes temperament, farens skarphet og moren tristhet, skrev hun:

Jeg vil her sige ud hvad jeg tænker. Du taaler ikke og har aldrig taalt Papas Skarphed; jeg har seet det fra bitte tiden af, og den er vanskelig at taale, men den er igrunnen ogsaa hans bittreste Fiende og største Svaghet, den ligger udenpaa, og frister fordi den er vittig og ofte vækker Latter – men egentlig skader den ham saa forfærdelig; hvor ondt han træffer ved han ikke selv engang, fordi han er saa impulsiv som et Barn, og fordi han er vant til at gjøre Lykke med latter og sit Vid; vi som kjender ham ved at det ikke udgaet av ondt Sind.

Med et hjertesukk innrømmer Agathe at hun selv ikke er født med et lyst sind og kanskje ikke har vært så lett å ha som mor:

---

³⁵⁹ Grøndahl A. B., 1900–1906, Brev 09.06.1905

³⁶⁰ Dahm, 1998, s. 170. Siterer intervju med Fridtjof i Dagbladet 18.10.1957.

³⁶¹ Grøndahl A. B., 1900–1906, Brev 26.12.1904

³⁶² Grøndahl A. B., 1900–1906, Brev 10.06.1902

Hvad mig selv angaar, har jeg desværre ikke været istand til at skjule det triste Humeur som er min Fødsels gave, havde jeg kunnet tage Livet lettere eller være mere glad, saa havde meget været Anderledes, men heri er jeg mig bevidst at have feilet, det er vist, men jeg har ikke vidst hvor jeg skulde tage det fra.

Agathe har selv måttet lære å leve med Olams ubetenksomme tunge, men hun har visst at det er en væremåte hos ham, og ikke har vist hans sanne natur, slik som hun kjenner den:

... og Papa ligesaa, men han er nu engang impulsiv og af dem som ikke har lært at styre sin Tunge. Tror Du ikke det har været en vanskelig Sag for mig ogsaa da, og er det altid, men jeg tænker altid der er mange Ting som er værre i det daglige Samliv, jeg tror paa hans egenlige Karakter og der er hverken ondt eller uelskværdigt, tværtimod Papa er trods al denne Udenpaa Barskhed blød og en heltigjennom hæderlig Natur.

Hun prøvde ogsaa å forklare at Nils har to kunstnere som foreldre, og at kunstnere kan ha et spesielt følelsesliv. Kanskje medisineren og realisten Nils ikke har kjent seg igjen i den kunstneriske natur, og at det er derfor han har følt avstand til foreldrene? Agathe skrev:

Til allersidste skal Du huske at Begge er Kunstnere, dermed følger at vi er Stemningsmennsker, ujævne og sterktfølende Naturer – alt dette vilde jeg forsøge at forklare lidt for Dig, for Det er mer nu med Kritisk paa alt dette som Ophav til Din egen Karakter, men saadant kan man ikke ændre, da man ikke kan vælge sine Forældre, bare se lidt mere godmodigt på Verden og altsammen kritisere lidt mindre, gjør Dig Umage for at finde det Gode som er i omtrent alle Mennesker og dømme lidt mildt, for, kjære Nils vi er skrøbelige allesammen og faar bære over med hindanden.

Som avslutning skrev Agathe om det som må være hennes livsmotto, "det å opdrage os selv i Retning mod alt som er Best, Godt og Harmonisk, at dette er Livets Maal tror jeg nok enhver tænkende Aand maa komme til, der vil det Rette, hvad enten man kaller det Religion eller anden Udvikling".

I dette brevet viser Agathe en total lojalitet til ektemann, familie og barn. Nils har anklaget sin far og sin slekt, men Agathe forsvarer på det sterkeste Olam som far og den "kjedelige" Grøndahlsslektens gode egenskaper, som er å foretrekke til fordel for Backer-slektens (Lundes og Welhavens) mer spennende, men mer problematiske forhold. Olams måte å være på, at han er impulsiv og kanskje ikke alltid helt gjennomtenkt i det han sier, kan ha skremt Nils, men ogsaa vært en utfordring for henne i ekteskapet. Men barn skal lyde sine foreldre og tro på deres kjærlichkeit:

... og selv om Du gruer for hva han kan sige eller skrive, saa er det hellig Lov, at Børn skal bøie sig for sine Forældre og ikke sætte Hovedet imod, stol alligevel paa hans Hjertelag, som jeg stoler paa Dig; om en Tid vil det give sig som det Meste.

I et avsnitt avgjorde hun besluttomt hvordan episoden best kunne bli håndtert slik at den brakte minst skade. Olam fulgte opp. Han "ryddet opp" i flokene etter Nils ved å snakke med

den forhenværende forlovedens foreldre. Senere skrev han: "... og hermed lar vi denne Sag fare. Hverken i Brev eller Tale skal jeg plage Dig, kjære Gutten min."³⁶³

Flytting til byen og særbo 1903–1905

Etter den siste turneen i Sverige avsluttet Agathe offisielt sin konsertkarriere i 1901 og trakk seg tilbake til Odden. I 1903 var det helt slutt med å gi konserter. På Odden hadde hun aldri funnet seg til rette. Som bymenneske savnet hun folk rundt seg, og på Odden ble hun ensom og isolert fra hva som foregikk i musikklivet i byen, fra venner, bekjente og familie. Døvhets, sykdom og nedstemthet gjorde det ikke bedre. Noen elever hadde hun fremdeles, men med små forventinger om at de ville reise så langt for å få undervisning.³⁶⁴ Det var en stor trøst at søsteren Harriet og niesen Astrid jevnlig kom på besøk i disse vanskelige årene, spesielt til søndagsmiddag, etterfulgt av whist og musikk.

Agathe uttrykte seg spesielt negativt om Odden om vinteren, når det var råkalde, tåkete og utrivelig. Hun var også plaget med hyppige forkjølelser og influensaer³⁶⁵ og skrev til Nils: "At bo på Landet er efter min Mening ikke at leve".³⁶⁶ Det synes som det var et gjennomgående trekk i familiens liv på Odden at vinteren var spesielt tung. Da klages det i brevene på kulde, tåke, nedstemthet, søvnløshet, ensomhet og isolasjon. Om sommeren var stemningen mye bedre, med beskrivelse av sol og lys, hage, blomster og frukter og, ikke minst, at sønnene kom hjem på besøk.

Mens Agathe syntes Odden var et svært vanskelig sted å bo, lot Olam til å trives. Her kunne han dyrke sine landbruks- og dyreinteresser og servere egendyrkede eksotiske aprikoser og mer hjemlige plommer. Agathe skrev i brev om Olam at: "... han er i udmerket Humør og beviser os sin særskildte Gunst ved nu og da at komme med nogenlunde spiselige Exemplarer af hans elskede Frugtsorter, Æbler og Aprikoser, som vi da spiser med Andagt."³⁶⁷

Under vises et familieportrett tatt på Ormøya av firmaet kongelig hoffotograf L Szacinski i 1899. Fra venstre står Agathe, Anders, Olam, Nils og Fridtjof øverst i trappen.³⁶⁸

---

363 Grøndahl O., 1902–1923, Brev 18.06.1902

364 Dahm, 1998, s. 184

365 Dahm, 1998, s. 170. Brev til Nils?

366 Grøndahl A. B., 1900–1906, Brev 21.12.1903

367 Grøndahl A. B., 1900–1906, Brev 03.09.1904

368 Bilde er i privat eie. Det er noe t usikkerhet om bildets opprinnelse. Se fotnote nr 14.

Bilde 11. Familien Backer Grøndahl på Ormøya 1899 (?)

Sommeren 1903 fikk Agathe overtalt Olam til å flytte til byen, og om høsten flyttet de inn i en ny femroms leilighet i Incognitogaten 9, rett bak Slottet. Tjenestepiken Netta fulgte med. Agathe skrev oppglødd:

Jeg fortalte vel at vi har leiet i Incognitogaden, til venstre for Anderssens Skole nogle Huse ind i Gaden, i en 3 Etages Villa; smuk Bolig, Soveværelser, alle 5 store, nyoppudset, Bad, pent og nobelt 1000 Kr. Udsigt over Haver og Villaer, ikke Gade, nær ved 2 Sporvogne, stille og uden Gjenboende, nu faar vi se!—³⁶⁹

Her flyttet de inn i oktober 1903, men vinteren 1903 ble meget ulykkelig. Sommeren 1904 bestemte de seg for å forsøke en todelt boligløsning. Agathe skulle bo hos Barbara Larssen på et pensjonat i Bygdøy allé 12 og Olam på Ormøya. Da kunne Olam få bo på sitt elskede Odden og Agathe kunne få nyte bylivets gleder.

Saa er det da afgjort at vi bor (Fridtjof og Agathe) hos Barbara i Vinter, og saa faar det staa til! Gud give bare at det ikke blir leit for Olam! Hyggeligt kan det jo aldrig blive for nogen af os, et saadant Vandreliv som Papa kommer til at føre, og at give Slip paa sit eget Hjem med alle de Gjenstande og Møbler som han har levet sit Liv imellom, vil vel blive underligt og fremmed, men nu faar det prøves da!³⁷⁰

---

369 Grøndahl A. B., Brev 21.07.1903

370 Grøndahl A. B., Brev 19.07.1904

Agathe besøkte Odden hver helg. Olam besøkte henne om ukedagene. Hun skrev: "Og saa er det umaadelig trøstende at vide at Papa blir sørget godt for herude, saa besøger jeg ham vel, saa ofte jeg kan, fra Lørdag til Mandag kanske. Det blir underlig det Hele og vil kanske for andre Folk se ud som en Slags Separation; Det er det nu ikke."³⁷¹

I flere brev til Nils høsten 1904 kommenterer Agathe den uvanlige bosituasjonen, de er da slett ikke skilt! Det går rykter i byen og Olam er "... en del piqueret over at han har hørt siges vi skal være skilt – ja det er jeg saa vis paa vilde bli sagt, men det vil vise sig snart at dette er tøv." Det at de besøker hverandre gjør vel ikke skilte folk, "selv i vore mærkverdige liberale Tider". I et senere brev skrev hun: "Han besøger mig omtrent hver Dag og er bare hyggelig og snild, saa jeg er rigtig blid paa ham."³⁷² Men Agathe innså at løsningen ikke var god: "Papa har været forkjølet og medtaget deraf og af Overarbeid idetheltaget, jeg tror nok Ensomheden på Ormøen piner ham svært, saa dette gjør jeg nok ikke mere – lad det gaa ellers som det kan."³⁷³ Det viste seg også at det som forventet ble for dyrt med to husholdninger: "Men naturligvis blir det fryktelig dyrt altsammen, fulstændig Husholdning herude og saa Pensionatet i Byen, men det faar nu gaa for iaar."³⁷⁴ Etter en vinter i Bygdøy allé flyttet Agathe tilbake til Odden høsten 1904. Ektefellene måtte oppgi særboalternativet – det ble for dyrt, dessuten ble de for ensomme hver for seg.

I brev til Nils klaget hun over ikke å kunne arbeide ute på Odden. Husarbeid var tydeligvis ikke noen aktuell beskjeftigelse. Mens tjenestepiken Netta slet og hadde for lite hjelp, toet Agathe sine hender:

Ellers ved jeg ikke i grunden hvad man kan gjøre på Landet. Det er deiligt den Tid Anders er hos os, men naar han skal være borte saa blir her ensomt. Netta er i et gruelig Humør da vi endnu ikke har faaet en Pige til og Gaardsgut og ingen Telefon endnu, saa alt falder paa hende; en Maanedspige fra Byen hjælper dog om Morgen.³⁷⁵

Våren 1905 reflekterte hun over at den todelte løsningen ikke hadde vært god for Olam:

... men for Olam har det været ondt, og egentlig mer end rimeligt er at forlange af ham, min Samvittighed har ofte bebreidet mig det, men da av er igjen Rædselen kommet for derude – Jeg ved virkelig ikke hvordan det skulde gaaet!³⁷⁶

De siste årene ble vanskelige. Hun skrev i 1906: "Det er rart nok, og mærkeligt at være blevet saa gammel. De sidste 2 Aar har ogsaa først gjort mig gammel."³⁷⁷

---

371 Grøndahl A. B., Brev 18.09.1904

372 Grøndahl A. B., Flere brev høsten 1904

373 Grøndahl A. B., Brev 03.02.1905

374 Grøndahl, A. B., Brev 18.09.1904

375 Grøndahl A. B., Brev 20.05.1904

376 Grøndahl A. B., Brev 17.03.1905

377 Grøndahl A. B., Brev 30.11.1906

Olams arbeid som sangpedagog, instruktør og kordirigent

Rundt århundreskiftet var Olam i fullt arbeid både hjemme og i utlandet. Oppgavene var mange og krevende og han var ofte svært sliten av sitt "vinterarbejde", som besto av sangundervisning i skolene, korvirksomhet og faglig innsats for sangpedagogikk for departementet. På grunn av stor arbeidsmengde var han utslitt en periode rundt 1898–1900, men kom seg senere til hektene igjen og fortsatte med alle sine oppgaver. Agathe skrev ofte i brevene om at Olam slet, både på grunn av mye arbeid, men også at han ikke fikk det slik han ville, at kreftene ikke strakk til. Humøret var dårlig og han var søvnløs. I 1898 var han utslitt og måtte si fra seg arbeid med korene. Skolene prøvde han å beholde, familien var jo avhengig av denne inntekten. Agathe skrev:

Der er et andet trædt udtryk over ham i vinter end før (...) kommer da en Nats Søvnløshet saa er det rendt ondt. Det eneste som kan trøste har været hans gode Humør, som har holdt ham oppe. I gaar havde han Concert med sit Chor, som gik noksaa bra (...) men Papa er for træt til dette ogsaa, og da han neppe faar en Skilling for det hele er det ikke begeistrende, at arbejde for Sagens Skyld blir man for gammel til.³⁷⁸

Etter hjemkomsten fra studiereisen i Paris, Berlin og Dresden i 1892³⁷⁹ søkte Olam departementet om bevilgninger til å holde kurs i utdanning av sanglærere, men han fikk avslag. Til tross for at departementet ikke ville finansiere Olams lærerkurs, ga de ham anerkjennelse for både metoden og det arbeid han hadde utført.³⁸⁰ Allikevel holdt han kurs for lærere i 1893/94 og 1894/95 uten å få betaling, fordi han mente slik undervisning var viktig. Det ble holdt eksamen for kursdeltagerne, blant andre var kollegaene Thorvald Lammers og Christian Cappelen sensorer ved kursavslutning.³⁸¹ I 1895 utga Olam, sammen med Ole Koppang, melodier til Nordahl Rolfsens læsebok til bruk i skolene, med blant annet bidrag fra Edvard Grieg.³⁸²

Undervisning var som nevnt et viktig inntektsgivende arbeid, og i 1893 var Olam fremdeles engasjert ved fire skoler. Agathe skrev i 1904: "Papa er begynt paa sine Skoler, reiser ind kl 8 hver Morgen og kommer træt hjem kl 3, han er ikke rigtig træned endnu i Skolearbeidet, siger han."³⁸³ I 1907 hadde han gitt seg ved to skoler, og i 1912 avsluttet han alt undervisningsarbeid.

---

378 Grøndahl A. B., Brev 25.02.1902

379 Beretning fra studieturen ble først levert til Undervisningsdepartementet, 1. skolekontor, men er forsvunnet fra mappen i Riksarkivet

380 Sandvik, 1948, s. 72

381 Sandvik, 1948, s. 72

382 Sandvik, 1948, s. 73

383 Grøndahl, A. B., Brev 03.09.1904

I året 1900 ble det søkt om en universitetsstilling for Olam innen sangpedagogikk. Her ble det stipulert at en "anstendig lønn" skulle tilsvare en universitetsprofessors på 2500 kroner. Følgende søknad ble sendt:

Indehaveren af den af mig foreslaede post vil faa sin tid fuldt optaget. Hans løn maa derfor sættes saaledes, at han kan tilpligtes at ofre sig for dette arbeide alene og ikke sprede sine kræfter ved andet. I sin dobbelte egenskab af universitetslærer i sang, hvormed er fundet instruktion af studentersangforeninger, og sanginspektør bør han opbevære mindst laveste professorgage. Dette vil være en merudgift af ca. 2500,00 kroner, idet hr. Grøndahl som instruktør for sangforeningen har 1200,00 og lærer ved statens kursus for sanglærere kr 400,00; hertil kommer, hvad staten kan spare i husleie for nævnte kursus, der under de nye forholde henlægges til universitetet.³⁸⁴

Søknaden har følgende påskrift: "Henvendelse til Det akademiske Collegium. Førte ikke til noe! E. Onsum.". Søknaden ble avslått på grunn av en fattig nasjons skrapte kasse.

I 1904 ble Olam oppnevnt som formann i en departementskomité for utarbeidelse av sangplan for skolene. Han utarbeidet en plan for de høyere skolene, som de fremdeles arbeidet etter i 1916.³⁸⁵ Olam hadde et pedagogisk forhold til sin undervisning. Ifølge Sandvik hevdet han at:

... barnene skal lære at synge paa barns vis, enkelt og fordringsløst, men samtidig skal de ta med sig en viss kundskap for livet, lære at bruke notetegnene, faa rede paa de viktigste akkorder, i det hele jevnt føres fra det enklere til det vanskeligere, gjennom undervisning av folk som skjønner barnene og selv kan synge.³⁸⁶

Fra 1904 fikk Olam stillingen som statens sanginspektør, et arbeid som medførte mange og lange inspeksjonsreiser landet rundt. I 1906 fikk han oppdrag fra departementet å reise rundt i det sørlige Norge for å gi en "indberetning" om sangundervisning i skolene. Men det var vanskelig for Olam å være så mye borte fra hjemmet og Kristiania at han i 1907 måtte si fra seg stillingen.³⁸⁷

Olam var fremdeles dirigent for mange av hovedstadens kor. I 1893 var han dirigent for åtte av hovedstadens kor, i 1907 tre, og avsluttet alle engasjementer i 1912. Noen ganger hadde korene egne konserter, andre ganger slo de seg sammen med de andre korene i hovedstaden. Ved store anledninger ble det gjerne etablert store felleskor, til reiser i Norge og utlandet, mannskor med over 100 medlemmer samlet fra de beste korsangerne. Slike turer var representasjonskorets reise til Paris i 1878, hvor Olam var tenorsolist. Senere reiste de til Den 6. musikkfest i Trondheim i 1883, til Verdensutstillingen i Paris i 1889, nok en Pariserreise i 1900, den store USA-turneen i 1905 og til Finnmark i 1907. Olam var med som dirigent.

---

384 Kilde: Arkiv etter Den norske studentersangforening, Musikkavdelingen, NBO

385 Sandvik, 1948, s. 72

386 Biografisk leksikon, 1921–1983, oppslagsord Grøndahl, Olaus Andreas (Olam), signert O. M. Sandvik

387 Sommerfeldt, 1916, s. 39

Agathe kunne delta i koraktivitetene, enten som akkompagnatør, som "assistanse" eller som tilhører. I 1902 hadde hun vært med på en konsert med Grøndahls kor, men ikke vært helt fornøyd: "Det vil sige jeg tør neppe kritisere det oprigtig, i mine Meninger for mig selv er at det er baade kjedelig og urent, men kanskje jeg er for daarlig. Aviserne anmelder den pent, saa det er jo bra."³⁸⁸ Agathe kunne være en streng kritiker.

Frimurernes kor var hovedstadens eldste. Olam var frimurer og en naturlig arvtager som dirigent etter Joh. D. Behrens i 1888. Til innvielsen av Frimurernes nye Stamhus i Nedre Voldgate i september 1894 hadde Olam komponert en festkantate for kor, tenor og bassolist. Festsalen ble innviet av koret, med Thorvald Lammers som solist; H. M. Kongen foretok den høytidelige innvielse av bygningen. Denne festaftenen var også Agathe med på.³⁸⁹

Den 20. september 1896 mottok Johaniterne et avskjedsbrev fra Olam, hvor han ønsket å: "frasige mig Posten som Johaniternes Dirigent". Begrunnelsen var at Studentersangforeningen trengte støtte av eldre sangere (ikke lenger studenter), og Olam ville etablere et "støttekor" for Studentersangforeningen. Johaniterne svarte med et tilbud om lønn og større disiplin ved oppmøte til øvelser. Olam takket ja og fortsatte inntil videre. Lønnen som dirigent ble satt til 250 kroner årlig.³⁹⁰ Men i 1898 sluttet han i koret som han hadde vært en del av siden 1875. Olam hadde vært Behrens' selvfølgelige arvtager og Agathe foreningens Æresmedlem og "Diademmet om vort Kor".³⁹¹ Paret hadde deltatt i konsertene og kastet glans over foreningens konserter og fester. Ossians "formand" sa i sin tale ved Johaniternes 20-årsjubileum i 1895: "De har sat et lysende eksempel paa enestaaende Sammenhold og, et Kameratskab som ikke svigtede, et Sangerbroderskab, som Aarene, skiftende Tider, stridende Interesser, intet kunde bryde."³⁹²

Ektefellene hadde i alle år foretatt lange reiser hver for seg og utført forskjellige oppdrag. Det er tvilsomt om det har vært noe sjalusi eller sidesprang, siden det ikke finnes spor av dette i kilder eller litteratur. I brev til Nils finnes en liten passus om Olams forhold til unge damer. Agathe skriver, nok en gang ganske ubekymret, om en ung pike og hennes mor som skal følges av Olam: " ... nu haaber jeg bare at han ikke indbilder sig at være forlibet i hende for det er jo Moro i Ungdommen, og at hun er meget optaget af ham er sikkert, tror heller ikke at han er videre optaget af Smaa piger, hans kunst er foreløpig nok."³⁹³

---

388 Grøndahl A. B., Brev 25.02.1902

389 Frimurernes Sangforening, 1999, ss. 36–37

390 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1907, ss. 86–90

391 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1875-1885, s 127

392 Johaniternes Nat- og Dagbok, 1907, ss. 86–90

393 Grøndahl A. B., Brev 09.02.1902

Olams sangerferder

Korene hadde som mål å nå ut til folket, bringe folket sammen for å fremme sang og nasjonalisme og patriotisme. De mange sangerutfluktene forteller om det. Årlig var det reiser med korene, i inn- og utland, spesielt i månedsskiftet mai–juni.

Studentersangerne reiste vanligvis også rundt pinsetider: til Drammen i 1893, Hamar i 1894 og Fredrikstad i 1895. I 1997 og året etter reiste koret til Andra Nordiska Musikfesten i Stockholm.³⁹⁴ I 1902 var det kyst-turné med konserter fra Trondheim til Larvik, og med besøk i alle større byer underveis. I 1908 var det en lengre utenlandstur til Danmark med konserter i København og provinsbyene. I 1911 ble Universitetets hundreårsdag feiret, og den nye aulaen innviet. Året etter sluttet Olam som dirigent og forlot koret han hadde vært deltaker i siden 1866.³⁹⁵

Med Frimurerne reiste Olam også på årlige turneer, men mest i Norge: til Moss i 1908, til Eidsvold i 1909 og til Bergen i 1910, til Tønsberg i februar 1912 og Kristiansand i mai samme år. Hans siste tur med Frimurerne ble til Sandefjord i 1913.³⁹⁶

I 1896 var den 7. store Sangerfest i Kristiania en stor begivenhet. Til tross for at mannsangen var i en vanskelig periode, var det et storstilet arrangement med 1200 sangere og 6000 tilhørere, 1500 til festmiddag og 3000 til kveldsbespising og stort ball neste dag. Festene inneholdt "taler og skåler for Kongen, Stortinget, fedrelandet, sangen, sangerbrødrene og Kristiania".³⁹⁷

I mai 1905 dro et stort felles mannskor på en lengre Amerikareise. Olam var dirigent og turen var under beskyttelse av Kongen, noe som skulle vise seg å være litt problematisk etter som turen skred fram, og utviklingen i Norge førte til brudd med unionen. Turen var en begivenhet som tiltrakk seg hele nasjonens oppmerksomhet, og som ble betraktet som pionerinnsats for norsk mannskorsang i utlandet. Agathe så det fra sin side, hun som alltid var så urolig for sønnene og ektemannen når de var på reise. Hun skrev:

Og saa blir det Amerikaturen som nok kommer til at give anledning til Uro, (...) Det er jo alltid et forfærdelig Ansvar; at han har tilstrækkelig Energi endnu til den Slags er godt, kanskje han har Trang til noget saadant efter de to sidste Vintres Nedstemning.³⁹⁸

Etter hjemkomsten i 1905 ble hele Amerikakoret innbudt til redaktør Amandus Schibsted og frue på landstedet deres på Snarøya Stortingets præsidenter og flere af dets medlemmer,

---

394 Anderssen 1895, Statistikk V.

395 <http://www.studentersangforeningen.no/om-dns/historien/>

396 Frimurerens Sangforening, 1999, ss. 31–58

397 Qvamme, 2000, s. 154

398 Grøndahl A. B., Brev 25.02.1902

Kristianias ordfører etc." ³⁹⁹ Den flotte festen ble avsluttet med fyrverkeri og et stort folkeoppbud på fjorden. Det er stor kontrast mellom Agathes nøkterne vurdering av Olams rolle i koret og reisen, og samfunnets bejubling.

Nettverk

Ekteparet har hatt en stor offentlig yrkes- og vennskapskrets, mens den private omgangskretsen i hovedsak har vært familiemedlemmer: Agathes søstre, spesielt Harriet, nieser og nevøer, og de gifte og ugifte Grøndahl-søsknene. Olam har hatt en stor offentlig omgangskrets i korene og på skolene, blant andre Amaldus Schibsted, Wedel Jarlsberg og statsminister Hagerup. I brevene til Nils skriver han ofte at han har møtt noen på gaten og diskutert muligheter for jobb som lege for sønnen. Det er ikke undersøkt om disse har hatt innflytelse på ekteparet ved valg av arbeid, bolig eller økonomi. Agathe må ha hatt et enormt nettverk i musikklivet i Kristiania, men ikke mange nære vennskapsbånd er ikke funnet. Erika Nissen og Agathe ga mange konserter sammen på 1870-1880 tallet, men hun er ikke nevnt i brevene som en nær venn av Agathe, verken fra tiden i Tolbodgaden 27 eller på Ormøya. Det var derimot de nære vennene Edvard og Nina Grieg. Vennskapet var oppstått i begynnelsen av 1860-tallet og kom til å vare hele livet ut. Ekteparet Grieg var spesielt opptatt av Fridtjof og hans klaverdebut i 1903. Etter Edvard Griegs død fortsatte Nina Grieg å støtte Fridtjofs karriere.

Det er rimelig å tenke seg at Olam må ha utviklet et stort nettverk i borgerskapet i Kristiania fra midten av 1870-tallet og fremover. Først traff han på guttene i sangundervisning på skolene, deretter møtte han dem som sangere i ett eller flere av Kristianias mange store mannskor. Da Olam i 1912 til slutt la fra seg dirigentstokken, må han ha kjent flere gutter og menn, og noen kvinner, fra byens beste familier gjennom flere generasjoner.

Har det vært noe sjalusi, intriger eller konflikter i musikklivet? Ingenting tyder på det. Agathe og Erika Lie Nissen var konsertkolleger, men det synes ikke, som før nevnt, at det var konkurranse mellom dem. Thorvald Lammers var samtidig med Olam og Kristianias mest berømte og populære sanger, samt solist ved flere av de store koroppførelsene, blant annet i Paris i 1898. Han ledet Korforeningen, et tilsvarende kor som Grøndahls kor. Det synes som om det har vært plass til både Lammers og Grøndahl i kormiljøet.

Selskapelighet

I april 1902 skulle det være "Maskedans hos Nansens" – sesongens store sosietetsbegivenhet. Alle av betydning var invitert, også Olam og Agathe.

---

³⁹⁹ Gjennom det norske Amerika, 1906, s 261

4. april er Papa og jeg budne til "Maskedans" hos Fr. Nansens, for at indvie det nye Hus, omtrent 150 Mennesker er indbudne, mest Ældre. Det blir vel tvilsomt om vi kommer til at gaa. Papa siger at han ikke orker, men sidste Dagen faar han vel Lyst, saa jeg vil ialfald indrette mig paa at han have en (Papageno?) i Beredskap. Jeg har bare domino paa hvis det i dette blir noget av. Lysten er ikke stor, men det er jo alltid rart at være hos Nansen, se hans nye Bolig – det er jo næsten verdenshistorisk Begivenhet.⁴⁰⁰

At Olam ikke ville ikke gå og lot damene Agathe og Harriet gå alene med nevøen Johan Backer-Lunde som ledsager, syntes hun var synd, men tok det med stor ro. Hun skrev: "Fredag var jeg da i Maskerade hos Nansens; maatte reise alene, da Papa paastaar ikke at kunne orkede dette men det er Synd for han vilde moret sig. Harriet, Johan og jeg kjørte sammen."⁴⁰¹ Brevet om Maskedansen var langt, en utførlig beskrivelse av hvem som var der og det var mange kjente: Lunds, Welhavens, von Fischer, malere og folk rundt Lysakerkretsen. Hun beskrev kostymene, sin beundring for Fridtjof Nansen, huset Polhøgda, mat og drikke, taler og danser. De holdt på til langt på natt, og Agathe var svært opprømt etter festen.

Agathe og Olam skrev ikke mye om selskapelighet på Ormøya i brevene, men noen glimt får vi. Det har vært herremiddager, hvor Agathe var til stede, men kjedet seg: "Gruer for at sitte et Par Timer og see paa dem spise og drikke, men jeg synes igrunden en af de første Leveregler er at kunne og ville kjede sig med Anstand."⁴⁰² Det var også middager med både privat og mer offentlig preg. Næringskomiteen på Stortinget var på besøk, og Statsminister Hagerup var vært i herremiddager, og Olams brødre og andre mannlige slektninger ble invitert til middagsselskap på Ormøya. Agathe ga noen middagsselskaper for tilreisende musikkberømtheter, noen middager var med "vor vanlige meny", andre med mer påkostet meny når det var et ekstra fint selskap, som blir sitert i detalj i brev. "Deilig Skildpaddesuppe med Asparages, Boller, Sherry dertil, avkogt Lax med hollandsk Sauce, dertil mousserende Rhinskvinn, Tunge og Pølse med forskjellig Grønt (...) Pularder, Rødvin, Is med Crocan, Smaa Dessertkager, Frugt Caffé ved Bordet, Cigaretrøgning og hyggelig Conversation over det Hele."⁴⁰³

Inga Hoegsbro, en amerikansk pianist og komponist, skrev en liten biografi i 1913 om Agathe. Hun hevder selv å ha kjent henne og skrev at Agathe var en gjestfri vertinne:

She was a most ambitious and famous teacher, pianist and composer, besides a genial hostess, always ready to receive in her artistic home friends, musicians and strangers, would come from far and near to seek her advice and help.⁴⁰⁴

---

400 Grøndahl A. B., Brev 13.03.1902

401 Grøndahl A. B., Brev 06.04.1902

402 Grøndahl A. B., Brev 07.12.1906

403 Grøndahl A. B., Brev 08.05.1902

404 Hoegsbro, 1913

De siste årene måtte Agathe bruke hørerør eller papir og blyant for å kunne konversere. Edvard Grieg skrev i et brev etter selskap hos Agathe og Olam i januar 1907:

Jeg havde medtaget et liden Udklipsbog med Blyant og da jeg fik sidde ved Siden av den kjære Agathe G, blev der god Brug for den. Stakker, hun er eller synes ialfald stokdøv og er glad ved at jeg talte med hende gjennem Blyanten. –"Det er længe siden, jeg er bleven så meget konverseret", sagde hun vedmodig. Hvad må hun ikke have lidt, førende hun tilkjæmpede sig den Ro, der nu præger hende. Men, det aner mig, at hun lider endnu.⁴⁰⁵

En kan jo spekulere på om det har vært sjalusi mellom ektefellene i og med at de levde slike utadvendte liv, med både felles og egen omgangskrets. Det er det ingenting som tyder på.

Pengesorger

I brevene er det mange referanser til pengemangel og trangere tider. Tidligere har jeg vist til deres store og komfortable boliger, den store leiligheten i Toldbodgaden og eiendommen Odden. Det må ha kostet å opprettholde levestandarden, med landeiendom, tjenerskap, feriereiser, sanatorieopphold og selskapelighet. Familien må ha hatt råd til det de synes var viktig for å opprettholde en solid borgerlig livsstil, men har levd nøkternt. Agathe skrev at hun betalte regningene og Olam bekymret seg over pengemangel:

"... idethele ligger her saa mange ubetalte Regninger, at hvis Papa saa dem, vilde han ikke faa sove for Næringsсорger, saa jeg gjemmer dem og ser at faa betalt dem efterhaanden; riktignok faar jeg mine Skjænd fordi han ingen Penger faar af mig i længre Tid, men Ægteskabet hæder selv den mest sensible Natur, jeg ved ingen anden Udvei, og igrunnen ved han jo hva de gaar til."⁴⁰⁶

Agathe kunne virke nokså ubesværet over det å ha dårlig råd. I et brev skrev hun om Olams bekymring for pengemangel. Hun forteller at han sier: "(at) han ikke har Raad til at bo her længre. Liksom det havde noget at betyde. Vi tænker ikke derpaa engang."⁴⁰⁷

Hva skyldtes så deres dårlige økonomi? I hovedsak var det bortfall av inntekt ved sykdom, og lav eller ingen inntekt ved Olams frilansvirksomhet og ideelle arbeid. Agathe var stadig opptatt av å kunne beholde sine elever for å tjene penger til å betale regninger. Sykdom må også ha kostet, ikke bare i bortfall av inntekter, men opphold ved sanatorier. Agathe hadde vært tre måneder i Enköping da Edvard Grieg i 1898 inviterte henne til Bergen. Kanskje det var kostnader som holdt Olam hjemme, at han måtte tjene penger for å holde henne der?

Foreldrene var villige til å ofre mye for å sikre barnas fremtid, og de støttet dem med penger for at de skulle få den utdannelsen som var best. Dette fikk både Nils og Fridtjof glede

---

405 Hambro, 2008, s. 176. Siterer Grieg:

406 Grøndahl, A. B., Brev 27.01.1902

407 Grøndahl, A. B., Brev 07.12.1906

av. Nils ønsket å studere videre. I et brev fra Olam 1902 går det fram at Agathe og faren har snakket sammen og kommet fram til et forslag til Nils:

Naar Du i Brevet til Agathe fremholder, at Du neppe vil komme til at praktisere, men derimod videnskabeligt kaste Dig over medicinske Undersøkelser, er vi enig med Dig heri, idet Du hos os skal faa al den økonomiske Støtte, vi evner, saalænge vi lever. Vi kan ikke tænke os, at vore Børn skulde være nødt til at komme i en Livsvirksomhet som ikke tiltaler dem, og er lykkelige over at Anders nu er tilfreds med sin. Saa derover behøver Du ikke at gruble.⁴⁰⁸

Dårlige tider gjorde det økonomisk trangt for mange. Olam skrev:

Ellers gaar det paa den gamle Maade, bare det blir verre og verre for Penge. Jeg tror halve byen snart maa være fallit. Under disse Omstændigheter kan det ha Lange udsigter med at faa solgt "Odden", men naar det er skeet, skal du faa det halve Aar i Udlandet, som jeg har lovet Dig.⁴⁰⁹

Fridtjof fikk også nyte godt av foreldrenes holdning til sin økonomi i forhold til barna. I 1903 skrev Olam: "For at faa Fridtjof ud kommer jeg til at optage Laan på Huset, og jeg forudser at vi ikke kommer hid mere."⁴¹⁰ Anders syntes å klare seg selv, med sitt gode humør, store energi, evne til handelsvirksomhet og diverse kommersielle prosjekter.

Boligkostnadene var spesielt store i 1903 og 1904, da de betalte for to boliger. Til slutt måtte de fortsette å bo på Ormøya, noe Agathe overhodet ikke trivdes med. Økonomikollapsen i 1900 gjorde det vanskelig å selge Odden, huset ble ikke solgt før i 1908.

Agathes siste arbeidsår

Selv om Agathe ikke var noen spesielt aktiv kvinnesaksaktivist,⁴¹¹ komponerte hun kantaten *Nytaarsgry* til det store Kvinnesaksmøtet i Kristiania 3.–7. juni 1902. Teksten var skrevet av Gina Krogh og tilegnet Aasta Hansteen, begge barndomsvenninner av Backersøstrene. Kantaten var komponert for damekor og ble oppført under Agathes ledelse. Tidsskriftet *Nylænde* beskrev kantaten slik: "Det klang skjønt, høitidsfuldt – som en indvielse."⁴¹² Agathe skrev brev til Nils både i slutten av mai og begynnelsen av juni det året, men da var det helt andre ting som opptok henne, verken Kvinnesaksmøtet, komposisjonen eller morens rolle som dirigent ble ikke nevnt i noen av brevene.

Agathe skrev noen av sine beste komposisjoner mot slutten av livet, flere klaverstykker og romanser som senere ble mye spilt og sunget. Komposisjonene solgte godt, og notesalget var fremdeles en viktig inntektskilde.⁴¹³

---

408 Grøndahl O., Brev 18.06.1902

409 Grøndahl O., Brev 23.07.03.1904

410 Grøndahl O., Brev 13.09.1903

411 Hambro, 2008, ss.414–415. Agathe var betalende medlem av Kvinnestemmerettsforeningen.

412 Hambro, 2008, s. 168. Siterer Nylænde 1. august 1902: 229

413 Hambro, 2008, s. 16

Komponistgjerningen ble avsluttet med "Seks fantasistykker for piano" op. 66 og romansen "Endnu et Streif kun af Sol" op.70, i svogeren Herman Lundes oversettelse:

Ennu et Streif kun af Sol,
Endu en Luftning fra Hav,
Endnu et Smil fra min Kjærlighed,
Kom saa Død, kom hastelig!⁴¹⁴

Sangen ble oversatt og uroppført på konsert i Royal Albert Hall i London, på "The Proms" 12.10.1908, med tittelen "A Final Glimpse of the Sun".⁴¹⁵

For Agathe var det å kunne arbeide noe av det viktigste, og hun uttrykte: "Arbeid er en beste ven i livet."⁴¹⁶ Fram til 1903 synes hun å være i full aktivitet, med lange arbeidsdager og stort program. Hun beklaget at hun ikke var mer tilgjengelig: "Til Familien har jeg intet seet i de sidste Uger, er selv omtrent aldrig ledig før efter 5 om Eftermi."⁴¹⁷

Det var nok døvheten som gjorde henne arbeidsudyktig. Hun ble avhengig av hørerør, og dette fikk store konsekvenser for både undervisning og hennes sosiale liv.⁴¹⁸ Først måtte hun slutte som klaversolist, deretter ble elevene stadig færre. Hun kunne gå på konserter for å holde kontakt med musikkmiljøet, men ørene var ubrukelige, og hun måtte bruke øynene i stedet. Til slutt kunne hun, ved hjelp av hørerør, bare klare to undervisningstimer om dagen. Men arbeidslysten forlot henne ikke: "Ennå spræller Aanden imot som Fange i Bur."⁴¹⁹

I juni 1905 ble det vanskelig for Agathe, hun var syk, sønnene var stadig på reise og Olam var på sin fantastiske Amerikaturné. Unionen med Sverige var under oppløsning og Norge sto på randen av krig. Hun var alene, bekymret og trengte støtte: "Længter nu saa efter Papa."⁴²⁰

Peter Vogt Fischer

Fra 1901 ble impresarioen Peter Vogt Fischer (1865–1938) en viktig person i Agathes liv. Ved konsertturneen i Sverige og Finland dette året var det han som fulgte med på reisene og tok seg av det praktiske rundt konsertene. Han hadde studert musikk i Dresden og var utdannet pianist. Han ble ansatt hos brødrene Hals musikkhandel og titulerte seg i senere år som "musikkdirektør". Hans virksomhet startet i 1894 og han hjalp norske og utenlandske musikere som skulle gi konserter i Norge.⁴²¹ Da Agathe begynte å bruke ham som impresario var han allerede anerkjent for sin dyktighet og profesjonelle holdning. Agathe var en av hans protesjeer, i tillegg til Eva Nansen, Thorvald og Mally Lammers, Martin Knutzen og andre.

---

414 Sandvik, 1948, s. 13

415 Kilde: The Proms hjemmeside

416 Grøndahl A. B., Brev 09.02.1902

417 Grøndahl A. B., Brev 08.05.1902

418 Hambro, 2008, s. 168

419 Grøndahl, A. B., Brev 27.10.1906

420 Grøndahl, A. B., Brev 21.06.1905

421 Salomonsens konsversasjonsleksikon: [Http://runeberg.org/hvemervhem/1912/0082.html](http://runeberg.org/hvemervhem/1912/0082.html)

Før debuten i 1903 fikk Vogt Fischer ansvar for å tilrettelegge en konsertreise til norske småbyer for Fridtjof og Agathe.

Agathe og Olam fikk etter hvert et ambivalent og problematisk forhold til Vogt Fischer. På den ene siden var han en uvurderlig støtte, på den annen side begynte Agathe å bekymre seg for at den 20 år eldre impresarioen ble for klengete og innpåsliten for den unge, vakre og flinke pianisten. Hun ga tydelig uttrykk for dette, både overfor Vogt Fischer selv, i brevene til Nils og i brev til Edvard Grieg. Allerede i 1903 skrev hun til Nils:

Fischer (...) værker for at komme i Nærheden af os, da han lider af sværmeriet, Kjærlighet for Fridtjof. Det er lit ærgerligt, for Fr: har sikkert ikke godt af det, ærter ham til Gjengjæld og vænner sig til at behandle ham slurvet, som jeg ikke kan udstaa; jeg har sagt Fischer at det dumt af ham, men han forsikkrer bare at han gjør Alt til hans Vel, saa godt han kan, at han er glad i ham, og bare vil til hans Bedste.⁴²²

Agathe var bekymret for to ting. Det første var impresarioens kjærlighet til Fridtjof – at han var rent forelsket i gutten. Dette syntes hun var usunt og kunne ha uheldige følger. Det at Vogt Fischer "fotfulgte" Fridtjof, inviterte ham ut, ga ham fine gaver og dyrket ham, fant hun upassende og distraherende. Det andre forholdet var at Vogt Fischer sydde puter under armene på gutten, hjalp ham der han selv burde kunne ordne opp, ga ham dyre vaner og gjorde livet for lett for ham. I et brev fra 18. august 1906 skrev Agathe til Edvard Grieg om sine bekymringer om forholdet mellom Vogt Fischer og Fridtjof:

... liger jeg ikke at Fridtjof ikke skal vænne sig til at staa paa egne Ben. Hidindtil og i de første Aar af hans Optræden ude er det jo nyttig og en stor Hjælp for ham, men hvis Meningen er at dette stadig skal fortsættes, da er Ingen af os her i Hjemmet for dette. (...) Fischer er et snilt, elskværdigt Menneske med et godt Hjertelag, men han har nogle Egenskaber, som vi ikke gjerne vilde se overført paa Fridtjof, og de skulde i nogle Aar være aldeles uadskillelige, lidt bedre og naturligere er det nu, tror jeg, ialfald forstaar Fridtjof at dømme bedre, saa det har mistet en Del af den forfærdelige Elskov – kan jeg næsten kalde det – som er saa overdreven fra Fischers Side. Dertil er han en Mand over 40 Aar, Ungkarl og flot vant; vi ligte ikke at Fridtjof skulde faa alle disse Luxus-vaner, i Udlandet med Café og Restaurationer hver Dag, ude hver aften – det passer ikke for os og vi vilde gjerne at han kunde undgaaet dette nogle Aar; men det kan simpelthen ikke undgaaes, naar Fischer hver Vinter reiser derved, 'for sine For-retningers Skyld', blir mindst 1 Maaned, hindrer hans Arbeide og i dethele saa altfor tidlig fylder hans Sind med Concertplaner, saa Fridtjof aldrig faar Tid til at uddanne sig i Ro og Fred.⁴²³

Grieg selv anbefalte Vogt Fischer på det varmeste, som flink og profesjonell – svært dyktig og i noen grad uegennyttig. Det hadde vært mye verre å falle i hendene på utenlandske impresarioer:

---

422 Grøndahl A. B., Brev 01.08.1903

423 Grøndahl A. B., Brev til Edvard Grieg, brev 17.08.1906

Og i denne Forbindelse må jeg fremhæve, hvilken stor Hjælp han er Fischer, som jeg er kommen til at holde mere og mere af. Jeg er, som så mange, først bleven skræmt lidt av hans noget feminine Væsen. Men dette er Overflade. Allerede i Kristiania kom jeg over det, og nu har jeg set, at han er ligeså ægte og god på Bunden, som han er dygtig. (...) Han er interessert som en Ven. " Grieg advarer videre mot utenlandske agenter: "Tro meg, Udlandets Agenter er forfærdelig farlige.⁴²⁴

Brevkorrespondansen mellom Edvard Grieg og Agathe er fra 1905 og 1906. Vogt Fischer hadde tidligere hjulpet Agathe med konsertreisene etter 1901. Han hadde også besøkt henne mens hun bodde på pensjonat hos Barbara Larssen i Bygdøy allé i 1904 og ikke ville gå ut i byen på grunn av døvheten. Da kom han nesten daglig og ga henne musikknyheter fra byen. Dette satte hun stor pris på. Fischer var også en regelmessig gjest ute på Ormøen, til tross for at Olam mislikte ham.

Olam synes ikke direkte å ha deltatt i å utvikle Fridtjofs karriere. Dette arbeidet ble utført av Agathe og Fischer, og senere også Fridtjofs lærer i Berlin, Ernő Dohnanúi, og med støtte fra Edvard Grieg. Om det har vært noe konflikt mellom Vogt Fischer og Olam, når det impresarioens forhold til Agathe og Fridtjof. Det synes ikke som Vogt Fischer har tatt noen "farsrolle" fra Olam, men at han har vært en konstant mannlig følgesvenn både for Agathe og Fridtjof over flere år, er det ingen tvil om. Bildet under viser et studioportrett av Vogt Fischer og Fridtjof fra 1905.⁴²⁵

Bilde 12. Fridtjof Backer-Grøndahl og Peter Vogt Fischer i 1905

Hva mente Olam? I brevene uttrykte Agathe at det var "vi" som var bekymret, det vil si begge foreldrene. De få kommentarene vi har, er fra Agathes brev til Nils, hvor hun nevner at Olam ikke tar imot Fischer med glede når han kommer til Odden. Men Agathe satte pris på hans selskap og skrev:

Fischer besøker mig daglig og udtømmer alle sine Planer for sine Primadonnaer og vi diskuterer alt indenfor denne Bransche; han er bare hyggelig, men for Øieblikket ikke i Naade hos Papa – uvist av hvilken Grund!⁴²⁶

Hva mente Fridtjof? Ikke så mye kan man tro. Han virket nokså ubesværet av det hele, og ifølge både Agathe og Olam studerte han flittig, ga gode konserter og oppførte seg ganske eksemplarisk. Agathes bekymringer ble nok gjort til skamme. Forholdet synes å ha normalisert seg etter som Fridtjof ble eldre. Også Olam synes å ha forsonet seg med Vogt Fischer senere i livet. I 1919 skrev han selv en søknad til Slottet om

424 Grieg, Griegs samlede brev, 26. mai 1906

425 Oslo Museum. <http://www.oslobilder.no/OMU/OB.SZ14679b>

426 Grøndahl A. B., Brev 27.01.1905

at Vogt Fischer skulle få en fortjenestemedalje.⁴²⁷ En annen tilsvarende søknad er undertegnet av flere av Kristianias etablerte musikere, hvorav Fridtjof var en av dem. Til Nils skrev Olam i 1919, uten å gi detaljer om sin egen deltagelse i saken: "Det er morsomt at Du skrev om Fischer-festlighetene, og det særlig glædet mig at han fik fortjenestemedaljen, for den sætter han visselig pris paa."⁴²⁸

Agathes siste leveår 1903–1907

På grunn av sykdomsplager kom ikke Agathe til å få så mange gode arbeidsår. Hun ble sittende alene hjemme, og det plaget henne sterkt når de andre i familien stadig var på reiser i forbindelse med forskjellige aktiviteter – Olam i sitt arbeid, Nils som medisinerstudent, Anders som handelsreisende og Fridtjof som klaverstudent i Berlin. Besøk av Harriet, niesen Astrid og noen ganger Vogt Fischer livet opp. Tapet av arbeid må ha vært det tyngste. Hun skrev:

Ellers synes jeg, der er døv, at Verden staar stille uden Begivenheder, uden at man her i Huset snart reiser, snart kommer, og at kun jeg blir siddende paa den samme Tue, rigtignok med mindre Mavesyge, derfor ogsaa med en vaagnende Trang til Arbeide, der ikke kan stilles, men det er jo altsammet bare godt, og jeg fortjener ikke alt hvad jeg har faaet i Livet.⁴²⁹

Olams glede over natur og dyr har Agathe bare godord om. Hun gleder seg med ham, og gir ham et år i fødselsdagspresang "10 kroner til et dyr".⁴³⁰ Hun skrev: "Hans kjærlighed til Dyr og Planter er igrunnen rørende, ufattelig hvordan han kan gaa og see paa dem, jeg vilde synes det er en Forbrydelse at berøve ham det."⁴³¹

Sykdommer av forskjellig slag hadde plaget Agathe i flere år. Høsten 1906 hadde hun vært bekymret over en medisinsk tilstand, men ble beroliget etter å ha vært hos legen, hun hadde trodd at hun måtte gjennomgå en slik smertefull operasjon som i 1897, "en svær kjerteloperasjon". Hun skrev lettet i et brev: "Jeg syntes nemlig at jeg fik flere kjertler og har altid gaaet og ventet paa at der maatte Operation til, noget jeg ikke tror jeg udstaa igjennom en Gang til."⁴³² Da denne tilstanden var avklart, virket det som hun hadde det bedre og hadde forsonet seg med døvheten og det å bli gammel. Det hun ikke syntes å kunne akseptere, var at hun ikke kunne arbeide mer. Hun reflekterte over eget liv:

Naar jeg tænker paa hvad jeg kunde have udrettet om jeg ikke havde levet i disse trange uudviklede Forhold, saa kan det gaa i mig af Bedrøvelse nu er det bare Smaaterier altsammen. – Aa ja, det er saa glemt altsammen, baade mit og de fleste

---

427 RA/S 3707/D/Dc/L0014 , RA/S -3707/D/Dc/L00 14

428 Grøndahl O., 1902–1923. Brev 08.09.1919

429 Grøndahl, A. B., Brev 09.11.1906

430 Grøndahl, A. B., Brev 09.10.1906

431 Grøndahl, A. B., Brev 27.10.1906

432 Grøndahl. A. B., Brev 03.09.1904

anderes ogsaa om en 10–20 Aar efter ens død – hva er det saa til at beklage sligt. – Men Aanden er utrolig virksom inden En – og jeg tror paa en Mening med det trods Alt.⁴³³

Helt til det siste fremhevet hun det alvor det lå i å ha et talent. Hun skrev formanende til Nils: "Det er en Slags Samvittighetssag med Talenter, derfor synes jeg det er galt ikke at gjøre Alt for at uddanne denne Evne som Du altid har havt,"⁴³⁴

Den 4. juni 1907 døde Agathe av tuberkulose. Hun hadde skrevet til Nils om mange andre plager, men tæring har ikke vært nevnt i brevene, med ett unntak. I et brev fra Nils i 1902 må han ha hentydet til moren noe om tæring. Agathe reagerte sterkt, og svarte: "Er der et Par Ting i dette Brev som overraskede mig lidt, nemlig Dine Regler for Tæringsyge, som Du siger vilde være regler for mig, som om jeg havde tæring!"⁴³⁵

Vi vet ikke når og hvordan sykdommen har angrepet Agathe. Bortsett fra det som sto i dette brevet har det ikke vært referanse til noe som kan tyde på at Agathe skal ha hatt tuberkulose. Hun kan ha hatt symptomer som kan ha vært relatert, som forkjølelser, slapphet og hovne kjertler. En mulighet er at hun holdt sykdommen tilbake, ikke ville vedkjenne seg den, siden det i 1907 kunne ha vært stigmatiserende for borgerskapet å ha tuberkulose, og at det gjaldt å holde det hemmelig. Men dette blir bare spekulasjoner. En eneste referanse finner jeg i brevene, som i hvertfall viser at Agathe visste at renslighet, renhold og hygiene var viktig. Hun skrev: "Vi har i denne Uge vor halvaarlige store Rengjøring, hvorefter hele Huset fremtræder rent og nyvadsket foreløbig befriet fra rimligvis Masser af Bakterier."⁴³⁶ Nils og Olam var forøvrig bekjent med tuberkuloseforkjemperen i Bergen, Klaus Hansen, og i et brev til Nils ber Olam om at det hilses til Bergenslegen.⁴³⁷

Agathes dødsfall er skrevet inn i dødsprotokoll⁴³⁸ og i kirkeboken.⁴³⁹ I Dødsfallsprotokollen står Nils oppført som lege. Under er det et utklipp fra kirkeboken for Nordstrand kirke.

1907	11	13	Følgebland	Oden Orvæn	Substantiv	Ja	Ja	Begravet
------	----	----	------------	------------	------------	----	----	----------

Bilde 13. Kirkeboken for Nordstrand kirke. Agathes død 4. juni 1907.

433 Grøndahl, A. B., Brev 03.10.1906

434 Grøndahl, A. B., Brev 27.01.1902

435 Grøndahl, A. B., Brev 09.02.1902

436 Grøndahl, A. B., Brev 07.04.1905

437 Grøndahl O., 1902–1923. Brev 18.06.1902

438. Fra Akershus fylke, Aker kriminaldommer, skifte- og auksjonsforvalterembete, Dødsfallsprotokoll 2 (Hb 0002), 1907–1912, oppb: Statsarkivet i Oslo

439. Norstrand ministerialbok 1900–1914 Skannede kirkebøker i Oslo Nordstrand.

Agathe ble begravet fra Trefoldighetskirken 8. juni, med et stort oppbud av den norske kultureliten: Bjørn Bjørnson, sangerinnen Gina Oselio, musikerkolleger og elever, Grøndahls korvenner, representanter for de norskeide musikkforlag og en rekke musikerorganisasjoner. Thorvald Lammers og maleren Eilif Peterssen sto æresvakt. Svoger og sogneprest Herman Lunde forrettet. Otto Winter-Hjelm spilte orgel. Også Grøndahls kor sang.⁴⁴⁰

Etter Agathes død var det lenge tvil om Olam kunne være med på den planlagte sangerferden til Finnmark. Sorgen var stor hos sangerne, og det ble vurdert om turen skulle avlyses. Men turen ble gjennomført og Olam ble med:

Før afreisen skulde koret give et par koncerter i Kristiania. Den første er fastsat til 4. juni hos Brødrene Hals, og opstillingsprøven er allerede holdt om middag, da sørgebudskabet om Fru Agathe Backer Grøndahls død indløb om eftermiddagen – og koncerten indstilledes. Dagen efter drøftedes spørsmålet om at indstille turen, men da forberedelserne til færdens er meget langt fremskreden, (...) besluttedes med stort flertal at foretage færdens. (...) Saa oprandt da afreisens dag, torsdag 13. juni, med sol og varmt sommergeir, og da Grøndahls skikkelse saaes paa peronen i den aarle morgen kl. 7, blev glæden stor – om end stille.⁴⁴¹

Griegs mimose

De siste brevene mellom Agathe og Edvard Grieg var åpenhjertige. I brev til Agathe hadde Grieg tidligere beskrevet Agathe som en mimose, mens Agathe selv mente at hennes skyhet tilhørte ungdommen og var et tilbaketrukket stadium. Selv valgte hun heller å si at hun tidligere har vært sky og redd for å si ifra. I et brev til Edvard Grieg skrev hun, noe vemodig:

Meget har naturligvis været min egen Skyld, for min 'mimoseagtige Utilnærmelighed' har ikke været egnet til at vinde Folk, det ved jeg godt; jeg har lidt under det selv, men Sygelighed gennem hele Barndommen og adskillig Andet har gjort mig indesluttet og sky. Jeg har manglet Evnen til at udtale mig og Ligest bitre Ting fik mig fra min tidligste Barndom til at trække mig som en Snegl ind i sit Hus. Men alt dette er Gud ske Lov, over forlænge siden, og jeg ser baade Livet og Mennesker paa en ganske anden Maade. De fleste ender vel alligevel med at sørge over hvor forfeilet det Meste har været, og Tilbageblikket forsoner med Saameget.⁴⁴²

Men Edvard Grieg ville ikke slippe mimose-metaforen, og brukte bildet da han skrev i dagboken sin etter å ha fått beskjed om at Agathe var død: "Kunde en Mimose synge, vilde der vælde Klang frem fra den som fra Agathe Backer Grøndahls skjønneste, intimeste Toner."⁴⁴³ Det var ikke alle som var enige i at Agathe som personlighet var en "mimose".

Sandvik mener at metaforen ikke må misforstås til å gjelde personligheten. Han siterte Nils:

Det er som hennes sønn dr. Med. Nils Backer Grøndahl har sagt: "Hun var ingen mimose. Nei, ikke naar det gjaldt. Hun var den modigste, klareste og mest rettænkende

---

440 Dahm, 1998, s. 224

441 Wallem, 1908, ss. 8–9

442 Grøndahl, Brev til Edvard Grieg. Brev 15.11.1905

443 Dahm, 1998, s. 224

som jeg har kjendt – naar det var nødvendig at handle. Men gjorde det nødig og hun gruet sig forførdelig."⁴⁴⁴

Den danske avisen Nationaltidende beskrev heller ikke en mimose i nekrologen etter Agathes død. Avisen skrev: "Navnlig dette Sidste gav hendes Klaverpersonlighed sit bestemte Præg mellem de Hundrede andre Klaverspillerinder, vore Dage har frembragt, Agathe Backer Grøndahl er ikke langt fra at være "Manden" imellem dem."⁴⁴⁵

Pensjon

I 1912 bevilget Stortinget Olam en pensjon. Innstillingen til Stortinget fra "gage- og pensionskomiteen angaaende midlertidig bevilgede pensioner og vartpenger" gir uttrykk for stor anerkjennelse for Olams kunstneriske virke, ideelle holdning, arbeidsinnsats og betydning for utvikling av musikkulturen i landet. Men komiteen beklaget at Olam hadde fått så lav lønn, noe som Stortinget nå ønsket å kompensere ved å gi ham en god pensjon på 2000 kroner årlig. I innstillingen står det:

Hr Grøndhals avskedsansøking vækker overalt de samme følelser: sorg over, at den fremragende, avholdte lærer maa trække sig tilbake og dyp taknemmelighet for det udmerkede arbeide, som herved faar sin avslutning. (...) Kollegiet slutter sig paa universitetets vegne til de her foreliggende uttalelser i fuld anerkjennelse av en livsgjerning, hvis utøver har kunnet bygge paa en lykkelig kombination av betydelige evner som kunstner og lærer, men hvis udmerkede resultater kun har været mulige ved en sjelden offervilje.

Også de ubekvemme arbeidstidene er nevnt i innstillingen og viser til Olams uegennyttige holdning til oppgavene:

Trods den ringe løn har hr. Grøndahl som universitetets instruktør, av hensyn til ungdommens øvrige gjøremaal, maattet staa til tjeneste til de urimeligste tider – i middagspauserne, i sene nattetimer. Hr Grøndahl har aldrig vægret sig; hans kjærlighet til sin kunst har holdt ham rede til ethvert offer; og følgen er da ogsaa den, at han alt for tidlig er utslitt og maa trække sig tilbake.

I komiteens tiltredelse nevnes alle de områdene Olam har arbeidet for å utvikle musikalsk kultur i Norge:

Komiteen tiltræder departementets foranstaaende uttalelse og forslag. Grøndahls virke i barneskolen, i sangforeningen, ved universitetet og ikke minst ved utdannelsen av skolesanglærere har spredt musikalsk kultur i vide kredser, hvorfor saavel private som det offentlige staar i taknemmelighetsgjæld til ham. Idet man for øvrig henviser til propostonen, indstilles overenstemmende med denne.⁴⁴⁶

---

444 Sandvik, 1948, s. 137

445 Sandvik, 1948, s. 138. Siterer Nationaltidende 7. juni, signert Asgul Hammerich

446 Indst. S. XXIX. (1912) Indstilling fra gage- og pensionskomiteen angaaende midlertidig bevilgede pensioner og vartpenger. (St. prp. nr. 9, liste nr. 1, hovedpost X, kap. 9, tit. 1.).

https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Storingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1912&paid=6&wid=a&psid=DIVL3019&pgid=a_1758

Av andre æresbevisninger hadde han allerede i 1896 mottatt St. Olavsordenen med ridderkors av 1. klasse for fortjenestefull kunstnerisk virksomhet.

Olam hjemløs

Olam overlevde Agathe med 16 år. Fram til 1913 var han fremdeles aktiv som korleder og sangpedagog. Etter Agathes død ble han fram til 1908 boende på Odden. Da flyttet han til Munkedamsveien 72 sammen med Fridtjof og tjenestepiken Netta. Anders med familie hadde leilighet i nærheten, i Munkedamsveien 78. Leilighetene var nokså like, beliggende i "forhuset", seks værelser og med en husleie på 1100 kroner i året.⁴⁴⁷ Først i 1912 ble Odden solgt.⁴⁴⁸ Etter at Anders i 1914 hadde kjøpt villaen Sommerfryd på Bekkelaget, fulgte Olam etter for å bo i villa Skovli, nær barn og barnebarn. Men han trivdes verken i byen eller på Bekkelaget om vinteren. I byen var han plaget av støy og ble søvnløs, på Bekkelaget var det også støy og svært trekkfullt. Elina, Anders' kone, likte heller ikke å bo utenfor Oslo, så Anders solgte Sommerfryd allerede i 1922; Olam ble i villrede om hva han skulle gjøre. Han skrev til Nils:

Han [Anders] ønsker at jeg skal bli boende paa "Skovli", men jeg skjønner ikke hva jeg skal der, naar han og hans er væk. Jeg trænger til at være et sted, hvor jeg kan ha noget at stelle med, og naar jeg ikke kan det paa anden maate, faar jeg heller gaa som pensionær pa en bondegaard, hvor jeg kan hogge ved, se paa dyrene og gaa turer i naturen uden at møtte biler og cykler.⁴⁴⁹

Anders og familie kjøpte leilighet i Frogner Terrasse. Olam følte seg hjemløs, og han ønsket fremdeles ikke å bo i Kristiania om vinteren. Han har hatt god kontakt med sine søsken og nevner dem i brev. Søsteren Grethe var på Holmenkollen sanatorium i 1910.⁴⁵⁰ Året etter skrev Olam til Nils om de andre søsknene:

Idag er Grethe kommet til Bakkehaugen, hvor hendes bedring forhaabentlig vil fulendes. Anna bor i en udmærket pension og trives udmærket ved at være optat med fattigpleie i Johannes menighet. Erik besøger jeg, saa ofte jeg har tid til, og et par søndage har han spist middag her. (...) – Carl har det udmærket og har stadige besøg av sin veninde.⁴⁵¹

Somrene tilbragte Olam på øya Østre Bolærne i fjordgapet utenfor Nøtterøy i Vestfold. Denne øya forpaktet han fra kammerherre Wedel Jarlsberg fra 1902.⁴⁵² I 1916 ble Bolærne ekspropriert til militært formål og Olam måtte flytte. Han var svært urolig over dette, og ville gjerne ha hjelp av sønnene til å finne en egnet bolig. Opprinnelig hadde han tenkt å bo på Bakkehaugen sammen med broren Erik mot slutten av sitt liv. Men her var det ikke plass. Han

---

447 Digitalarkivet på nett <http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01036392087545> og <http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01036392087368>

448 Sommerfeldt, 1916, s. 41

449 Grøndahl. O., 1902–1923. Brev 21.5.1922

450 Digitalarkivet. Folketelling 1910

451 Grøndahl, 1902–1923. Brev 11.04.1911

452 Sommerfeldt, 1916, s. 41

vurderte landlige pensjonater, og små husmannsbruk, ikke for langt fra familien. Lindholmen ble løsningen, og her bodde han i sommerhalvåret til våren 1923. Han trivdes, og barn og barnebarn kom ofte på besøk. "Du kan tro det er en ubeskrivelig glæde at mine barn er blitt fremragende mennesker og har indgaaet lykkelige ægteskaber."⁴⁵³

Selv om Olam flyttet ut av byen store deler av året, fikk han stadig henvendelser om å være gjestedirigent ved jubileer og spesielle anledninger, noe han av og til takket ja til, andre ganger nei. Begrunnelsene kunne være at det ikke passet; han kunne ha husdyr han måtte passe på, eller det var vanskelig å vite hva han skulle gjøre med husholdersken i mellomtiden (hun ville ikke være alene). I et brev forteller han at han har fått nye høner: "Igaar kom Nicolai og frue medbringende tre hvide Italienerne som synes at befinde sig godt her. I alle fald viste de igaar at de er ydedygtige, idet to af dem lagde æg."⁴⁵⁴

Da militæret forlot Østre Bolærne i 1923, flyttet Olam fornøyd tilbake. "Ellers kan jeg ikke ha det bedre end her, og er jeg pebersvend, vilde jeg bli her resten af mine dage, men heldigvis har jeg barn og barnebarn og jeg maa nærmere dem."⁴⁵⁵ Nå kom den trofaste husholdersken Karoline tilbake, og han så lyst på tilværelsen. Han skrev etter å fått et musikkinstrument i gave fra Anders: "Du kan tro jeg har glæde af harmoniumet som Anders sendte sammen med gramofonen. Paa harmoniet staar Agathe samt sønner, svigerdøtre og barnebarn, saa jeg ligsom sidder midt i familien, naar jeg spiller". Men han savnet barn og barnebarn: "Jeg tror neppe at jeg blir her mere end denne vinter. Jeg er for langt fra mine barn og faar se at finde mig et sted nærmere dem."⁴⁵⁶ I flere brev ber Olam Nils kjøpe blomster for å legge på Agathes grav, på dagen for hennes død, bryllupsdagen og fødselsdagen.

Olam var klar over hva som var viktig for ham nå da han var blitt en gammel mann. "Jeg har ingen anden interesse end familien og naturen."⁴⁵⁷ Men han fikk ikke være lenge i fred, og høsten 1923 var han på flyttefot igjen:

Hvor længe er Adam i Paradis? Igaar kom husholdersken ind og sagde at hvis jeg vilde flytte til Bækkelaget – hvorom der ikke har været tale – kunde hun reise hjem. (...) Jeg har tænkt frem og tilbage. Flytter jeg til B. laget, kommer min søvnløshed tilbage, saa jeg faar selvmordtanker, saa did vil jeg nødig. Jeg maate i tilfelde bo alene, da jeg vaakner ved enhver bevægelse eller snorkelyd i pikeværelset samt paa veien. Flytte i pension vil jeg kun i nødstilfælde og da paa landet. (...) Nu har jeg havt det godt, men det ser ikke ut til at jeg faar blivende sted, før jeg havner hos Agathe, og jeg har følt mig uten hjem siden jeg forlod Ormøen."⁴⁵⁸

---

453 Grøndahl, O., 1902–1923. Brev 09.10.1921

454 Grøndahl, O., 1902–1923. Brev 23.04.1923

455 Grøndahl, O., 1902–1923. Brev 30.11.1923

456 Grøndahl, 1902–1923 Brev 28.10.1923

457 Grøndahl, 1902–1923. Brev 30.11.1923

458 Grøndahl, 1902–1923. Brev 12.11.1923

De siste brevene er igjen fra til Bolærne, da hadde han flyttet tilbake dit, og la planer; - nå lurte han på om det skulle være mulig å få tak i en ku til neste sommer? - noe som ikke skulle være vanskelig.

I julehelgen 1923 ble Olam uventet syk, og døde på nyttårsaften etter en operasjon for bukhinnebetennelse på Nøtterøy sykehus. Under vises utklipp fra dødsprotokollen fra Nøtterøy i 1924.⁴⁵⁹

Bilde 14. Dødsprotokoll Nøtterøy. Olams død 31.12.1923.

Den 7. januar 1924 ble Olam begravet fra Trefoldighetskirken, med stor deltakelse. Filharmonisk Selskap spilte Agathes sanger "Østenvind" og "Endnu et streif av sol". Talen ble forrettet av Olams svoger Herman Lunde.⁴⁶⁰ Også kaninavlsforeningen hedret Olam ved hans død. I medlemsbladet for 1924 skrev lederen: "Han var en meget stor mand og hadde en stor mands særkjende: han følte sig ikke for stor til at interessere sig for at arbeide for ting som av massen anses for smaat – kaninsaken."⁴⁶¹

Sønnene

Kjærligheten til sønnene, både som smågutter og som voksne, er et gjennomgangstema i brevene. Agathe savnet sine små gutter, klaget over at hun ikke har vært en god nok mor, og lengtet etter "børnebørn". Uten arbeid var livet tomt, men uten barn syntes det å kunne være meningsløst: "Vi savner Dig saa, Papa ogsaa, jeg vilde helst at I skulde vedblevet at være Smaa gutter, det er sa urimeligt at vi skal miste Eder saadan, og snart sidde aldeles ribbet tilbake – saa er der ingenting mere da."⁴⁶² Hun ønsket det beste for sine sønner, men kom ikke til å oppleve å få svigerdøtre eller barnebarn. Hun oppsummerer om barn, ekteskap og arbeid, og synes å være forsonet med sitt eget liv:

Havde nok gjerne seet Eder vel gifte og kanskje kunnet kjæle for noen deilige Smaa børnebørn – men det blir vist ikke, og Ægtestanden er ogsaa et saa vanskelig Forhold, at ikke Mange finder sin Lykke der. – Arbeidet og Studiet blir det Store i Livet, og hvorlidet mit Smaatteri en har at betyde i det hele Store, saa er jeg saa glad over at have faaet Lov til at gjøre det saa godt jeg kunde.⁴⁶³

459 Vestfold fylke, Nøtterøy lensmann, Dødsfallsprotokoll (SAKO/A-540/H/Ha/L0004), 1923–1930, oppb: Statsarkivet i Kongsberg.

460 Tandberg, 1950, s. 38

461 Tveter, 1924, s. 3

462 Grøndahl A. B., 1900–1906. Brev 04.03.1902

463 Grøndahl A. B., 1900–1906. Brev 05.03.1905

Agathe og Olam etterlot seg en rik familie, med tre vellykkede sønner, tre svigerdøtre og ni barnebarn. Agathe skrev til Nils:

Du kan nok tro, Nilsemand det ikke er let for mig at staa alene igjen saa som jeg synes jeg maatte være om Eder til det Aller yderste. Ved godt at jeg har overdrevet dette, for jeg har været lidet skikket til det, at være Kunstnerinde kommer med alt det Andet gjør uskikket (..?), og mit Liv har ikke været saa let, synes jeg, – men det er nu det Samme, jeg har mine velsignede 3 Sønner og synes de er de Bedste der kunde gives mig, alle 3 har de bare gjort os Glade og Livet har været værdt at leve for deres.⁴⁶⁴

Også Olam gledet seg over sønnene sine: "Du kan tro det er en ubeskrivelig glæde at mine barn er blitt fremragende mennesker og har indgaaet lykkelige ægteskaber."⁴⁶⁵ Og sønnene synes å ha holdt sammen. Olam skrev i 1923, etter at Fridtjof hadde møtt motgang: "Det er da heldig at Fridtjofs fik bo saa nær begge sine brødre!"⁴⁶⁶ Jeg haaber Du og Anders kvikker ham op etter evne."⁴⁶⁷

Alle tre sønnene fikk sin utdanning ved Otto Anderssens skole, hvor Olam hadde undervist i så mange år. Nils utdannet seg til lege og var bosatt i Bergen fra 1902, deretter flyttet han videre til Stavanger og Mandal før han i 1904 flyttet tilbake til Oslo. Han oppholdt seg også en tid i København, hvor han giftet seg med Anine Ekman. De fikk fire barn, Louise, Else Anine, som døde bare få år gammel, Else Agathe og Ida Marie Louise. Etter 1927 var han ansatt i Bergen og sto som en av initiativtagerne for etablering av universitet i Bergen.⁴⁶⁸ Til tross for morens bekymring for hans svake helse, ble han idrettsmann med medlemskap og verv i Norsk Tindeklubb, Den norske Turistforening, skiklubben Skuld og Det Norske Selskab. Olam skrev om sitt forhold til Nils: "Og det staar maaske endnu klarere for mig, hvilken velsignet og kjærlig søn jeg har i Dig."⁴⁶⁹

Anders var morens lyspunkt på grunn av sitt lette sinn, til tross for at hun i begynnelsen hadde store motforestillinger mot at han skulle drive med handel og ikke kunst: "... men jeg kan ikke udstaa hele denne Handelsreisende Stilling, er saa bange for at den dog lidt efter lidt skal have en uheldig Indflydelse, sørger rent over det, alligevel ser jeg ingen andre Udvei for ham – og det er kanske taabeligt af mig og Fordom."⁴⁷⁰ Han startet tidlig med en agenturforretning i tekstil, men etablerte allerede i 1904 en pianoforretning i Kristiania under firmanavn Grøndahls flygel- og pianolager, en bedrift som etter hvert ble Skandinavias største i bransjen. Agathe skrev ofte om Anders' arbeidsiver og gode humør, som her i et brev

---

464 Grøndahl A. B., 1900–1906. Brev 15.11.1903

465 Grøndahl O. A., 1902–1923. Brev 09.10.1921

466 Fridtjof flyttet hjem til Kristiania først i 1930. Det er uklart om han har hatt bolig på Frogner mens han fremdeles oppholdt seg i London. Ved hjemkomsten kjøpte han bolig i Lille Borgenvei 2, nær Majorstua. (Tandberg, 1950, s 96)

467 Grøndahl O. A., 1902–1923. Brev 23.04.1923

468 Tandberg, 1950, ss. 80–81

469 Grøndahl, O. A., 1902–1923. Brev 09.10.1921

470 Grøndahl A. B., 1900–1906. Brev 24.03.1902

fra 1906: "Anders reiser enten i dag eller i morgen til Hamburg paa sin Juletur, hvilket altid gjør lidt ondt for os her hjemme, for han lyser nu op bestandig, den velsignede Gutten vor."⁴⁷¹ I 1908 giftet han seg med Elina Lothe fra Bergen, og de fikk tre barn sammen: Agathe, Harriet og Anders jr. Våren 1914 kjøpte han villa Sommerfryd på Bekkelaget, men flyttet, som tidligere nevnt, tilbake til byen i 1922. Anders ble meget velstående, og donerte betydelige summer som legater til ære for sine foreldre til fordel for utdanning av musikere, støtte av eldre musikere, innkjøp av musikk, og til støtte for Studentersangforeningen.⁴⁷²

Etter å ha fullført sine klaverstudier i Berlin, bodde Fridtjof flere år i England. I 1913 giftet han seg med Sophie Eugenie Løvenskiold, som han fikk tre barn sammen med: Jan Fridtjof, Olam og Nils. Etter at familien flyttet tilbake til Norge i 1930 bosatte Fridtjof seg nær Anders. Hans konsertkarriere var betydelig, og han var også en produktiv komponist. En kan si at Anders støttet opp om foreldrenes ettermæle ved å gi økonomisk støtte til musikk og musikere. Fridtjof gjorde sin innsats ved å være familiens "talsmann" i ettertid, i radio- og avisintervjuer. Han både redigerte brevene fra foreldrene til Nils og transkriberte Harriets brev til "foreldre og søstre", slik at disse kan bli lest.⁴⁷³ I 1930, etter en konsert med egenkomponert musikk, men i morens "ånd", skrev kritikerne:⁴⁷⁴

Det er interessant å høre disse sangene av Agathe Backer Grøndahls sønn, de er egentlig hovedsaken ved konserten. Den første i rekken bar tittelen "Hennes navn", det er en sang til fru Grøndahls minne, komponert til en tekst av Herman Wildenvey. For en vakker hyldest i toner fra sønn til mor! (...) Et par temaer av kjente Agathe Grøndahl-romanser er lagt inn i sangen som små ekkoer i sinnet, de føier sig helt naturlig inn i sammenhengen – uten spor av sentimentalitet eller arrangert virkning.⁴⁷⁵

Den siste delen i denne biografien har beskrevet en vanskelig periode i ekteparets liv. Dette må ha vært en utfordring, men de holdt sammen. Utviklingen mellom ektefellene skjedde ikke alltid i parallell, noen ganger var de i fase, andre ganger i ufase. I perioder hvor Agathe var svært aktiv, var Olam utbrent. Når Agathe var svak, hadde Olam sine mest hektiske arbeidsperioder. Agathe var yrkesaktiv så lenge hun maktet, var stoisk i motgang, men ble ensom uten arbeid og hjemmeboende sønner. Etter hvert som karrieren tok slutt var det kjærligheten til barna som ble det viktigste. Slekten holdt sammen, og spesielt var søsteren Harriet en god støtte. Familien har hatt nær omgang med Olams søsken. Den viktigste oppgaven for foreldrene var å la sønnene få utvikle seg etter sitt talent: Nils som lege, Anders som forretningseier og Fridtjof som konsertpianist. Som enkemann arbeidet Olam videre, med

---

471 Grøndahl, A. B., 1900–1906. Brev 07.12.1906

472 Tandberg, 1950, ss. 87–91

473 Backer, H., 1874–1882. Brev til familie og søstre. Nasjonalbiblioteket NBO. Ms.8° 2950 . (Redigert av Fridtjof Backer-Grøndahl). Håndskriftsamlingen.

474 Dahm 1998, s. 249. Har brukt Fridtjof Backer-Grøndahls uttalelse om sin mor fra et foredrag i NRK, 1951, samt intervjuer i Aftenposten 19.9.1949, 18.9.1953 og 18.10.1975.

475 Tandberg, 1950, s. 97. Konsert med egne komposisjoner. Konsert 9.10.1930

et nært forhold til natur, barn og barnebarn. Han holdt vedlike alle sine kontakter i Kristianias musikkliv og det mondene borgerskap. Agathe og Olam ble ikke glemt av det offentlige musikklivet, med omtaler i aviser og konserter ved Olams og Agathes fødselsdager, både mens de levde og etter deres død.

Kapittel 3: Avslutning

Historien om Olam og Agathes liv har blitt fortalt som en kronologisk kollektiv ekteskapsbiografi på grunnlag av undersøkelser av kilder, spesielt brev og annen relevant forskningslitteratur. Fortellingen har fulgt ekteparets liv fra barndom, ungdom og voksenliv til alderdom og død som yrkesaktive musikere i Kristiania på siste halvdel av 1800-tallet. Agathe og Olam var ikke politisk aktive og henvendte seg ikke til offentligheten i avisinnlegg eller taler. De talte gjennom musikken, og hadde ingen offentlige "stemme".

I innledningskapittelet gjennomgikk jeg samtidens kjønns- og familieideologi ved hjelp av Jorun Solheim og Jørgen Lorentzens arbeider for å få forståelse om familieenhetens betydning i samfunnet, og kvinnen og mannens kjønnsideologiske plassering innen ekteskapet og samfunnet. Videre har Hilde Sandvik og Kirsti Mejdell tydeliggjort hvordan samfunnet vektla familiekapitalens rolle og at den ble forvaltet av én person i familien, og det var mannen. Den gifte kvinnen var umyndig før 1888, og den nye loven som kom dette året førte ikke til store endringer for kvinnens økonomiske handleevne i ekteskapet. Pierre Bourdieu har videre kunnet ved hjelp av begrepene *felt*, *habitus* og *kapital*, forklart noe om hvordan kunstmusikken i Kristiania på slutten av 1800-tallet kan forstås, og dette har hjulpet til å skjønne både aktørene Agathe og Olams måte å handle på og strukturene som omga, og definerte deres arbeidsområde.

Jeg har valgt biografien som metode, og denne har gjort det mulig å gi svar og forklaring på hovedproblemstillingen, om Olaus og Agathe Grøndahl praktiserte ekteskapet på en konvensjonell eller en mer selvvalgt og praktisk måte tilpasset livene deres som yrkesaktive musikere med offentligheten som arbeidsplass. Svaret er at ekteskapet på mange måter var konvensjonelt, men har avveket på flere og vesentlige punkter. Agathe utførte arbeidet sitt fritt og uten familiære eller samfunnsmessige hindringer. Hun fikk arbeide i offentligheten og tjene penger til husholdningen. Dette har Olam og familiene godtatt, stilt seg bak og oppmuntret til. I ekteskapet har det vært plass til to hovedpersoner hvor begge har latt den andre få arbeide og realisere sine yrker.

Både Agathe og Olam har hatt en nokså lik sosial og kulturell bakgrunn, med felles forståelse for religion, arbeidsetikk og moral. Dette har gitt dem et felles grunnlag å bygge ekteskapet på. Begge har hatt et musikalsk talent og et kall til å følge det. Familiene har støttet opp om dem, sendt dem til utlandet og finansiert utdannelsene. Da de kom hjem fra utlandet i begynnelsen av 1870-tallet, tok Kristianias publikum imot dem med åpne armer. At Kristianias musikkliv åpnet for yrkesmuligheter og at det var positiv enighet mellom aktører og publikum om musikkens samfunnsmessige nytte, må ha bidratt til at de kunne

virkeligjøre sine ambisjoner og uttrykke sin kunst. Og de har hatt både økonomisk og sosial frihet til å leve av musikk og kunst. Begge arbeidet så lenge de kunne, og begge ble anerkjente, berømte og folkekjære.

Avgjørelsen om å følge det musikalske kallet ble tatt tidlig, og har ligget som en forutsetning for deres gjerning og ekteskap. De har hatt et felles ideologisk ståsted med en grunnleggende forståelse for hva dette innebar. Et liv i musikkens tjeneste kan ha overstyrt samfunnets krav til hvordan man skulle forme sitt ekteskap ut fra allmenne kjønnsideologiske krav.

Det må ha vært en sammenheng mellom foreldrenes støtte og ungdommenes muligheter til å realisere sine ambisjoner. Både Agathe og Olams familier hjalp de unge til utdanning og boliger. Uten farens støtte ville det spesielt for Agathe som kvinne nesten vært umulig å bli konsertpianist på 1860-tallet, og søsteren Harriet fulgte Agathe tett gjennom hele livet, både hennes musikalske karriere og i privatlivet. I Olams familie hadde det vært familieråd før han avbrøt teologistudiene, og begge foreldrene lot ham få reise til Leipzig.

Olam og Agathe optrådte mye hver for seg, men hadde også mange felles offentlige musikkarenaer hvor begge ektefellene optrådte på podiet samtidig: veldedighetskonserter, Johaniternes aktiviteter og reiser, Grøndahls kor, Frimurernes, Agathe som "assisterende" på diverse korkonserter, og korene som assisterende på hennes konserter og ikke minst jubileumskonserter i Paris i 1889.

Olams forsørgelsesbyrde må ha vært for stor i forhold til hans lavtlønte frilansarbeid, og det største avviket i forhold til samtidens kjønnsideologi må ha vært at Agathe var yrkesaktiv og tjente penger til husholdningen. For å få endene til å møtes har ektefellene delt på forsørgelsen av familien. Agathes inntekt har vært nødvendig, og ektefellenes bidrag kan ha vært omtrent like store.

Ektefellene har vært likestilte på den offentlige arena, og Agathe synes ikke å ha vært underordnet i ekteskapet. Det er ikke lett å svare på hvem som har vært "sjefen" i hjemmet. Agathe kan ha vært den sterkeste personligheten fordi hun oppnådde det hun ville med sitt arbeid og sin musikk. Allikevel synes Agathe å ha vært konvensjonell. Hun fødte sine barn og holdt seg unna offentligheten når hun var gravid. Trolig var ikke Agathe underlagt Olam, verken i hjemmet eller i offentligheten, men de sto side om side både i hjemmet og ute i samfunnet. Det ser ikke ut som Agathe ble oppfattet som "ukvinnelig" og Olam som "umandig" i ekteskapet, selv om Agathe var så aktiv i offentligheten. Olam må ha gitt en åpen eller stilltiende aksept for dette. Han kjente til Agathes standhaftige tro på sitt talent og krav

om å følge det før de giftet seg, og det må ha ligget som en forutsetning for ekteskapet at hun skulle fortsette å være en aktiv musiker også etter at de giftet seg.

Forfattere har brukt Fridtjofs utvalg av brevsitater i stort omfang. Når en leser alle brevene, ser man hvordan mytedannelse skjer. Den nervøse, svekkede, sykelige Agathe har blitt idolisert av forfatterne, og tilsidesatt er den sterke, energiske, arbeidsomme, produktive "jernkvinnen", hun som visste hva hun ville og fikk det til. Hun satte pris på sitt liv, sine sønner og det hun hadde utrettet. Hennes store sorg var arbeidsuførhet på grunn av døvheten. I det siste brevet fra desember 1906 er det ingenting som skulle tilsi at hun skulle dø bare seks måneder senere.

Som avslutning skal historien selv få komme til orde. I 1947 markerte Norge hundreårsdagen for ekteparets fødsel. Da hadde Agathe vært død i 40 år og Olam 24 år, og det var to år etter krigens avslutning.

Bilde 15: Gravstøtte på Vår Frelser's gravlund.

Kilde: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fil:Agathe_Backer_Gr%C3%B8ndahl_gravminne.JPG

VG hadde et førstesideoppslag om ekteparet med tittelen: «*Et hundreårsjubileum: Agathe Backer Grøndahl og O. A. Grøndahl*». Artikkelen var illustrert med et dobbelt profilportrett av ekteparet, han foran og hun bak.⁴⁷⁶ Teksten ble innledet med en lyrisk felles omtale av ekteparet: «Begge disse to kunstnere hadde den lykke å få vokse opp nettopp i romantikkens blomstringstid. Begge var fine romantiske naturer, og for oss har de også et romantisk skjær over seg.» Deretter går artikkelen over til å beskrive Agathe som et «større navn i den musikalske verden», hvor produktiv hun var. Til sist får Olam sin omtale, først

---

⁴⁷⁶ VG 1.12.1947

som ektemake: «Hun var ualminnelig lykkelig gift». Dette er en spesielt romantisk vinkling i en avisartikkel. Olam ble fremhevet som støttende ektemann, men at de begge var spesielt arbeidsomme, til tross for at de hadde vanskeligheter med å få endene til å møtes, og var plaget med sykdom, spesielt Agathes døvhet. Sist i artikkelen får Olam litt mer spalteplass: «... hans kor var det beste og mest fremtredende i Oslo». Artikkelen var skrevet av Olav Gurvin (1893–1974), grunnlegger av norsk musikkvitenskapelig forskning ved Universitetet i Oslo.⁴⁷⁷ Han sluttet innlegget slik: "Både Agathe Backer Grøndahl og Olam Grøndahl gjorde hver på sine områder en stor innsats i vårt musikkliv. De var begge rike og harmoniske personligheter som satte dype spor etter seg og derfor lyser også minnets sol så sterkt over dem ved denne 100 års jubileum."

VG-artikkelen bekrefter at de to ble opplevd som et par som i fellesskap hadde gitt musikalske goder til samfunnet. Den bekrefter også at det ikke hadde vært oppfattet som at de konkurrerte med hverandre, men har hatt hvert sitt nedslagsfelt i musikken.

---

⁴⁷⁷ Biografisk leksikon på nett: Olav Gurvin

Kilder og litteratur

Trykte kilder

Af Johaniternes Nat- og Dagbog, (1875–1886). Redigert av "b" (Joh. D. Behrens). H. Tønsbergs bogtrykkeri.

Af Johaniternes Nat- og Dagbog. (1885–1894). Redigert av "b" (Joh. D. Behrens) Kristiania: W. C. Fabritius & Sønner A/S Bogtrykkeri.

Af Johaniternes Nat- og Dagbog. (1900–1907). Redigert av "g" Kristiania: W. C. Fabritius & Sønner A/S Bogtrykkeri.

Anderssen, O. (1895). *Den norske Studentersangforening 1845–1895* (Festskrift udgivet i anledning af foreningens 50 aars jubileum. utg.). Kristiania: Grimsgaard & Malling.

Dyring, K. H. (1922 og 1923). *Tidsskrift for Fjærfæavl*. Norsk forening for Fjærfæavl.

Dyring, K. H. (1922, Oktober). 75 Aar. *Tidsskrift for Fjærfæavl*, 39 (20).

Dysthe, C. S. (1907). *Handelsstandens sangforening Christiania*. Historisk beretning 1897–1907. Christiania: Johannes Bjørnstad.

Gad, E. (1918). *Takt og Tone*. København og Kristiania.

Gjennom det norske Amerika. (1906). Kristiania: Cammermeyers boghandel.

Gjør, M. (1894). *Gjertsens skole 25-aars beståen*. Kristiania: Fabritius.

Graarud, G. (1906 – 1929). *Holmestrand og Omegn*. 3 Bind. Kristiania.

Jensen, A. Historiograf (1890). *Pariserfærden 1889*. Kristiania: Forlaget af Cammermeyers boghandel.

Hoegsbro, I. (1913). *Biography of the Late Agathe Backer Grøndahl*. New York City: The Music Stores at the Conservatory of Northern Music.

Kristiansen, H. (1922). *Tidsskrift for kaninavl*.

Nordisk Musik–Tidende, Månedsskrift for musikere og musikvenner. 1880-1892, Kristiania, Warmuths Forlag

Den norske Studentersangforenings koncertourné gjennom det norske Amerika i mai og juni 1905. Redaktionskomiteen (1906). Kristiania: Cammermeyers boghandel.

Sommerfeldt, W. P. (1912). *Grøndahl & Sønns Boktrykkeri og bokhandel I hundrede år*. Grøndahls & Sønns boktrykkeri.

Sommerfeldt, W. P. (1916). *Boktrykker Christopher Grøndahls Efterkommere*. Kristiania: Grøndahl & Søn.

Winter-Hjelm, O. (1887, Januar og Februar). *Agathe Backer Grøndahl*. Nordisk Musik-Tidende. Maanedsskrift, ss. 1–5 og 20–22.

Winter-Hjelm, O. (1888). *Agathe Backer Grøndahl*. Christiania: Carl Warmuth. Editor of Music.

Salicath, B. F. (1907). *Frimurernes sangforening Christiania*. Christiania: Manuskript for frimurere.

Tidsskrift for Kaninavl. Norges kaninavlsforbund. Tveter, H. K. (1923 og 1924). Diverse artikler. (H. K. Tveter, Red.)

Wallem, F. B. (1908). *Den Norske Studentersangforenings færd til Nordland og Finmarken 13–28. juni 1907*. Kristiania: S. M. Brydes Bogtrykkeri.

Skriftlige kilder

Brev

Forkortelser:

Bergen Offentlige Bibliotek (BOB).

Nasjonalbiblioteket i Oslo (NBO)

Universitetsbiblioteket i Bergen (BBO)

Backer, A. Brev til Gonka 1861–1881. Bs 879: NBO.

Backer, A. Brev til Halfdan Kjerulf 1866. NBO.

Backer, H. Brev til familie og søstre. 1874–1882. Nasjonalbiblioteket NBO. Ms.8° 2950, Håndskriftsamlingen, redigert av Fridtjof Backer-Grøndahl.

Backer, L. Brev til Margrethe Welhaven. Uten dato. Brev 563 NBO.

Grieg, Edvard til Agathe Backer Grøndahl, *Brev i utvalg*: 1862–1907. Edvard Grieg; redigert og kommentert av Finn Benestad, 1998, Aschehoug

Grieg, Edvard til Olaus Andreas Grøndahl, *Brev i utvalg*: 1862–1907. Edvard Grieg; redigert og kommentert av Finn Benestad, 1998, Aschehoug

Grøndahl, A. B. Brev til sønnen Nils. Ms 1707 a., 1900–1906. BBO Spesialsamlingen.

Grøndahl, A. B. Brev til Edvard Grieg. BOB.

Grøndahl, A. B. Brev til Elfrida Andrée, NBO.

Grøndahl, A. B. Brev til Nina Grieg. BOB.

Grøndahl, F. B. Brev til Edvard Grieg. BOB.

Grøndahl, O. Brev til sønnen Nils Backer-Grøndahl. Ms 1797 b: (1902-1923). BBO Spesialsamlingen.

Grøndahl, O. Brev til Edvard Grieg. BOB.

Kjerulf, H. Brev til Agathe Backer, 1866. NBO.

Welhaven, M. Brev til søsteren Agathe Backer Grøndahl. NBO.

Digitale kilder/offentlige kilder

Branntakster Toldbodgaden og Odden 1892 og 1894. Protokoll Oslo Byarkiv

Folketellinger 1865, 1875, 1900 og 1910. Digitalt på nett.

Hambro, C. (2008). Vedlegg musikk-eksempler til avhandlingen "Det ulmer under overflaten". Hentet fra <http://hdl.handle.net/2077/10036>

Hambro, C. (2008). Oversikt over alle Agathe Backer Grøndahls offentlige konserter med kritikker. Hentet fra <http://folk.uio.no/oyvindyb/Konserter/>

Herredsskatt. Aker Ligningsvesen. Skattemantall. Oslo Byarkiv

Kirkebok for Kongsberg/Nøtterøy 1923. Digitalt på nett

Kristiania ligningskommisjon hovedprotokoll: Kristiania ligningskommisjon. Oslo Byarkiv

Ministerialbok for Nordstrand 1907. Digitalt på nett

Oslo Museum. <http://www.oslobilder.no>

The Proms Hjemmeside , <http://www.bbc.co.uk/proms/archive/search/1900s/1908>

Skatteprotokoller Kristiania 1892, 1894. Mikrofilm. Oslo Byarkiv

<https://www.stortinget.no>

Oppslagsverk

Biografisk leksikon. (1921–1983). Aschehoug.

Biografisk leksikon. Digitalt på nett.

Store norske leksikon, Digitalt på nett

Ludvigsen, C. (2003). Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Hentet fra <http://www.kvinfo.dk>

Salomonsens konsversasjonsleksikon: <http://runeberg.org/hvemerhvem/1912/0082.html>

Wikipedia. Digitalt på nett

Litteratur

- Andresen, A (red). *Å gripe fortida*. (2012). Oslo. Det Norske Samlaget
- Aschim, A. *Uavslutta vitsskapeleg etterskrift til Ein betre vår ein gong*. Elias Blix. (2010). Universitetet i Tromsø
- Benestad, F. (1976). *Musikk og tanke*. Oslo: Aschehoug.
- Berg, K. (2004). *Fridtjof Nansen og hans kvinner*. Schibsted .
- Berglund, T. (2007). *Det goda faderskapet*. Carlssons.
- Bing, Morten, T. K. (2011). *En historiebok i tre etasjer*. Boskikk i byen 1865–2002. Oslo: Cappelen Damm.
- Blom, I og Sogner S. (red.) (2005). *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen.
- Bourdieu, P. (2000). *Den maskuline dominans*. Pax.
- Broady, D. (red.) (1998) *Kulturens fält*. Göteborg. Daidalos
- Brox, K. H. (1991). *Eva og Fridtjof Nansen*. Et samliv. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dahm, C. (1987). *Kvinner komponerer*. Oslo: Solum Forlag.
- Dahm, C. (1998). *Agathe Backer Grøndahl*. Komponisten og pianisten. Oslo: Solum Forlag.
- Einstein, A. (1947). *Music in the Romantic Era*. Norton History of Music. London: J. Dent and Sons.
- Ekenstam, C., & Lorentzen, J. r. (2006). *Män i Norge. Manlighet og modernitet 1840–1940*. Gidlunds förlag.
- Folkvord, M. (2013). Fredrikke Marie Qvam. *Rabaldermenneske og strateg*. Oslo: Samlaget.
- Fosli, H. (1997). *Kristianiabohemen*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Frimurerne Sangforening*. (1999). Oslo: Frimurerne Sangforening.
- Grinde, N. (1971). *Norsk Musikkhistorie*. Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Haavet, E. (2001). "Hustruen – fra profesjonell partner til trøstende engel?" Ekteskapsidealer og praksiser på 1800-tallet. *Historisk Tidsskrift*, Bind 80(2), 173–197.
- Haavet, E. (2003?). *Musikklivet i Bergen på 1800-tallet – et frodig mangfold*. Upublisert?
- Haavet, I. E. (1998). *Nina Grieg, Kunstner og Kunstnerhustru*. Oslo: Aschehoug.
- Habermas, J. (1984). *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv –se Söderberg.
- Hambro, C. (2008). *Det ulmer under overflaten. Agathe Backer Grøndahl (1847–1907)*. Genus, sjanger og norskhet. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Herresthal, H. (1993). *Med Spark i Gulvet og Quinter i Bassen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høyer, E. N. (1954). *Eva og Fridtjof Nansen*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Jonassen, M. (2013). *Fernanda Nissen. Kjærlighet og arbeid*. Aschehoug.

- Jonsson, L. (1998) *Offentlig music i Uppsala 1747–1854*, Stockholm, Statens musikbibliotek,
- Jølle, H. D. (2011). *Nansen. Oppdageren*. Gyldendal.
- Lagrind, F., (1997) *Handelsstanden synger. 150 års jubileumsbok, 1847-1997*. Oslo
- Lange, M. (1995). *Harriet Backer*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Lone, E. (1924). *Harriet Backer*. Kristiania: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard).
- Lorentzen, J. (2012). *Fra farskapets historie i Norge 1850–2012*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysdahl, A. J. (1995). *Sangen har lysning*. Studentersang i Norge på 1800-tallet. Oslo: Solum.
- Løchen, I. M. (1962 (skrevet før 1946)). *Minner fra et vennskap*. Eva og Fridtjof Nansen. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Mejdell, K. (1978) *Våre oldemødres rett til penger*. Kvinnerettslige studier nr. 9. Oslo, UiO
- Michelsen, K. (2010). *Musikkhandel i Norge – fra begynnelsen til 1909*. Oslo: Norsk Musikkhistorisk arkiv, Universitetet i Oslo.
- Possing, B. (1999/4). "Den historiske biografi som videnskap og som musikalsk fortælling". *Historisk Tidsskrift*, ss. 525–539.
- Qvamme, B. (2000). *Musikkliv i Christiania*. Oslo: Solum forlag.
- Sandvik, H. (1999). *Gifte kvinners økonomiske råderett i ekteskapet*. (A. P. Kari Melby, red.) *Ægteskap i Norden fra Saxo til i dag*, 1999:4, ss. 191–210.
- Sandvik, H. (2002). *Kvinnens rettslige handleevne på 1600- og 1700-tallet, med linjer fram til gifte kvinners myndighet i 1888*. *Acta Humaniora*, Det historisk-filosofiske fakultet Universitetet i Oslo, ss. 217-267.
- Sandvik, O. M. (1923–). *Agathe Backer Grøndahl*. Kristiania: Biografisk leksikon.
- Sandvik, O. M. (1923–). *O. A. Grøndahl*. Biografisk Leksikon.
- Sandvik, O. M. (1948). *Agathe og O. A. Grøndahl 1847–1947*. Et minneskrift. Oslo: I Kommissjon hos Grøndahl & Søn.
- Shaw, G. B. (1981). *Shaw's Music. Volume I 1876–1890*. London: The Bodley Head Ltd.
- Skre, A. (2011). *Hulda Garborg. Nasjonal strateg*. Oslo: Samlaget.
- Solheim, J. (2007). *Kjønn og Modernitet*. Pax.
- Söderberg, I. H. (2003). *Vidunder till qvinnor. Sju systrar som pionjärer i yrkesliv och offentlighet 1860–1935*. Örebro: Universitetsbiblioteket.
- Tandberg, E. (1950). *Boktrykker Christopher Grøndahls etterkommere*, Oslo. Grøndahl & Søn
- Telste, K. (1999:14). *Ægteskap i Norden fra Saxo til idag*. Kari Mebly red. *NORD*. København

- Ulvros, E. H. (1996). *Fruar og mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*. Lund: Historiska Media.
- Verdens Gang, avis. 1.12.1947
- Vollsnes, A. O, red. (2000). *Norges Musikkhistorie. Bind 2 og 3*. Oslo: Aschehoug.
- Wichstrøm, A. (1997). *Kvinneliv Kunstnerliv Kvinnelige malere i Norge før 1900*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Wilken, L. (2011), *Bourdieu for begyndere*, København. Samfunds Litteratur
- Öhrström, E. (1987). *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-tallets Sverige*. Göteborg: Skrifter från Musikventenskapliga institutionen.

Vedlegg 1. Tidslinje

1847-1875

- 1847 Agathe født 1. desember 1847 i Holmestrand. Døpt 8.10 1848
Olam født 6.11.1847 i Kristiania
- 1854 Agathe på Fru Calmeyers pikeskole i Holmestrand, håndarbeid, tegning,
musikk, språk og litteratur
- 1856 Backerfamilien flyttet til Kirkegaden 19 i Kristiania
- 1857/58 Agathe på Autenrieths Pigeskole i Kristiania. Pianoundervisning hos fr. With
- 1860 Backerfamilien flytter til Kongensgade 29
- 1857/61 Agathe undervisning hos Otto Winter-Hjelm
- 1861 Agathe konfirmert i Vår Frelsers kirke 4.10.1861 (Domkirken)
- 1861/65 Agathe undervisning hos H. Kjerulf. Teori hos L. M. Lindeman
- 1860/1870 Olam medlem av Behrentinerne, Joh. D. Berhens kvartett
- 1865 Agathe underviser ved Winter-Hjelms pianoskole
- 1866 Olam studentereksamen på Kristiania lærde skole.
- 1865 Agathe til studier i Berlin med Theodor Kullach. Reiser med faren og Inga.
Komposisjon med Rich Würst. Erika Lie er i Berlin
- 1866 Agathe første konsert i Kristiania. Beethovens Ess-durkonsert. Også egen
komposisjon, Andante for klaver og orkester.
- 1866 Edvard og Nina Grieg slår seg ned i Kristiania
- 1867 Olam Ex. Phil. Student i teologi
Olam egen dobbelt mannskvartert Grøndahls kvartett.
- 1867 Olam begynner i Den norske Studentersangforening ved J. D. Behrens ledelse
- 1867 Agathe og Olam treffer hverandre
- 1867 Agathe eksamenskonsert hos Kullaks Akademi. Beethovens konsert nr. 5.
Keiserkonserten
- 1868 Olam komponerer Ung Magnus
Agathe første offentlige konsert i Kristiania 17.3.1868.
- 1868/1869 Agathe tilbake til Berlin. Avslutter studiene mai 1869. Eksamenskonsert
- 1869 Agathe debutkonsert i Kristiania 5. juni 1869 i Logens store sal.
Dobbeltkvartett med Oma
- 1870 Agathe og Olam forlover seg
Olam komponerer Foran Sydens kloster
Olam forlater teologistudiene på anbefaling av Joh. D. Berhrens.
Agathe solistkonsert. Grøndahls kvartett deltar 2. april 1870
Ole Bull konsert 9. juli 1870. Agathe konsert med Nina Grieg 25.10.1870
- 1869 - 1875 Agathe studier, reiser og konsertvirksomhet
- 1870 Agathe tilbake til Leipzig om høsten sammen med Harriet. Møter Olam
- 1870/1871 Olam til konservatoriet i Leipzig. Pianospill, sang og komposisjon. Richter og
O. Paul, Coccius
- 1870/1871 Agathe på dannelsesreise til Leipzig (Gewanhauskonsert), Roma og Napoli i
mai Italia (von Bülow i Firenze), og Tyskland (Lizt i Weimar)

- 1871 Agathe Offentlig konsert i januar i Gewandthaus. I Leipzig frem til sommeren 1872.
- 1872 Tre veldedighetskonserter om våren : for nødstedte barn, og til inntekt for Trondheim Domkirkes Restaurasjon
- 1872 Olams gjennombruddskonsert (mandskvartet) 19.10.1872. Foran Sydens kloster. Med Agathe og Nina Grieg
- 1873/1874 Olam til Köln og sangundervisning hos Oscar Lindhult (1837–1907).
- 1873 Agathe tre måneder i Köln sammen med Olam
- 1873 Agathe 1. Norgesturné.
- 1874 Olam begynner på Gjertsens skole
- 1874/75 Agathe konserter i København. Duokonserter med Erika Nissen
- 1874/75/76 Konserter i Sverige.
- 1875 Agathe medlem av Svenska Musikaliska Akademien.
- 1875 Agathe og Olam tilbud om stilling ved Peabody Conservatory og Music i Baltimore, USA
- 1875 Agathe og Olam gifter seg 24. juni 1875. Flytter inn i St. Olavsgate 27 og averterer etter elever
- 1875 Johaniterne etablert med J. D. Behrens som leder. Agathe fast akkompagnatør

1875-1893

- 1876 Sykdom: Agathe rift i brysthinnen – ligge seks uker stille om vinteren.
- 1876 Datteren Ingeborg Sophie født 27.10.1876. Død 29.12.1976
- 1877 Agathes far Nils Backer dør 12. januar 1877.
- 1877/78 Familien Backer i Holmestrand ruinert
Sønnen Nils født 11.10.1877.
- 1877 Sykdom: Agathe begynner å bli døv på høyre øre
- 1878 Olams mor Ingeborg Marie Grøndahl død
Olam på Parisreise med felleskor. Tenorsolist
Grøndahls kor etablert
Olam avslutter sine solokonserter
- 1879 Sønnen Anders født 4.6.1879.
Agathe og Olam flytter til Toldbodgaten 27 i 4. etasje til Grøndahl & Søn
- 1880 Brødrene Hals' konsertsal innviet. Agathe spilte på innvielseskonsert.
- 1881 Ferie: Agathe og guttene på Nøtterøy. Olams "anfald" i byen
- 1883 Ferie: Agathe sammen med de to små guttene og Harriet til Kamstrups gård i Gudbrandsdalen for å nyte den gode fjelluft
Agathes mor Sophie Backer dør 2.10.1882
Tilbud om undervisningsstilling ved Helsingfors Konservatorium
- 1885 Sønnen Fridtjof født 15.10.1885.
Agathe æresmedlem av Kvartettforeningen
Agathe tildelt Pro literis et arbitus
- 1886 Agathe 2. Norgesturné.
- 1886 Ferie: Med Harriet på Fleskumsommeren med Lysakerkretsen
- 1887 Ferie: Agathe konserter og ferie i Lysekil og Strømstad i juli

- 1888 Joh. D. Behrens pensjonerer seg som dirigent. Olam overtar de fleste av hans korengasjementer
- 1889 Olam tildelt Pro literis et artibus
- 1890 Joh. D. Behrens dør. Olam leder seks kor: Grøndahls kor, Håndverkerne, Militære, Handelsstanden, Frimurerne og Studentersangforeningen,.
- 1890 Olams far Anders Grøndahl dør.
Olam tar over som dirigent for Johaniterne
Agathe 3. Norgesturné.
- 1892 Olams første konsert med Studentersangerne
Agathe 4. Norgesturné.
Olam stipend for å gjennomføre en studiereise i Berlin, Dresden og Paris. Agathe er med til Berlin
Olam søknad til staten om å få bevilgninger til å holde kurs i utdanning av sanglærere, men fikk avslag.

1893-1923

- 1893 Flytting til Ormøya
- 1893-1898 Agathe syk og sliten. Legger opp første gang. "Fem års stilstand i min musik."
- 1893/94 Olam kurs for lærere uten betaling
- 1894 Olam formann i en departementskomité for utarbeidelse av sangplan for skolene
- 1894 Olam komponerer Festkantate i anledning Frimurerlogens indvielse 24.9.1994
- 1894/95 Sykdom: Agathe kjerteloperasjon. Makteløs
- 1894/95 Olam gir kurs for lærere uten betaling
- 1895 Innberetning til departementet fra studieturen i 1892. Tapt i Riksarkivet.
- 1895 Olam utgir sammen med Koppang melodier til Nordahl Rolfsens læsebok
- 1897 Agathe hos Westerberg i Enkjøping. Nervøs og syk
- 1898 Musikkfest i Bergen med Edvard Grieg
- 1899 Agathe 5. Norgesturné.
- 1900 Olam søknad om universitetsstilling innen sangpedagogikk. Avslag.
Agathe konserter i Sverige
- 1901 Agathe konserter i Finland og Sverige
- 1902 Maskedans hos Nansens på Polhøgda
- 1903 Sommerferie. Pensjonat, Vik på Tangen Agathe, Fridtjof og Vogt Fischer.
Olam på Nøtterø
Agathes siste konserter til inntekt for Eidsvoldsbygningen.
Sykdom Agathe. Tannlege. Urolig hjerte.
Forberedelseskonsert til Fridtjofs klaverdebut 19.september 1903
Fridtjof og Agathe i Berlin
Operasjon for døvhet i Berlin
- 1903/1904 Agathe og Olam og barna flytter til Incognitogaten 9
- 1904 Olam sender innstilling til departementskomité om undervisningen i sangfaget
Olam forpakter Østre Bolærne
- 1904 Sommerferie: Agathe og Fridtjof på Eidsvold sanatorium. Fischer er med.

Sønnen Anders begynner med pianoforretning

1904/1905 Agathe flytter til pensjonat Barbara Larsson Bygdøy allé12

1905 Sykdom. Trøtt og nedstemt Olam
Olam Amerikatur 4.5–21.6 1905

1905 Sommerferie. Olam i Bolærne en ukes tid

1905 Olam og Agathe tilbake til Ormøya

1905 Olam på inspektørreise på Vestlandet

1907 Agathe dør 4. juni på Ormøya
Agathe begravet fra Trefoldighetskirken
Olam Nordlandsreise med felleskor
Olam avslutter arbeid som inspektør

1908 Olam flytter til Munkedamsveien 72

1912 Odden solgt

1914 Anders kjøper villaen Sommerfryd på Bekkelaget. Olam flytter til Skovli

1914 Olam reiser ned til Bolærne i mars, – "for tidlig"

1916 Bolærne ekspropriert av det militære. Olam flytter til Lindholmen

1922 Anders selger Sommerfryd og flytter til leilighet på Frogner Terrasse. Olam blir "husløs".

1923 Olam dør nyttårsaften av bukhinnebetennelse på Tønsberg Sykehus

1924 Olam begravet i Trefoldighetskirken

Vedlegg 2: Forutsetning og beregning av inntekt

	Forutsetninger antall	Forutsetninger verdi	Forutsetninger år	Gjennomsnittelig antall	Estimert pris	Antall år	Totalverdi	Årlig verdi
Olam skoler	129 skoler/år	i følge pensjonsøkna 2 skoler, 480 og 720 kroner/år.	1874-1913=39 år	3	600	39	23400	1985
Olam direksjon	119 skoler/år	Mellom 250 og 1200. Snitt 600	1883-1913=30 år	4	600	30	18000	2400
Sum Olam							41400	4385
Veldedighetskonserter	11 veldedighetskonserter. 3 i Norge og 8 i Kristiania	0						
Konserter Kristiania	152 Kristianiakonserter, minus 8 veldedighetskonserter = 144	100 kroner	1867-1903=36 år	144	100	36	14400	400
Konserter i Norge utenom Kristiania	112 Norgeskonserter i provinsen minus tre veldedighetskonserter *= 109	150 kroner	1873-1903=30 år	109	150	30	16350	545
Utenlandskonserter	77 Utenlandskonserter	150 kroner	1867-1903=30 år	77	150	30	11550	385
Sum Agathes konserter				330		36	42300	1330
Agathe noter. 70 opus	70	100	1873-1907=34 år	70	100	34	7000	206
Agathe undervisning. 3 timer pr. dag, 6 dager i uken, 4 uker i måneden, 8 måneder i året = 576 timer/år	576	4	1870-1905=35 år	576	4	35	80640	2304
Sum Agathe						36	172240	5170
Sum begge	Gjennomsnittelig over et livsløp	Kan variere veldig mye fra år til år						9554